

311.913

OSZK

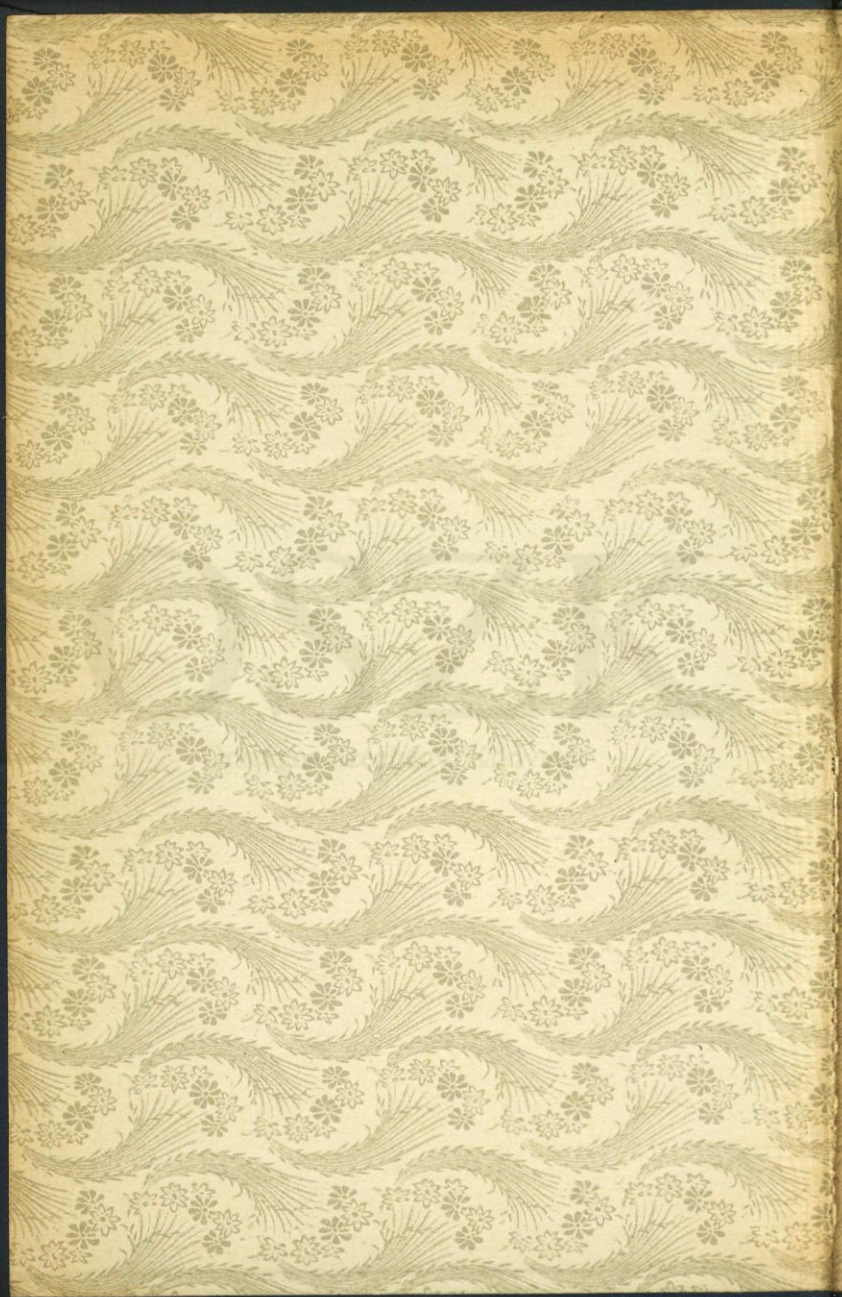
2

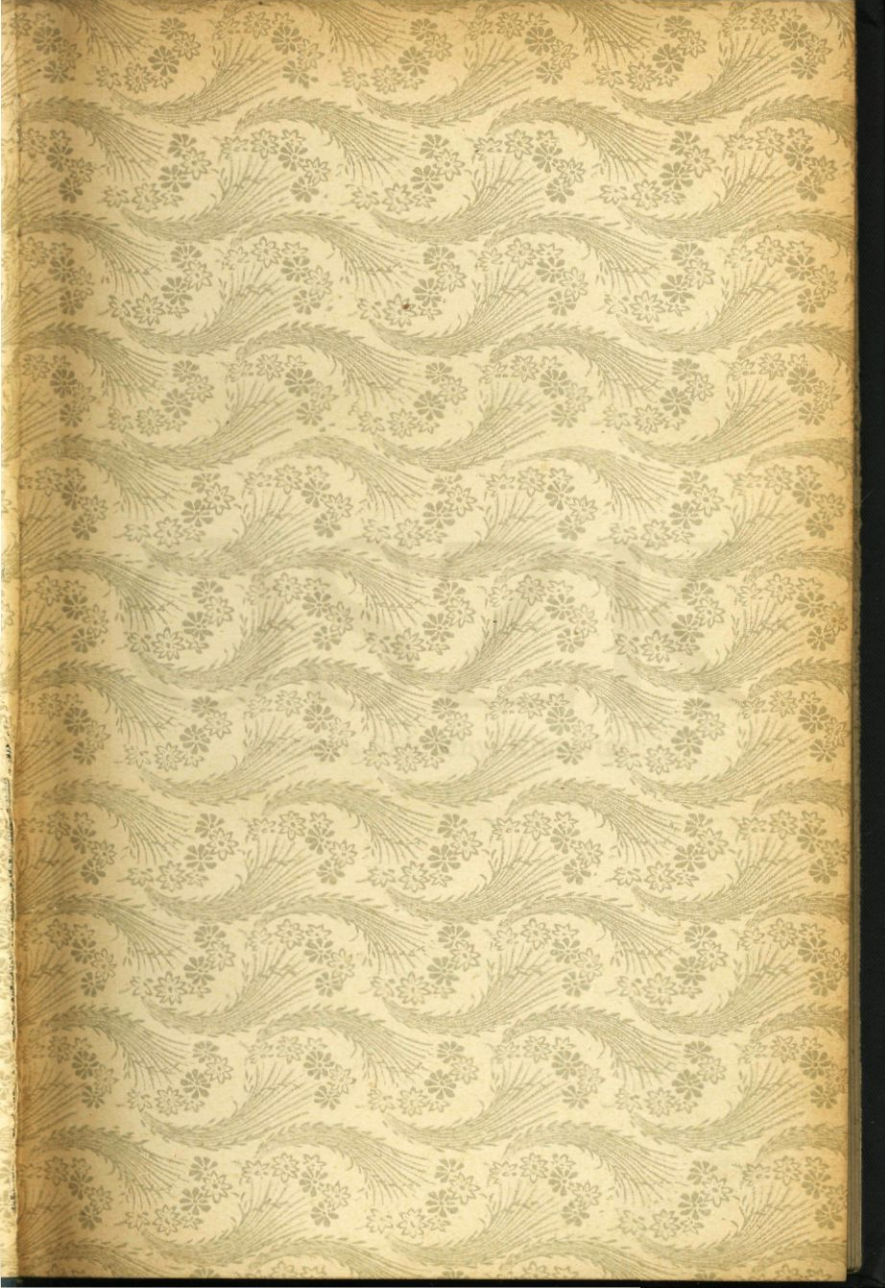
.....

Ágostóvalom
Gyöngyei

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ZIGÁNY ÁRPÁD.
★
A PARASZTKIRÁLY.

TÖRTÉNETI REGÉNY A XVI. SZÁZADBÓL.

★
GORÓ LAJOS EREDETI RAJZAIVAL.

MÁSODIK KÖTET.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1903.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

311.913

ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR	
B	Növevénynapló
1958 év	4574 SZ.
FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDAJA	

VII.

A környék fölriadt urai, az úton levő kereskedők és vásárosok halálra rémülve, lélektelenül özönlöttek a kapukon át a városba. A lázadó jobbágyok elől menekültek, a kik útjukban idáig mindent fölégettek és tűzzel-vassal elpusztítottak. Alig zárták be a kapukat, már föltünedeztek a parasztok is, a völgyet környező magaslatokon. Egyelőre tisztességes távolban telepedtek le és csak egyesek mertek az éj sötétjében a falak alá lopózni, hogy kémkedjenek. Ezek közt legsűrűbben megjelent Lukács pap, a ki óvatosan tanulmányozta a város erősítéseit. Ilyenkor mindig vele volt Kopó is, a kinek óriás természetével a várbeliek csakhamar megismerkedtek.

De Zágrábot rohammal vagy csellel bevenni nem lehetett, mert erősítései kitünően megvédték minden oldalról. Első sorban ott volt a széles és mély árok, melyet a Száva töltött meg vízzel, aztán a magas földsáncz és végre a négy öl magas bástyafal, melyet legnagyobb részében

terméskövekből építettek. Ez a legkülső erődítési vonal védte az úgynevezett huszárvárost, melyben a szegényebb népség, leginkább iparosok és kereskedők laktak.

Maga az új-város, a hol az urak palotái emelkedtek, magasabb, jobban védett helyen épült. Ezt is árok és fal vette körül s ez volt az erődítmények magva, mert ott lakott a kapitány, ott voltak a kaszárnyák, meg a raktárak, melyek előtt nagy szabad tér szolgált az őrség rendes gyülekező helyéül. Ebben a városrészben volt a Tahy Ferencz palotája is: inkább megerősített családi kastély, dombos magaslaton, hogy nagy tornya és sárgára meszelt falai messzire ellátottak a város fölött.

Az új-város meg a belső vár közt keskeny, de mély árok húzódott, melyen fahíd vezetett át. Ez a belső, vagy tulajdonképeni fellegvár csak egyetlen nagy, gömbölyű torony volt, szűk és sötét helyiségekkel. Benne volt a puskaoros torony, melyet éjjel-nappal őriztek. A Száva felől semmi előre tolt erőd sem védte a belső várat, de erre nem is volt szükség, mivel a torony szigetképen emelkedett ki a nagy kiterjedésű mocsaras lapályból, s nedves időjárásakor úgyszólván megközelíthetetlen volt.

Igy tárult Zágráb város képe a völgyben táborozó parasztok elé. Messziről is jól láthatták a

piacot, fölismerték a templomokat, a palotákat és vitatkoztak, hogy melyik kié és milyen utcában van. Az utcákon és tereken reggeltől estig sürgött-forgott a körülzárolt város népe. Úgy hangzott ez a tompán, ütemesen morajló zúgás, mint a távoli város ereinek lüktetése, vagy szívének rendes dobogása. Kihallatszott a kalapácsok dallamos csengése a kovácsok üllőin, a szellő odahozta a kürtök riadó harsogását, a paripák vihogását és patkózaját, meg a szekerek zörgését, kattogását. Hajnalban, délben és este pedig a harangok lassú, méla kongása bűgött végig a völgyön s az érczes hang búsan halt el a langyos levegőben.

Ez a kép, ez a szinte nyugodt és derült látvány lelkük legmélyéig elkeserítette a parasztokat. Bámulták és utálták, irigyelték és gyűlölték is a várost egyszerre. Szerették volna földig rombolni s egyidejűleg el is foglalták volna maguknak, hogy örökké benne lakjanak.

Kopó órákig elbámészkodott a semmiségbe. Mindig a messze kimagasló Tahy-kastélyt nézte. Fölmászott a fákra, kezeiből ernyőt csinált szeméi elé, hogy jobban lásson: de azt, a kit óhajtott, még sem tudta meglátni soha. Éjjelenként többször egészen közel lopózott a városhoz, fűrészelve, hogy nincs-e valahol rés, a melyen beburakodhatnék.

Ilyenkor végtelenül kinozta saját tehetetlensége. Az őrjöngésig féltékeny volt erre a városra, melynek falai Ágnest magukba zárták: mintha csak férfi ölelné keblére az imádott leányt. De, ha kimerüléséből, tunya csüggedéséből fölocsúdott, féktelen tetterő ébredt benne. Az arcza lázban égett, szemei villámokat szórtak, rekedt hangján folyton parancsokat osztott és vad átkokba öntötte a szívében háborgó szilaj indulatokat.

— Engedj szabad folyást a haragodnak, — ösztökélte Lukács pap. — Kiabálj, pusztíts, gyilkolj. A fájdalmat csak a vér csillapíthatja, s mivel szerelmedet úgy sem elégítheted ki, éleszd haragodát: az majd fölntartja benned a lelket!

Kopó most már újra és egészen átvette a fővezérséget a jobbágyok fölött, a kiket kiméletlenül oktatót és gyakorolt a harcban. Kora reggeltől késő estig zaklatta, hajszolta őket, kergette föl a csapatokat a hegyekre, onnan lezúdította őket a völgybe, hadsorokba állította, négyszöggé alakította, rohamra vezérelte őket, s mikor a napi fáradságtól elcsigázva aludni tértek, éjjel kétszer-háromszor is riadót fuvatott. A parasztok réttegték a vakmerő hajdu szigorúságát, de még jobban tisztelték roppant testi ereje miatt, melyről mesés hírek keringtek a táborban. Kopó példája aztán föllelkesítette a

többi vezér-embereket is : a zsupánt, kit az összes szlávok, mint fajukból való természetes vezérüket követtek ; meg Lukács papot, ki a sereg legaljasabb söpredékét, a rablókat, gyilkosokat, zsoldosokat és renegátokat csoportosította maga körül. Ilyformán a vad, elzüllött, féktelen hordából nem sokára rendes, fegyelmezett sereg fejlődött, mely virradattól szürkületig edzette, gyakorolta magát.

Mindeddig azonban semmiféle összecsapás nem volt a várbeliek és a zendülők közt. A paraszt-tábor, melynek sem tüzérsége, sem ágyúi nem voltak, olyan távolságra tanyázott a várostól, hogy a lövegek nem tehettek kárt soraiban. Egyelőre csak körülzárták a várost és nem merészkedtek az ostromhoz fogni ; részint azért, mert a parasztok még nem voltak eléggé kiképezve a harcban, részint pedig és főleg azért, mert a várbeli ágyúk ellen sem rendes ostromot, sem rohamot nem indíthattak.

Lukács pap esténkint el-eltűnt sátorából és rendesen csak hajnal felé vetődött haza. Ilyenkor nyakig sáros, csatakos volt, s mihelyt sátorába lépett, rögtön ledobta ruháit, végig nyújtózott a földön és délig mélyen aludt. Ebéd után aztán fogta a keziját és a nyilazásban gyakorolta magát. Utóbb már annyira vitte, hogy röptében is lelőtte a tábor fölött kavargó, károgó varjúk

közül azt, a melyiket kiválasztott. Végre egy napon bement Kopó sátorába.

— Hadnagy, — szólt hozzá halkán : — ha nem félsz, én beviszlek Zágrábba.

— Mi módon? — hebegte Kopó és egész teste összerándult a föllobbanó szenvedély viharában.

— Esküdjél meg, hogy mindenben szót fogadsz nekem és nyomon követsz, mint az árnyék.

Kopó magasra emelte a kezét és szilárd, szívből jövő szóval mondta :

— Az élő Istenre esküszöm : megteszem !

Lukács pap most sugva beszélt :

— Holnap, napszállat után, várj meg engem a Száva partján, a szigettel szemközt. Kardot ne hozz, csak egy háromágú erős vaskampót. Együttal parancsold meg, hogy éjfél tájban a sereg nyomuljon előre, mintha meg akarná rohanni a huszár várost. Gyujtsanak óriási tüzekeket, csapjanak roppant lármát, hogy az őrség mind a falakra gyűljön.

Másnap, félórával napszállat után, Kopó és Lukács pap találkoztak a Száva partján. A pap nem fordult a városnak, sem a szigetre nem ment, hanem a folyó partján indult meg, a fellegrvár felé. Nem sokára minden felől apró tócsák zárták el az utat, de Lukács pap azért csak ment előre, befelé a mocsaras ingoványba. Kopó

odaszólt neki, hogy elpusztulnak, de Lukács pap rá sem hederített, csak még jobban sietett. Az iszap folyton mélyebb, ragadósabb lett. A sötét éjszakában heves éjszakai szél bömbölt és Lukács pap jobbra-balra kanyarogva haladt előre. Mind megtalálta azokat a jeleket, a melyeket éjjeli kirándulásai alkalmával hátrahagyott: s éppen akkor, mikor Kopó azt hitte, hogy eltévedtek s már nincs is menekvésük, hirtelen száraz, szilárd talajra bukkantak.

Mihelyt kiérték az ingoványból, egyenesen a puskaporos toronynak tartottak, melytől már alig voltak kétszáz lépésnyire. Ebben a pillanatban kelt föl a teli hold a hegyek mögül s nekik alig volt annyi idejük, hogy hasra feküdjenek. Óvatosan, a földön csúszva közeledtek a bástya kirúgó sarkához. Fönt, a párkány mögött, két fegyveres őr nyugodtan sétált föl s alá.

Ekkor a város tulsó felén, a völgykatlan síkjában, hirtelen óriási tüzek lángoltak föl és roppant lárma keletkezett. A kürtök riadó harsogásába belévegyült a dobok tompa pergése; lovak nyerítettek, fegyverek csörögtek, harcosok kiabáltak. A fellegvárban is riadót fújtak, s mivel azt hitték, hogy a parasztok a huszárvárost megrohanták, az őrség innen is mind a falakra sietett.

A puszkaporos torony párkányán csak egyetlen őr maradt. Alakja sötéten rajzolódott le a világos háttérben. A hold mögötte ragyogott s a fegyveres katona árnyéka, a mint gigászi méreteken vonult végig a síkon, olyan volt, mint a mozgó obeliszk. Lukács pap nyugodtan várt, míg az őr végig haladt fölöttük a párkányon, s mikor háttal fordult felénk, fölült a földön. Minden erejét megfeszítette, hogy minél jobban fölhúzza az íját: aztán érzelt és a nyíl süvöltve szállt a magasba . . .

Az őr eltűnt a falról.

— Ha csak megsebesült volna, — vélte Lukács pap, — akkor hallanánk a nyögéseit.

Rögtön fölugrottak mind a ketten s a torony aljához siettek. Lukács pap elvette Kopótól a háromágú vaskampót, vékony, de erős kötelet kötött rá s aztán fölhajította a bástya párkányára. De a kampó nem ért föl odáig; négyszer, ötször, tízszer is vissza esett. Végre Kopó türelmetlenül kirántotta Lukács pap kezeiből a kampót s ő hajította föl. De olyan erővel lódította meg, hogy a kampó a kötelet is fölrántotta volna a várba, ha Lukács pap véletlenül nem fogja a végét. Most lassan húzni kezdték a kötelet, mindaddig, míg a kampó valamiben megakadva, ellenállt. Ekkor Lukács pap, mivel könnyebb volt, elsőnek kúszott föl rajta s aztán,

mikor a párkányon jól megerősítette a kötelet, Kopó is utána mászott.

Az őr meghidegülve hevert vérében ; Lukács pap nyíla egészen tolláig belefúródott a mellébe.

A sereg vaklármája lassankint elcsöndesedett, a hadizaj elült, a tüzek kialudtak. Minden nyugodt és néma volt : az egész város ismét álomba merült.

Lukács pap, mivel elfogatása előtt csak alig pár napot töltött a városban, nem igen tudta magát tájékozni. Kopó, a kinek csak egyetlen gondolata volt, némán mutatott a magasan fekvő Tahy-kastélyra.

— Nem ! — szólt Lukács pap. — Vezess oda, a hol a puskaport őrzik.

Kopó szólni akart.

— Emlékezzél meg az esküvésedre ! — előzte meg Lukács pap durván.

És Kopó hallgatva, lehajtott fővel indult meg a fellegvár kanyargó bástyája mentén. Utána Lukács pap ment, hiúz szemekkel tekintgetve maga körül s kezeit egy percze sem vette le az övébe szúrt két tör markolatáról.

Egy ideig azon a szűk ösvényen haladtak, a mely a bástya és a torony közt vezetett. Körüljárták a komor külsejű, terméskövekből épített tornyot. Kétszer is lementek a szűk csigalép-

csőn, mely a belsejébe vezetett, de a bejárást óriási vasajtók zárták el s ezeknek a betörése fél napba is belekerült volna. Kopó fásultan, kétségbeesve lefeküdt a földre; nagy melle hörögött, zihált szenvedélyében, melyet Ágnes közelségének a tudata szított föl újra benne. Lukács pap ezalatt még egyszer körüljárta a tornyot, s végre egy kerek, nyitott ablakot fedezett föl, vagy harmadfél öl magasan a földtől.

— Kelj föl! — sugta Kopónak parancsoló hangon.

— Keress magadnak mást. Én nem megyek! — felelte Kopó mogorván.

Lukács pap oda állt a hajdu elé, összefonta két karját és gunyosan mondta:

— Nem jössz? Akkor hát mindnyájan elvesztünk, mert a míg a várban puskapor van, nem tehetsz semmit ellenük s a sereged magától pusztul el. Akkor pedig nincs mit reménylenünk: sem kegyelmet, sem bocsánatot. Akasztófára jutunk valamennyien és te legelőbb: hahogy nem szivesebben halsz meg a karón, — mialatt a szelid Ágnes gyönyörködik kinos vonaglásokban . . .

Kopó dühében hörögve ugrott föl és kezét emelt Lukács papra. De ez, hátra sem lépve, szembe állt vele és sziszegve mondta:

— Hát az esküvésed?

A hadnagy, mintha nehéz ütés érte volna a homlokát, megtántorodott. Aztán, szinte öntudatlanul, követte Lukács papot, a ki oda állította őt a kerek ablak alá. A pap fölhágott Kopó kezére, majd a vállaira, végre a fejére, s elérve a kerek ablakot, nagy nehezen keresztül mászott rajta. A következő pillanatban kötél hullott alá az ablakból; Kopó megragadta, gyorsan fölkúszott s a másik perczen már ő is oda bent volt Lukács pap mellett.

Koromsötétség vette körül őket. Csak lassan, tapogatózva, négykézláb haladtak, de minduntalan falakba ütköztek, vagy lépcsőkre bukkan-
tak, a melyekről azt sem tudták, hogy hová vezetnek. Lukács papnál volt ugyan lámpás, de nem mert csiholni, mert attól félt, hogy meglátják a szikrát s a szokatlan világosság elárulja őket.

Egyszerre csak Kopó, a mint kezeivel tapogatózva csúszott előre, elveszítette a talajt maga alól és négy-öt kölépcsőn hanyatt-homlok bukott le az alatt fekvő szobába. Az eséssel járó dübörgésre rögtön halk csettenés hallatszott: valahol ajtót nyitottak föl. Kopó, a ki szintén hallotta ezt a neszt, meg sem mozdult; Lukács pap pedig, a lélekzetét is visszafojtva, figyelt. Nemsokára óvatosan közelgő léptek zaja hallatszott. Lukács pap hirtelen egy falkiugrás

mögé vonult s onnan látta, hogy valaki a kezében tolvajlámpással, lassan közeledik. Mikor a szerencsétlen épen elhaladt a falkiugrás mellett, Lukács pap villámgyorsan előugrott s mielőtt az őr nyikkanhatott volna, mind a két törét markolatig a hátába döfte.

Aztán hallgatózott még egy kis ideig s mikor már semmi neszt sem hallott, fölvette a meggyilkolt őrlámpását és levilágított abba a helyiségbe, a hova Kopó lezuhant. Nagy, boltozatos terem volt, erős kőpillérekkel alá támasztva: ez volt a puskaaporos raktár. Hosszu sorokban álltak egymás mellett a hatalmas hordók s a mint Lukács pap megkopogtatta egyikét-másikat, tompán kongtak: mindnyája színig tele volt. Egymásra hányt zsákokban roppant mennyiségű kén, salétrom, meg finomra őrölt bükkfa-szén volt fölhalmozva a raktárban: ez is kész puskaapor, csak még össze kellett vegyíteni.

Lukács pap lement Kopóhoz, letette a lámpást egy pillér mellé s a fal felé fordította a világát. Ő maga pedig lekuporodott a földre és elővette ruhái alól a magával hozott kanóczot. Kiszámította: fél óra . . . egy óra . . . másfél óra . . . Ott levágta, neki esett a közbül álló egyik hordónak, négy likat fűrt a tetején, mindegyikbe hosszú kanóczot tömött s kívül maradt végeiket összefonta a főkanóczczal, hogy ez az egy gyujtsa

meg valamennyit. Majd a legszélső hordóról lefeszítette az abrincokat, kiöntötte belőle a puskaport és vastag szalagban hintette végig a földön, a hordóktól egészen a kénes, salétromos és szenes zsákokig.

Kopó némán, egykedvű bambasággal nézte a Lukács pap munkálkodását.

— Mit használ mindez? Vajjon közelebb viszi-e ez a robbanás Ágneshez? Vajjon meglátja-e, vajjon az övé lesz-e valaha? . . .

— Menjünk! — suttogta rekedten Lukács pap, a háta mögött.

Kopó megrebbenve ugrott föl. A kanócz már sziporkázva égett és a parázsló tűz lassú pattogással terjedt tova. Hamar fölsiettek a pár lépcsőn és azon a kis ajtón át menekültek, a melyen a meggyilkolt ör jött be a toronyba. Ez a kis ajtó szűk, sötét folyosóra nyílt, mely a fellegvár árka alatt egyenesen az uj-városba vezetett.

Mikor a folyosó végére értek, megálltak az ajtó előtt és sokáig hallgatóztak. Minden csöndesnek látszott. Óvatosan kinyitották az ajtót. A szemben levő ablakon ezüstös kékében áradt be a szobába a teli hold fénye. A kapitány palotájának őrszobájában voltak. Négy-öt német zsoldos még a fejét is betakarta a köpenyével és úgy horkolt. Az ablak nyitva volt. Lukács

pap és Kopó nesztelenül átsurrantak a szobán és kiugrottak az ablakon.

Most a kertben voltak és vigyázva, óvatosan bujkáltak a bokrok közt. Majd Kopó lihegve megállt, révedező szemeit a földre függesztette és rekedten mondta:

— Hát ha most elmennék hozzá?

— Örültség! — felelte Lukács pap visszarettenve. — Bizonyára segítségért kiált és a csatlósok megölnek, akármilyen erős vagy is.

— Ott van!... ott van!... — mondogatta Kopó és fölemelve karjait, kétségbe esett vágygyl bámult az alig száz lépésre fekvő kastélyra.

Egyszerre csak, a verandára nyíló ablakok egyikében, derengő világosságot látott meg. Mintha vadul lüktető vérének minden cseppje azt zúgta volna fülébe, hogy ott van Ágnes, örült rohanással szaladt föl a lépcsőkön a teraszra s a következő pillanatban már az ablak előtt állt. Benézett. A szoba háttérében, kicsiny házi oltár fölött a hétfájdalmú szűz szobra állt, szomorú szemeit az égre függesztve. Előtte, ezüst függő lámpában, égett a tiszteletére gyújtott örökmécses. Ez világított ki az éjszakába. Az oltártól jobbra, a sötét sarokban, volt a mennyezetes ágy, melyet a függő lámpás fényköre már nem világított meg.

Kopó nesztelenül ugrott be a nyitott ablakon.

Leakasztotta a függő lámpát és egyenesen az ágynak tartott. Léptei zaját elfojtották a vastag szőnyegek úgy, hogy egészen nesztelenül ért az ágyhoz. Félre huzta a nehéz függönyöket: Ágnes aludt ott csöndesen. Arczát egyik kezére nyugtatta, másik karját meg egész hosszában kinyújtotta. Gyönyörű szőke haja oly gazdag hullámokban omlott le vállaira és keblére, hogy arany-szövésű selyem takarónak látszott.

A vad hajdu kitágult szemekkel, lihegve nézte az alvót és magasra tartotta a lámpát. Észre sem vette, hogy a finom szunyogháló, mely a mennyezetről függött alá, tüzet fogott. A láng magasra esapott és Ágnes hirtelen fölébredt. A tűz azon menten, hogy fellobbant, mindjárt el is aludt. Ágnes fölült és bámulva nézett Kopóra. A lámpa reszkető fénynyalábokat szórt szét a szobában.

— Mi az! — kérdezte végre.

Hófehér köntöse alatt ingerlő bizonytalanságban rajzolódtak le keblének domború körvonalai. Haja fénylett, villogott a pislogó mécsnek ráeső vérvörös világában. Kopó emésztő vágygyal nézett reá s Ágnes ragyogó szépségétől megittasulva hozzá hajolt, hogy átkarolja a derekát. Ágnes nem mozdult s pár pillanatig némán, mintegy megkövülve néztek egymásra, mialatt nyitott ajkaik lihegtek. Végre a leányt szégyen-

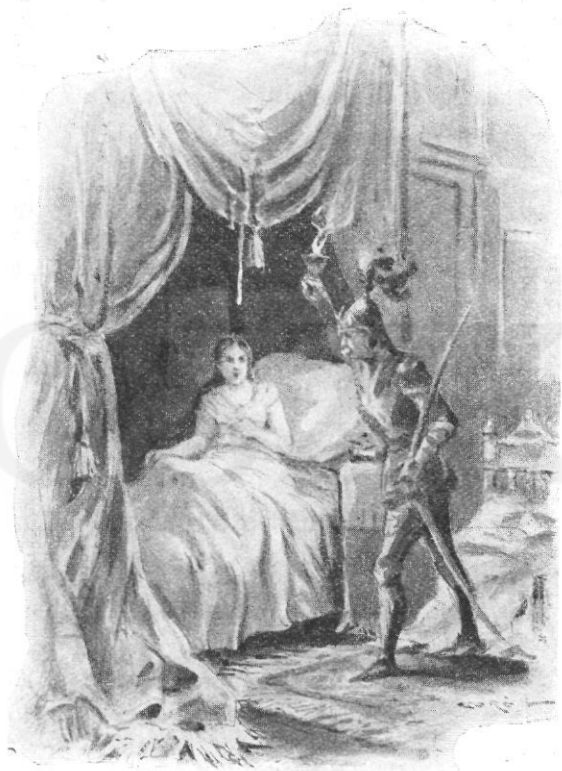
nel vegyes borzalom fogta el és hevesen meg-
rázkódott. És, mielőtt még Kopó hozzá érhetett
volna, megütötte a kis ezüst harangot, mely
keze ügyében függött. Egyuttal hangosan föl-
sikoltott:

— Segítség! segítség!... Gyilkos!...

Az érczes hang utoló csengése még el sem
halt, midőn az egyik ajtón Ágnes nőcselédei, a
másodikon pedig négy csatlós rohant be. Ha-
talmos, szálas legények voltak ezek, a Tahy
Ferencz szolgálattelvő hajdúi.

— Gyilkos! gyilkos!... — sikoltozott Ágnes
reszketve.

A négy ember Kopóra vetette magát, a ki
fegyvertelen kézzel várta a támadást. Örült
szenvedélyében eszébe sem jutott, hogy meg-
ölhetik: de meg úgy sem sokat törődött a ha-
lállal. Egyenesen a rá rohanó legelső csatlós
torkának ugrott és oly sulyos csapást mért rá
az öklével, hogy a nagy ember hanyatt vágódott
a földön. A mint elesett, Kopó fölkapta a kard-
ját, szembe fordult a másodikkal, fölfogta a rá
mért csapást és egész erejéből visszavágott.
A kard épen oda sujtott, a hol a nyak a vállba
forr és menten megölte a csatlóst, a ki nagy
zuhanással rogyott össze. A harmadiknak pedig,
a mint rá rohant, markolatig szívébe dőfte a
kardját, még mielőtt lesujthatott volna rá.

Ágnes fölült és bámulva nézett Kópóra.

Az asszony nép sikoltozott, csak Ágnes nem szólt egy hangot sem, hanem mozdulatlanul állott és lélektelenül nézte az egyenetlen tusát. Lukács pap pedig, a kinek rémült, fakó arcza egy pillanatra megjelent a terras ablakában, kétségbeesve kiáltott be:

— Menekülj! Elég volt!

Most az utolsó csatlósra került a sor és Kopó irtózatossal erővel sujtott hozzá. Hatalmas volt a csapás, csak hogy a csatlós félre ugrott előle, a kard pedig, a márványpadlót érve, szétpattant és Kopó fegyvertelenül maradt. Vad diadalordítással suhogtatta meg kardját a csatlós és lezúdította Kopó fejére, a ki a törött kard markolatával fogta föl a rettenetes ütést. Ujra lesújtott rá s Kopó újra fölfogta: de mikor a csatlós harmadszor is fölemelte kardját s Kopó látta, hogy ezt így nem bírja tovább, nagy kiáltással mellbe ütötte az embert, úgy hogy megtántorodott. És ekkor, mielőtt ismét lesújthatott volna rá, derékra ragadta az ellenfelét. Teljes egy percig dulakodott dühösen a hatalmas emberrel; azután fölemelte, mint valami bábót és levágta a földre, hogy a csontjai összetöredeztek. A következő pillanatban pedig lihegve rázta meg tagjait, kiugrott az ablakon, lerohant a lépcsőkön a kertbe, átvette magát a kétöles falkerítésen és vad futásban menekült a legközelebbi kapu felé.

Lukács pap ez alatt eljutott az új-város nyugati, úgynevezett halász-bástyájához, melyet, mivel nagyon magas és meredek sziklára támaszkodott s alatta az ingovány terület el, nem is igen őriztek. Ott fölkúszott a falra, leeresztette magát a ferdén szakadékos sziklára, egész hosszában hanyatt feküdt rajta s a lábaival előre, vakmerőn lesiklott a meredek szirten. Aztán, kilábolva az ingoványból, kétszer átúszta a Szávát s késő éjjelen, nagy kerülő úton, halálra fáradva ért vissza a táborba.

Kopó pedig, mint a menekülő oroszlán, mikor a barlangjába vezető ösvényt keresi, lihegve rohant előre és rettenetes pillantásokkal tekintgetett maga körül. A nap éppen kelőben volt s az utcák kezdtek benépesedni. Mögötte, a Tahykastélyban, roppant zűrzavar támadt s csakhamar a szolgák, csatlósok egész serege eredt utána. Egyik-másik járó-keelő föl akarta tartóztatni, de Kopó vagy keresztül gázolt rajtuk, vagy egyetlen ökölcsapással leütötte őket. Egyre gyorsabban futott, mert üldözőinek a zaja is folyton közeledett és növekedett. Így ért végre a stájer kapuhoz: éppen ahhoz, a melyen két héttel azelőtt Tahy Ferencz kilopózott, hogy rajtuk üssön a szerencsétlen uszkókokon. Ott megállt. A lélekzete elfogyott, a melle zihált, ő maga pedig sápadt volt, mint a halál. Érezte, hogy minden-

nek vége. Üldözői már megjelentek az utcza kanyarulatánál és ujjongva rohantak feléje.

Kopó oda ugrott a roppant erős kapuhoz, melynek karvastagságú vasreteszeit három-négy ember darúval szokta föl pattantani. De nem a darúhoz lépett: talán nem is látta, merre van; hanem, minden erejét megfeszítve, neki dült a kapunak és őrzöngve rázta, döngette. A megvasalt kapu meg sem mozdult s az üldözők kegyetlen kárörömmel tomboltak tehetetlen dühe láttára. Most már óvatosan, zárt sorokban közeledtek feléje: élve akarták elfogni.

A törbe esett hajdú tágra nyílt, révedező szemekkel bámult a tömegre. Halántékainak vad lüktetése csaknem megfosztotta eszméletétől. Az a buta, öntudatlan mámor vett rajta erőt, mely az ittasok eszméletlenségét megelőzi. Most hirtelen meglátta a darú lánczát. Egyetlen ugrással mellette termett, mind a két kezével megragadta, lábait, mint két oszlopot, megfeszítette a falban és irtózatossal erőfeszítéssel, hogy a dereka is ropogva görnyedt meg bele, föl rántotta a darú emelő rúdját... és a kapu félszárnya csikorogva fordult meg sarkaiban...

Az üldözők, mikor menekülni látták biztos prédájukat, az őrzöngő csalódás vak dühével rohantak utána. Az elsők, a gyorsabbak már már elérték... már vad üvöltözéssel nyujtották

ki utána a kezüket . . . mikor hirtelen, mintha a föld roppant volna össze sarkaiban, irtózatossattanással dördült meg hátuk mögött a város. Valamennyien elbuktak, mert a föld megindult lábaik alatt; s a mint föltápászkodva visszaneztek, még látták, hogyan inognak a puska-poros torony roppant bástyái: aztán a tető, a kövek, a gerendák fölülemelkedtek a sűrű füstgomolyagon és szerte röpültek a rémülten jajveszékélő város fölött.

Lent, a völgyben, már csak egy fekete pont mutatta, hogy Kopó merre vette az útját.

*

A parasztok egetverő örömrivalgással fogadták Kopót. A rettenetes robbanás zajára mindnyájan kirohantak sátraikból s az egész roppant tömeg ott zajlott, hullámozott a völgykatlan síkjában, találgatva, hogy mi történhetett a városban. Mikor aztán a lihegve érkező Kopótól megtudták, hogy a fellegvár s vele az összes puska-por-készlet fölrobbant, lelkesedésük határt nem ismert. Rögtön meg akarták rohanni a várost, mert most már nem kellett félniök az ágyúktól. Kopó csak alig tudta őket visszatartani.

Estére kelve Lukács pap is megérkezett. Azon sárosan, latyakosan bement Kopóhoz és magá-

val vitte a zsupánt is. Sokáig tanácskoztak a teendők felől. Egyelőre abban állapodtak meg, hogy követeket küldenek szerteszét, hogy a jobbagyokat mindenünnen csatlakozásra szólítsák föl s csak aztán fognak az ostromhoz.

Alig mentek szét a követek, a Száva és a Kulpa közt elterülő vidéken azonnal kitört a szabadság ujjongó mámore. Mindenfelé habozás nélkül leölték a várnagyokat, a földesurak tisztjeit, a királyi harminczad- és adószedőket s aztán fölásták a régi fegyvereket, melyeket az erdőkben, barlangokban, vagy a föld gyomrában rejtettek el. Az ekékből kardokat kovácsoltak, a gyermekek köveken és sziklákon fenték élesre a lándzsahegyeket, a nyársokat botokra kötözték, a sarlókat, kaszákat hosszú nyelekre erősítették. Mindenki részes akart lenni a pusztítás, az emberirtás gyönyörűségében.

Egyidejűleg nagy tömegekben érkeztek a parasztok táborába az élelmi szerek és a harczhoz szükséges fegyverek is. Ökörsordákat, juhnyájakat és méneseket hajtottak a völgybe; garmadával hozták a búzát, a lisztet, a gyümölcsöt; jó borok hordó számra jöttek nagy társzekereken: szóval semmiben sem volt hiány. Aztán, mint a kévébe kötött kalászkok, nagy szekerekkel érkeztek a nyilveszszők, kopják, lándzsák, kaszából vert kardok.

Végül megindult a néparadat. Minden felől csapatosan özönlöttek a táborba az olyan népelemek, a melyek vagy nem tudtak, vagy nem akartak becsületes munkájuk után élni. A mindenükből kifosztott hajléktalanok, a portájukról elüzött jobbágyok, a levelessé tett, törvényen kívül helyezett földönfutók, a kik eddig rabolva, dúlva, fosztogatva kóboroltak az országban szanaszét, most ott találkoztak Zágráb alatt és a szerencsétlen város kincseire, a bent szorult urak vérére áhitoztak.

Egyszerre aztán megmozdult ez a roppant sokaság. Mint a tenger, melynek habjai annál jobban tornyosulnak, minél közelebb érnek a parthoz: úgy a jobbágyok is, zúgó, morajló hullámzással özönlötték el a város közvetlen közelében fekvő magaslatokat. Most már nem féltek az ágyuktól. Tudták, hogy ha maradt is némi puskapor a várban, az olyan kevés lehet, hogy legfőlebb az első rohamot hiúsíthatja meg: ez pedig csak pár ezer emberéletet jelenthetett.

Viszont, a városbeliek egy pillanatig sem kételkedtek azon, hogy rettenetes napok virradtak rájuk. Tudták, hogy puskapor nélkül nem tarthatják távol a parasztokat a falaktól s hogy minden rohamot csak fegyverrel verhetnek vissza: olyan gyilkos, kézi viaskodással, a melyben ember ember ellen harczol. És erre a gon-

dolatra még a legbátrabbak is megborzadtak: ha a parasztok éjjel-nappal váltott, friss csapatokkal intézik a rohamot, — pedig ezt könnyen megtehették, annyian voltak, — hogyan fognak hosszabb ideig ellent állani? Egyetlen reményük Migazziban, a fölmentő sereg vezérében volt.

Kopó, hogy minden meglepetés ellen biztosítsa magát, Lukács papot csőcselék hadával fél napi járásra rendelte a háta mögé. Ez a sereg, óriási félkörben, apró csapatokra osztva, az egész környéket megszállva tartotta. A zsupánt, részint ugyanezen okból, de leginkább azért, hogy a sereg élelmezését biztosítsa, átküldte az Orsolyaszüzek szigetére, a honnan könnyű volt a termékeny és népes déli végeket megsarczolni. Ő maga, a jobbágyok derékhadával, közvetlen közelből fogta körül a várost és megesküdött, hogy mindaddig nem nyugszik, míg be nem veszi.

Csakhogy a városnak, a széles árkon kívül, a magas töltéssel együtt háromszoros védő fala volt. Kopó pedig, a ki az előtt még sohasem vett részt egyetlen ostromban sem, azt sem tudta, hogyan fogjon a vár vivásához. Ráadásul szakadatlanul gyötörte az emlékezés Ágnesre s mialatt a leány szépségéről, szerelméről ábrándozott, igen gyakran megfélekedezett a seregről s néha napokig sem gondolt az ostromra. Gyilkos, folyton növekvő vágy emésztette, hogy

visszontlássá Ágnest. Már arra is gondolt, hogy közvetítőnek, békekövetnek ajánlkozik, csak hogy bejuthasson a városba, mert azt remélte, hogy akkor majd mégis csak találkozik vele.

— Erőszakkal kellett volna elhurezolni! — panaszkodott Lukács papnak. — Senki sem mert volna ellenszegülni, akkor!

Lukács pap azonban rá sem hallgatott. Kényelmesen heverészett sátrában és nagyokat ivott a földre állított csutorából.

— Most mit csináljak? . . . — folytatta Kopó. — Hogyan jussak be még egyszer Zágrábba? . . .

— En nem tudom, — felelte Lukács pap.

Ez a közöny egészen magánkívül hozta Kopót.

— Ah, nyomorult! — kiáltotta, — hát nem tudod? Először elcsábítottál és most cserben hagysz? Te akarsz nekem parancsolni? Hitehagyott kutya! . . .

És fölemelte öklét, hogy leüsse a papot. Ez azonban még csak a szemét sem hunyorította és nyugodtan nézte a hadnagy dühöngését. Majd, mikor Kopó hevesen fölcapta a sisakját, magára öltötte a pánczélinget és kezébe kapta nehéz, kétélű kardját, fölugrott és elébe állt:

— Hová indulsz?

— Vissza, Zágrábba! Ne álld az utamat! Kirtom valamennyit! Úgy tiprom el őket, mint a férgeket . . .

Hanem azért a legelső roham irtózatos kudarczczal végződött és a védők véres fejjel üzték vissza a parasztokat. Mivel akkor még puska-
poruk is volt, ágyuikkal egész utczákat lőtték a jobbágyok sűrű, tömött soraiban, úgy hogy ezek esze-veszett, vad futásban menekültek. Schwarzenbach ki is rohant utánuk, a hátrálókra vetette magát és sok százat levágott közülök. Csakhogy Kopónak parasztja még mindig elég maradt s folyton friss népet küldhetett a vár ellen: a védők ellenben, ha majd a puska-
poruk végkép elfogy, nem pótolhatják ezt a veszteséget és egyedül csak a vár falainak az erősségében bizakodhattak.

Kopón időnként lelket ölő csüggedés vett erőt. Kétségbeesve fonta össze karjait a mellén és keserves sóhajtásokra fakadt. Levetette magát a pusztá földre, körmeit görcsösen belevájta a homokba és zokogott. Nyomorultnak, gyöngének, elhagyatottnak érezte magát. Ágnes soha sem lesz az övé: hogyan is lenne az, — hiszen még ezt a várost sem tudja bevenni . . .

Mikor aztán kétségbeesése oszladozott, kedélye rögtön az ellenkező végletbe esett. Ilyenkor dühösen hajszolta embereit, rohamra fuvattott és maga ment elül, a vakon engedelmeskedő parasztok élén. Két kézre markolva sulyos kardját, nem nézve hátra, nem törődve azzal, hogy

jönnek-e utána, fölrohant arra a töltésre, melyet a vízi árokban hányatott, neki esett a vár falának, tépte, szaggatta a köveket és őrült módjára, dühösen vagdalkozott kardjával minden irányban. A parasztjai vad lármával, féktelen rajongással tódultak utána. Az ostromlétrák recsegve, ropogva törtek össze a rendetlen csapatokban fölfelé torlódók alatt s egész tömegek hullottak alá az árokba, melynek vize véres habokban locsesant föl a magas falakra.

Aztán a tomboló csatazaj lassankint alább hagyott; a parasztok fáradtan, kimerülten vonultak vissza, hogy az első jeladásra ismét megújítsák a rohamot. Kopó pedig végig terült a földön, keze fejével törülgette arczáról az oda föcsesent vércseppeket és megint komor kétségbeesésbe merült.

Egy napon végre azzal a hírrel jöttek meg a Lukács pap portyázó kémei, hogy Migazzi erős haddal közeledik az ostromlott város fölmentésére. Kopó és Lukács pap azonnal áthivatták a zsupánt a szigetről és hadi tanácsot tartottak. Lukács pap azt ajánlotta, hogy egyesüljenek mind a hárman és roppant seregükkel nyomják agyon a horvát parasztot. Aztán forduljanak vissza és három oldalról egyszerre rohanják meg Zágrábot.

Ezt a tervet a zsupán ellenezte. Semmi esetre

sem szabad abbahagyni Zágráb ostromát, mert a fegyverszünet alatt a város nemcsak elláthatja magát puskaporral és eleséggel, hanem a falait is megint kijavíttathatja, sőt számosabb őrséget is fogadhat.

Mivel ez volt Kopó véleménye is, abban állapotok meg, hogy a zsupán visszamegy a szigetre és ott marad tartalékban. Lukács pap ez alatt tovább folytatja Zágráb körülzáró ostromát és elfoglalva tartja az egész völgyet. Maga Kopó pedig személyesen vezeti seregét Migazzi ellen, a kívül különben is régóta elintézésre váró számadásai vannak.

Mindjárt másnap reggel megszólaltak a dobok és trombiták. A zágrábiak, a kik újabb rohamtól féltek, sűrű sorokban álltak a falakon, mikor Kopó megkezdte az elvonulást parasztjaival. Szép rendben, négyes sorokban, katonásan lépést tartva indult meg a sereg és hosszan kanyargó kigyóként verte föl a port a széles országúton. A bástyákon tolongó nép meghökkenve bámult el ennyi ember láttára: körülbelül húszezeren lehettek. A csapatok lassan kanyarodtak le a Száva partjára s a folyó mentén haladtak tovább, a távolban kéklő Vukomeri dombvidék felé.

Aztán éjszak, kelet és nyugat felől ismét úgy látszott, hogy megmozdul a föld és hullámzó

habokat vetve közeledik. Most jöttek a Lukács pap csöcselék seregei, melyek Kopó hadát váltották föl az ostromzárban.

Ez a zagyva sereg egyetlen tömegbe verődött össze a stájer kapuval szemben, úgy hogy hátát a mocsaras vidéknek vetette, két oldalról pedig magas földsánczokkal biztosította magát. A csöcselék-horda éjjel-nappal tivornyázott, dorbézolt és tobzódott. Maguk a hadnagyok jártak rossz példával elől: *vígan laktak, trombitáltatták, sípoltatták magukat.* A harczra, fegyverforgatásra senki sem gondolt s magának Lukács papnak sem jutott eszébe soha, hogy rohamot intézzen a város ellen.

A táborban leirhatatlan volt a rondaság, mert csak a Lukács pap sátra körül való területet tartották tisztán, a többivel pedig nem törődtek. Épen ezért a rabló szemétnép között óriási volt a halandóság, s mivel még arra is lusták voltak, hogy az elhaltakat elföldeljék, a tábor körül töméntelen holttest hevert szanaszét. A marha és egyéb jószág is csak úgy hullott, mint a légy, s a lovasok és szekeresek rövid időn ló és igásbarom nélkül maradtak.

Lukács pap a nap legnagyobb részét sátorában töltötte és koczkázott, ivott a fő-emberekkel, a meddig birta. Mikor holt részegre itta le magát, végig feküdt egy kopott szőnyegen és

sokszor egész nap is aludt. Aztán, mikor föl-
ébredt, ismét égető szomjuság gyötörte.

Schwarzenbach, mihelyt kémei értesítették
erről, azonnal elhatározta, hogy rajta üt Lukács
pap gyülevész hadán. Tudta, hogy a zsupán a
szigeten van, s mivel a várból csak egyetlen
kapun, az ingoványra nyiló déli kapun át oson-
hatott ki, vigyáznia kellett, hogy a zsupán észre
ne vegye, mert különben könnyen két tűz közé
szoríthatják. Leszámítva ezt a kis koczkázatot,
biztosra vette a vállalkozás sikerét. Neki ugyan
nem volt csak kétezeröttszáz katonája, de ezek
mindegyike fölért tízzel a Lukács pap söpredék
népeiből.

Schwarzenbach nagy előkészületeket tett a
kirohanásra. Mindenek előtt erőszakkal lefog-
lalta az összes lovakat, öszvéreket és fegyvere-
ket. Aztán összehívta az urakat és felszólította
őket, hogy a netalán birtokukban levő puska-
port szolgáltatassák be neki, mert legközelebb
szüksége lesz rá. Ő maga a robbanás után
még megmaradt kevés kénből és salétromból
készítettett puskaport s egyúttal húsz tábori
ágyút is harcra készen fölszereltetett. Egy-
idejűleg szervezte a polgári őrséget, hogy tá-
vollétében, vagy eleste után ezek védhessék
a várat. De nem mindenkit sorozott be. A gyön-
géket meg az elhizottakat visszautasította, a

többieket ellenben kora hajnaltól késő estig oktatta, gyakorolta, künn hálatta a szabad ég alatt, hogy valamennyien keservesen panaszkodtak.

Végre egy napon, alkonyatkor, riadót fúvatott a várban. Hangos zsvvaj, fegyvercsörgés támadt s a zsoldosok meg a polgárőrség pár percz alatt hadi rendben sorakoztak a piacon. Schwarzenbach átadta a főparancsnokságot Tahy Ferencznek, reá bízta a vár védelmét, alája rendelte a polgári őrséget s aztán csendesen, kürtszó és dobpergés nélkül kivonult a déli kapun, az úttalan ingoványba. Félóra mulva minden néma volt a várban és csak időnkint hangzott föl a falakon járkáló örök jelző kiáltása.

A sereg, ellenkező irányban, ugyanazt az utat tette, a melyen Kopó meg Lukács pap a fellegvárba lopóztak. A mocsár egyre süppedékesebb, feneketlenebb lett, de Schwarzenbach azért csak haladt előre. Ő lovagolt a csapat élén, a nagy lipizzai spanyol ménen, a melyet sarkantyúzva hajtott folyton beljebb a sivatag ingoványba. Néhányan morogtak, hogy a kész veszedelemben mennek. Ezeket Schwarzenbach rögtön hátra küldte a zsoldosok közé és elvétette fegyvereiket. Később egyesek az öszvérekre másztak föl, mások pedig a lovak farkaiba kapaszkodtak. Az erősebbek czipelték a gyöngébbeket és leg-

hátul, a vakon engedelmeskedő német zsoldosok lándzsa-nyéllel verték az elmaradozókat.

A sötétségben eltévesztették az utat, mire Schwarzenbach rögtön megállást parancsolt. Aztán egyedül lovagolt előre, lassan, óvatosan, vizsgálódva: s mikor újra megtalálta az utat, halkán hívta a sereget maga után. Így mentek tovább, lihegve, elcsigázva s a bizonytalanságnak lelkükre nehezedeő ólomsulya, — mivel senki sem tudta, hová mennek, — lassankint megbénította minden tagjukat. Legnehezebb volt az ágyúk tovaszállítása. Mindegyiket tiz-tiz ember vitte kereszttrudakon, de még így is veszélyben forogtak, hogy minduntalan elsülyednek. Végre valamennyien megkönnyebbültek: szilárd talajt éreztek a lábuk alatt. Kelet felé kanyargó, halványan csillogó szalag kigyózott végig a síkon: a Száva egyik holt ága volt.

Noha fagyos éjszaki szél fújt, Schwarzenbach nem engedte meg, hogy tüzeket gyújtsanak. A katonák ruhástól, fegyverestől feküdtek le s aludtak éjfél után két óráig. Ekkor felköltötték őket; de a kapitány nem fúvatott ébresztőt, hanem csak úgy rázatta fel katonáit. Halkan vonultak tovább a holt Száva felé. Schwarzenbach leszállt lováról s azon fegyveresen ő gázolt át először a vízen, hogy bátorságot öntsön seregébe. A víz alig ért neki övig. A sereg is hama-

rosan átlábolt, s a tulsó parton azonnal csatarendben sorakozott.

Ez a zseniálisan kigondolt és vakmerően végre

Schwarzenbach a mocsáron át vezette seregét.

hajtott hadi-csel roppant előnyöket biztosított Schwarzenbachnak, de egyszersmind nagyon veszélyessé is válhatott rá nézve. Az ingoványon és a Száva holt ágán át megkerülte a Lukács pap seregét úgy, hogy most hátban támad-

hatta meg az ellenséget, tehát arról az oldalról, a honnan a támadást nem is álmodták. De viszont, saját magát is elvágta a vártól, s ha esetleg vereséget szenved és vissza kell vonulnia: vagy beszorítják az ingoványba, a hol elpusztul, vagy pedig egyenesen a zsupán torkába szalad, tehát üllő és kalapács közé jut.

Schwarzenbach, rövid pihenés után, még jóval napkelte előtt megindult. A tüzérségen kívül, mely összesen húsz tábori ágyút hozott öt ütegre osztva, még kétezeröttszáz katonája volt: ötszáz huszár, nyolczszáz hajdú, meg ezerkétszáz nehéz német és spanyol zsoldos. Seregét három csapatra osztotta. Legelül ment a tüzérség, melynek két szárnyát, jobbról és balról, a lovasság fődözte; utánuk következtek a hajdúk és leghátul a sereg magva, a vasas zsoldosok.

A nap épen fölkelte, mikor Lukács pap serege meglátta a háta mögött fölszálló porfelleget, mely egyre jobban nőtt, gomolygott és közeledni látszott. Találgatták, hogy mi lehet. Némelyek azt mondták, hogy megvadult ökrök s már lóra is akartak kapni, hogy behajtsák a táborba. Mások azt vélték, hogy új segélycsapatok, menekülő zsellérek lesznek, a kik szintén fölzendültek uraik ellen. Végre sokan vállat vonva ásitoztak s azt mondták, hogy nekik mindegy, akármi is az a porfelleget.

A nap ezalatt magasabbra szállt és a hajnali szürke derengést fényes, átlátszó világosság váltotta föl. A gomolygó felhő egyre közeledett s gondolkozóba ejtette a sereget, mely nyugtalan aggodalommal gyülekezett a tábor szélén és, nyakát előre nyújtva, szemeit a távolba meresztette. Végre a porfelleg itt-ott meghasadt és látni lehetett, hogy méhében sötéten mozgó, hullámzó tömegek kavarnak. Már hallani lehetett valami egyhangú, tompa dübörgést is, egyszerre pedig hirtelen fölsillantak a lovas huszárok fegyverei. Egyetlen ordítás tört elő a lázadók torkaiból:

— A zágrábiak!

S a nélkül, hogy kürtjelre vagy parancsszóra várnanak, valamennyien fegyvereikért rohantak, hogy reá vessék magukat Schwarzenbachra.

Lukács pap összerezzenett ennek a névnek a hallatára.

— Schwarzenbach?!... Schwarzenbach?! — ismételte elcsukló hangon.

És Kopó nem volt itt! De nem volt itt még a zsupán sem! Mit tegyen? Menekülnie nem lehet: előtte a város, mögötte a kapitány. Már testében érezte az ellenség kardját, már látta, a mint levágott fejét lándzsára szúrva hordozzák körül..

E közben egyre hívták, keresték: huszonöt-

ezer ember várta a parancsait. Most irtózatossá dühre gerjedt önmaga ellen. Megint a győzelem reményébe kapaszkodott, a mi egyértelmű volt rá a bosszúval, a boldogsággal, a legnagyobb gyönyörűséggel. Erősnek, bátornak, legyőzhetetlennek érezte magát, s hogy elrejtse arcza sápadtságát, sisakot tett föl és gyorsan felhajtott egy nagy kupa vörös bort.

A csőseléket pokoli káröröm fogta el, mikor meglátta a maroknyi ellenséget, melynél számra tízszer is erősebb volt. Tomboltak a diadal reményében és türelmetlenül várták az összecsapás pillanatát. Schwarzenbachot sehol sem látták: talán Zágrábban maradt? De mit törődtek ezzel! A gyűlölet, a bosszú, mely újra lánggra lobbant szíveikben, most hogy szemközt álltak az ellenséggel, annyira elvakította őket, hogy csak a mészárlásra gondoltak. És mielőtt még Lukács pap kiadta volna a parancsot, már saját jószántukból is hadsorba állottak. Egyetlen egyenes vonalban sorakoztak, mely jobbról is, balról is, messzire túlszárnyalta a Schwarzenbach maroknyi hadát. Így akarták az ellenséget minden oldalról teljesen körülzárni.

Midőn a két sereg ötszáz lépésnyire ért egymáshoz, Schwarzenbach husz ágyúja egyszerre eldőrdült. Aztán a már készen tartott lovakat befogták, az ütegek megfordultak és gyorsan,

vágtatva menekültek. Ugyanezt cselekedték a tüzérség két szárnyán fölállított huszárok, meg a mögöttük jövő hajdúk is: mindnyájan kétfeléválva nyitottak utat a vágató ütegek előtt s aztán megfordulva, maguk is gyorsan hátráltak a megfelelő oldalon.

A lázadók elámultak, de aztán rögtön féktelen düh és megvetés szállta meg valamennyit. Rettenetes ordítás rázta meg a levegőt:

— Fut a német! Utána!

Lukács pap, a ki egy szelid kanczán lovagolt, rekedten, őrjöngve kiabált:

— Csak előre! Rajta! Csak előre!

A parasztok a menekülők után eredtek. Az ágyúk egyetlen sortüze alig ölt meg ötven embert, a többiek pedig nyilazva, kopjákat, követet hajigálva, dühös kiabálás közt vetették magukat a futókra. De ezeket a fölvert porfelleg egészen elnyelte s úgy eltűntek, mint árnyék a félhomályban.

A háttérben azonban gyors lépések ütemes dobbanása és zajos fegyversörgés hallatszott, a mit túlharsogott a szilajon riadó kürtök hangos szava. Ezek voltak a zsoldosok, Schwarzenbach seregének a magva, a kik most zárt sorokban, rohamlépésben törtek előre. Schwarzenbach ugyanis megparancsolta, hogy az első sortüz után az ágyúkkal azonnal forduljanak meg és

vigyék az ütegeket egészen a hadsor mögé. A két lovascsapat, meg a derékhadban szintén kettéváló hajdúk pedig jobbról és balról csatlakoztak a zsoldosokhoz.

Igy aztán, mire a lázadók összecsaptak Schwarzenbach seregével, már ez is egyetlen egyenes vonalba fejlődött, még pedig úgy, hogy a centrumban az ezerkétszáz nehéz zsoldos volt, jobbról és balról pedig a huszárok és hajdúk fele-fele sorakozott egymás mellé.

A négysorosán fölállított és nehéz páncélba öltözött zsoldosok, hátukat egymásnak vetve, keresztbe fektették lándzsáikat és valósággal áttörhetetlen élő falat alkottak, mely egyetlen oldalról sem volt megközelíthető. A hajdúk muskéta helyett nyilakkal voltak ellátva és közvetlenül a zsoldos falanx oldalaihoz támaszkodtak. Legszélről a huszárok álltak és hosszú lándzsáikat lovaik nyakára fektetve, türelmetlenül várták a rohamot.

Ezzel a gyönyörűen fejlesztett egyenes hadsorral szemben a lázadók nem tudták megtartani kezdetleges arcvonalukat. Hosszú, egyenlőtlen hadsoruk össze-vissza görbült, kanyarodott. Itt-ott nyílások, hézagok támadtak soraikban és valamennyien lihegték, elfáradva a sebes rohanásban. Most megmozdultak a zsoldosok és valamennyi egyszerre dőfött előre lándzsájával.

E roppant, állandó nyomás előtt a parasztok kis mélységű arczvonalala nem állhatott meg s Lukács pap hadainak a centruma csakhamar meghátrált. Most a falanx rohamlépésben törte át a hátrálók hadsorát : s a ketté szakított sereg, mint a kigyó, ha derékban kettévágják, kínosan vonaglott a falanx két oldalán.

Ekkor Schwarzenbach segédesapatai jobbról és balról egyszerre vetették rá magukat a lázadókra. A huszárok, meg a hajdúk a centrum felé szorították a parasztok jobb és bal szárnyát, hogy ismét a falanx rettenetes lándzsái elé kerüljenek. Lukács pap, látva serege züllését, most azt parancsolta, hogy minden oldalról egyszerre támadják meg a zsoldosokat. Azt remélte, hogy az általános, koncentrált roham ereje alatt a falanx ellapul és áttöretik. De a zsoldosok lassan kibontakoztak. A háttal egymásnak fordult sorok közepe lassan-lassan kidomborodott és olyan lett, mint a sündisznó ; aztán kettős, párhuzamos sorokba fejlődve, szilárd négyszöget formáltak, melyen, mint a szirten a hullámok ereje, a parasztok rohama megtörött.

Az elkeseredett parasztok szilaj halálmegvetéssel rohanták meg a zsoldosokat. Kardjaikkal akarták ketté vágni a lándzsák nyeleit, de a kaszából vert szablyák kicsorbultak, elgörbültek, s mialatt térdeiken, vagy a földön ismét

egyenesre hajlították, a huszárok levágták, vagy a hajdúk leszúrták őket.

A sebesültek elbukva is védelmezték magukat, a hogy birták, s a kinek már nem volt fegyvere, pusztá kézzel ugrott neki az ellenség torkának. Kegyelmet senki sem kért, de senki sem is adott. Hetven-nyolczvan renegát janicsár fogait csikorgatva markolta két kézre hatalmas kardját és kétszer egymás után elüzte Schwarzenbach hajdúit a zsoldosok mellől. A Karsztokból ide menekült bosnyák pásztorok, kik pusztá kézzel szokták hegyeikben a medvét megfojtani, reá vetették magukat a huszárokra, megkapták a lovak sörényét, annál fogva lerántották a horkoló paripa fejét s aztán buzogányaikkal betörték a huszárok bordáit, mellkasát, hogy a csontok ropogva recsegték. A zsoldosok ingadoztak, hátráltak: a falanx megbomlott. A diadal a parasztok felé kezdett hajlani.

Ebben a pillanatban jobbról, egyenlő magasságban a szilajon tomboló parasztokkal, bömbölve szólalt meg a húszt ágyú. Schwarzenbach csak arra várt, míg a csőcselék sűrű tömegbe torlódik valahol, hogy megkezdje a kartácsolást. A parasztok, mihelyt az első pillanat megdöbbenése elmúlt, egyetlen emberként rohantak az ágyú felé, melyeknek gyilkos kartácsstüze véres utczákat vágott tömött soraikban. De a huszá-

rok, a kik két oldalt védték az ütegeket, földet rázó rohanással vetették magukat a parasztokra, s míg az ágyúkat töltötték, kegyetlenül vágták, szúrták, tipratták őket. Mihelyt aztán a tűzjelzés fölharsant, két oldalt félre vágattak, keresztül gázolva a visszaszorított parasztokon. Ezek pedig, dühükben elfehéredve, ádáz elkese- redéssel rohantak az ágyúk felé... ötven... harmincz... húsz lépésre... s akkor az ütegek ismét elbődültek, tüzet, halált okádva a felbőszült tömegre.

Az első sorok széttépve, izekre löve rogytak össze; az utánuk jövők elbuktak társaik holttestében. Ekkor a huszárok ismét közibük ugrottak és vadul mészárolták a földön vonagló, vergődő tömeget. A parasztok igyekeztek a lovak szemeit kiszúrni, vagy átvágni a térdeiket. Mások a lovak hasa alá férkőztek, markolatig belédöfték kardjukat s ott pusztultak el alattuk, összetiporva. A bátrabbak megragadták a lovak zabláit, fölugrottak a nyakukra és szúrták, vág- ták, gyilkolták a huszárokat.

A csata újból kezdődött. Az aránylag még pi- hent hajdúk egyetlen hosszú arcvonalba fej- lődve, kivont karddal közeledtek a parasztok felé, a kik megdöbbenve látták, hogy a másik oldalon meg az ismét zárt sorokba szedett ne- héz zsoldosok lándzsaerdeje meredez feléjük.

Névtelen csüggedés, jegesztő zsibbadás lopózott sziveikbe: a halált, a pusztulást látták maguk előtt. Kegyetlen janicsárok elhányták fegyvereiket, félvad hajdúk térdre hullva kértek kegyelmet: valamennyiüket őrzöngő félelem fogta el. Sokan látták, hogy Lukács pap sarkantyúzza és kopjanyéllal veri lovát, mely vadul fölnyerítve száguldott vele tova.

Ez volt a vég kezdete. A csatát már megharcolták, most következett a mérsárlás. A huszárok, mivel úgy maguk, mint a lovaik már kiemerültek, nem is kísértették meg a vad futásban menekülők üldözését, hanem egyenesen a víznek tartottak, hogy eloltsák szomjukat és itassanak. A zsoldosok és hajdúk ellenben lassan összebbvonták a félkört a közbe szorult parasztok körül és ádáz kegyetlenséggel vágták, aprították a bekerített tömeget. Hasztalan parancsolta Schwarzenbach, meg a többi tisztek is, hogy rabokat kell ejteni: a hajdúk, meg a zsoldosok fogcsikorgatva felelték, hogy mind egy lábíg kiirtják ezt a söpredéket.

A parasztok, mikor a halált közeledni látták, behunyták szemeiket és bambán tárták ki mellüket a meztelen kardok elé. Mások végső lehelletig védték magukat: ezeket, mint veszett ebeket, messziről szúrták le a zsoldosok. A hajdúk, mivel melegük volt, felgyürköztek és rövid

nyelű kis pallosukkal aprították a parasztokat. Néha, mint az elfáradt aratók, megálltak egy percre, hogy lélekezethez jussanak, de a következő pillanatban már ismét folytatták az emberirtás rettenetes munkáját. Schwarzenbachnak csak nehezen sikerült valami kétszáz parasztot megmentenie a végpusztulástól; ezeket rabul akarta bevinni a városba.

Dél volt. A nap perzselő forróságában eltikkadva, halottak és sebesültek egymás mellett fetrengtek a földön. A völgykatlan, hol a rettenetes vérfürdő végbement, ismét csendes és nyugodt volt. Csak a Száva hömpölygő habjai vegyültek vérrel és csatáikról harsogtak dalt az elesetteknek. Távól, az erdős dombvidék fölött, sűrű, fekete vonalak kigyóztak az égen: ezek a kányák, a varjúk és a hollók voltak, melyek seregestül jöttek a dögre.

Alig félóra múlva érkezett meg a zsupán, kinek a Száván tömegestől leúszó hullák hírül adták, hogy valami történik Zágráb alatt. Lóhalálában jött, de már elkésett. Már messziről látta, hogy a parasztok tábora helyén nagy halomok, idomtalan tömegek hevernek. Valóságos hulladombok voltak ezek: a parasztok holttestei. A zsupán lehajolt az első soroknál — mindnyája halott volt. Meghökkenve nézett körül és kiáltozó szóval hívta őket, — senki sem felelt.

Köröskörül minden szokatlanul néma és csöndes volt. A táborban, a sátrak közt itt-ott félmeztelen parasztok horkoltak. Mások véres rongyokat téptek le magukról, vagy sebeiket kötözték be. A haldoklók erőlködve fordították feléje fejüket és rémesen nyögtek. Sokan sánitva, roskadozó léptekkel mentek vízért a Szávához, hogy lecsillapítsák halállal vívódó társaik kínzó szomjúságát.

A zsupán Lukács papot kereste. Mikor rátalált, a tönkre vert ember görnyedezve ült a földön; térdeit átkulcsolta karjaival és kétségbe esve csüggesztette le fejét. Az uszkók sokáig megvetően nézte a nyomorultat, a ki a füle botját sem mozdította. Aztán odaállt elébe, dühösen megrázta a vállait és fogcsikorgatva hörögte:

— Hát megverték ?

— Schwarzenbach ! — lihegte Lukács pap és tehetetlen átokra emelte karjait.

— Nyomorult kutya ! — ordított a zsupán és megrúgta a lábával.

Lukács pap vérben forgó szemekkel ugrott föl és ökölbe szorítva kezeit, rávicsorgott a zsupánra.

— Nem, nem vagyok gyáva ! — hörögte elcsukló hangon. — De nappal nem tudok harcolni. A kardok villogása elvakít. Káprázik a szemem, nem látok. Nagyon sokáig voltam rab: a szemem már elszokott a fénytől . . . De éj-

jel . . . de éjjel! . . . Ah! emlékszel-e még a puskaporos toronyra? . . . Nem, nem vagyok én gyáva! . . . Meglátod . . . Újra kezdjük . . . újra . . . újra! . . .

A zsupán, kit a vereség egészen megtört, csak most kezdett a boszúra, a megtorlásra gondolni. Kirántotta kardját, szilajon megforgatta a feje fölött s dörgő hangon rivallt rá Lukács papra:

— Merre mentek? Utánuk! Rajta!

És kirohant a sátorból. De odakint rögtön jelentették neki, hogy Schwarzenbach, fölszedve annyi fegyvert, a mennyit csak elvihetett, hanges kürtszóval, diadalmas dalokat énekelve épen most vonul be a városba . . .

A zsupán fölördított: még látta, a mint az utolsó csapatok a stájer kapun át szép rendben bevonulnak a városba és a vér elfutotta szemeit. Ugyanazon a kapun lopózott ki Tahy Ferencz is, mikor őt orvúl megtámadta és minden uszkókját levágta . . .

Valami ezer lépésre egy megsebesült hajdú, a Schwarzenbach seregéből, biczegve, sántítva igyekezett társai után, a kiktől messzire elmaradt. A zsupán elhajította kardját és szilaj rohanással utána eredt. Mikor utólérte, egyetlen ugrással leteperte a földre és markolatig torkába döfte a törét. Aztán, kirántva a fegyvert a sebből, állatias kegyetlenséggel szívta a kibugygyanó

meleg vért, mialatt egész teste rángatózott a boszú gyönyörében. Majd rátérdelt a hullára, föl-emelte marczona fejét s megrázva hátra hulló, gazdag üstökét, szomorú, bánatos dalba kezdett, melyet a hegyek rémesen vertek vissza . . .

Meggyilkolt társait hívta, a kik nincsenek többé és kesergő dala végén fuldokló zokogásban tört ki.

A zsupán rátérdelt a hullára s szomorú, bánatos dalba kezdett.

VIII.

Migazzi, mikor az ivanicsi várból megindult Zágráb felé, úgy gondolkozott, hogy a parasztok vagy elébe jönnek, vagy pedig ott várják be Zágráb alatt, hogy lehetetlenné tegyék bejutását a városba. Arra, hogy a jobbágyokkal csatát álljon, nem is gondolhatott. Összesen ötezer embere volt: nyolczszáz huszár, ezerhétszáz német és spanyol zsoldos, meg kétezerötszáz hajdú. Az volt a terve, hogy a lázadókat elcsalja Zágráb alól s aztán, a hátuk mögé kerülve, beveti seregét a várba. Ha ez sikerül, akkor, Schwarzenbach hadaival egyesülve, mindaddig sakkban tarthatja a fölkelőket, míg megérkezik a királyi fölmentő sereg, melyet a végbeli várak őrségeiből már toboroztak.

Ezért délnyugatnak fordulva, egyenesen a Szávának tartott s annak a partján vonult föl felé Zágráb felé. Mikor azonban kémei hírül hozták, hogy Kopó a jobbágyok derékhadával ellene vonul, hirtelen irányt változtatott és a hegyes belső vidékre húzódott. Most már azt

sem kísérthette meg, hogy bejusson Zágrábba, mivel tudta, hogy a zsupán és Lukács pap hadai ismét körülfogták a várat: azt pedig nem kockáztathatta, hogy két tűz közé szorítsák.

Ettől a naptól fogva tehát folyton czéltalanul barangolt seregével és csalogatta Kopót maga után, hogy a királyi seregnek ideje legyen a készülődésre. Egyszer itt, máskor ott bukkant fel, de sehol sem maradt tovább egy-két napnál, sőt igen gyakran megtörtént, hogy több napon át tábort sem ütött, hanem csak a puszta földön hálatta seregét s pár órai pihenés után rögtön ismét tovább vonult. Néha megesett, hogy alig félnapi járó választotta el Kopótól: de, mire a hadnagy oda ért, hogy megvívjon vele, már csak hült helyét lelte s azt sem tudta, hogy merre üldözze megint.

Kopó a fogait csikorgatta tehetetlen dühében és sokszor megesküdütt, hogy addig a lováról sem száll le, míg a horvát parasztot föl nem akasztatja. Mindez azonban semmit sem használt. Migazzi, mintha jól megfontolt terv szerint járna el, azontúl is csak az orránál fogva vezette egykori hadnagyát. Pedig ezek a fárasztó és veszélyes csalogatások, erőltetett menetelések a zsoldosokat sokkal jobban kimerítették, mint a parasztokat. E mellett Migazzi hadereje egyre fogyott, mivel az útban elhullott, kidőlt katoná-

kat újakkal nem pótolhatta; Kopó serege ellenben ezentúl is, mint azelőtt, állandóan szaporodott. Napról napra újabb meg újabb csapatok érkeztek, melyeket az üzött Kopó táborába, hogy Migazzi serege, a merre csak ment, tűzzel-vassal elpusztított, megsarczolt mindent, s ha nem talált semmit, dühében üszköt vetett a falvakba.

Migazzi átlátta, hogy ez a kóborlás nem tarthat így sokáig. Szüksége volt védett táborra, biztos pontra, a hol megvethesse a lábát, a honnan élelmezhesse seregét és, orvtámadásoktól menten, bevárhassa, míg a végbeli várak őrségei is fölkészülnek, hogy vele egyesüljenek. Hogy pedig Zágrábhoz is közel legyen, ha már a városba nem juthat be, legalább az Orsolya-szűzek szigetét akarta elfoglalni, a melyről a zsupán hadai Lukács pap veresége után kivonultak.

Hirtelen délnek fordult tehát és átkelt a Száván, hogy arról az oldalról kerüljön a szigetre, a honnan nem is várták, mert onnan volt legnehezebben megközelíthető. Óvatosan haladt fölfelé a Száva jobb partján, de seregét nem sokára hosszú oszlopokba kellett fejlesztenie, hogy a szűk hegyi úton átjuthasson. Alkonyatkor ért a vízválasztó legmagasabb hágójára és csapatai épen a hegygerincz kráterforma tölcésérén húzódtak keresztül, midőn fönt, a párkányhegyek gerinczén minden oldalról fegyveres

parasztok jelentek meg. Egyidejűleg köröskörül rettenetes ordítás hangzott fel. A vadul ujjongó parasztok végre bekerítették prédájukat : a törbe csalt oroszlán lent volt alattuk, a veremben, — csak rája kellett rohanni, hogy legyilkolják.

Migazzi rögtön köralakban állította fel seregét, arczczal a hegyek felé, hogy bármely oldalról támadnák is meg, védelmezhesse magát. Legkívül álltak a huszárok és a hajdúk úgy, hogy minden két huszár közé három hajdút állított; középre pedig a nehéz fegyverzetű német és spanyol zsoldosokat helyezte el. De a támadás egyre késett. Maguk a parasztok is nagyon fáradtak, kimerültek voltak és mivel a győzelmet úgy sem szalaszthatták ki kezükből, inkább vártak reggelig: fényes nappal sokkal kényelmesebb és élvezetesebb a mészárlás.

Nagy tüzeket gyujtottak tehát, melyeken egész ökröket sütöttek s késő éjfélig ittak, dorbézoltak a másnapi győzelem örömére. Migazzi táborában ellenben sötét volt, s mivel a holdvilág sem sütött, a parasztok nem láthatták, hogy mi történik alattuk, a hegység tölcserében. Pedig jó lett volna, ha láthatják: mert Migazzi, mihelyt megbizonyosodott, hogy a parasztok másnapra halasztották a csatát, azonnal hozzáfogott a táborhely megerősítéséhez. Köröskörül három öl széles, két öl mély árkot ásatott a se-

reg körül s a földet fölhányatta az árok belső szélére úgy, hogy ez is két öl magas fallá tornyosult.

Mikor a parasztok reggel lenéztek a völgybe, nem akartak hinni szemeiknek, hogy Migazzi épen olyan védett táborban van, mintha csak várba zárkózott volna. Kopó fogait csikorgatta dühében és ökleivel őrjöngve fenyegette a zsoldosokat. Megismerte Migazzit a sátrak közt. Mint rendesen, most is tetőtől talpig vasban volt és herculesi alakja kimagaslott a katonák sorából, a kiknek nyugodtan parancsokat osztogatott.

A parasztokat rettenetes elkeseredés, vadállati düh fogta el. A préda, melyet oly hosszú idő óta, a boszú emésztő vágyával hajsoltak, ismét kisiklik kezeik közül: épen akkor, mikor azt hitték, hogy már csak meg kell markolniok. Erre a gondolatra, mintha a vérevő harag mindnyájuk eszt elvette volna, valamennyien vakonrohantak a sánczok felé. De a roppant tömegben lezúduló emberáradat egymást akadályozta a rohanásban a szűk téren, a sánczokról pedig a hajdúk muskétáinak sortüze véres pusztítást vitt véghez a zagyván gomolygó parasztok sűrű soraiban. Háromszor újították meg a kétségbeesett rohamot, de a védők mindannyiszor véres fejjel üzték vissza őket.

Ez a váratlan vereség roppantul lesujtotta a parasztoakat. Kegyetlen vakmerőségük a számító megfontolásnak adott helyet. Győzni szerettek, akartak volna, de minél kevesebb veszteséggel. Belátták, hogy rohammal nem boldogulhatnak a sánczok ellen, s ha bevennék is, csak irtózatos, véres áldozatok árán történhetnék. Sokkal egyszerűbbnek és könnyebbnek látszott a zsoldosok kiéheztetése: erre határozták el hát magukat.

Migazzi, mihelyt a parasztoak fölvonultak a tölésért szegélyző magaslatokra, azonnal tisztában volt a jövővel. Bár külsőleg a legnagyobb nyugalmat és egykedvőséget erőltette, titkon megborzadt a mindnyájukra váró éhhalál gondolatától. Mégis, hogy bátorságot öntsön seregébe, mindjárt kutakat kezdett ásatni, s mivel köröskörül hegyek voltak, csakugyan találtak is vizet. De a források hamar kiapadhattak; s még előbb, mint a víz, elfogynak az élelmi szerek: akkor pedig ütött mindnyájuk végórája. Mert legyőzetés, vagy megadás esetén kegyelemre senki sem számíthatott; sőt kétségtelen volt, hogy a parasztoak valamennyiüket kegyetlen, válogatott kínzásokkal végeznék ki.

Napszállat után Migazzi sátorába hívta a főbb hadnagyokat. Elmondta nekik, hogy mindent latba vetve, egyelőre nem tehetnek mást, mint hogy körömszakadtig védelmezik magukat

a parasztok ellen. Ha a lovakat és a teherhordó állatokat is számon veszik, még körülbelül négy hétig van eleségük. Ez alatt azonban gondoskodni kell arról, hogy kívülről segítséget kapjanak, vagy legalább ebből a kelepceből kivágják magukat. A királyi seregére ez idő szerint még nem számíthatnak, segílyt tehát csak is Zágráb nyújthat nekik. Ha Schwarzenbach és ők, közös megállapodással, két oldalról támadják meg a parasztokat, akkor a kitörés sikerülhet és megvannak mentve. Szükséges azonban, hogy önként vállalkozzék követ a Zágrábba menetelre.

Don Inigo, Egrri Gergely és Pogrányi Dávid egyszerre léptek elő:

— Mi elmegyünk, — mondták egyszerűen.

Erre aztán Migazzi megállapította a tervet. Három óra mulva, a mikor már minden csön-des és sötét lesz, az összes hajdúk és huszárok kirohannak s az általános zavarban a három vitéz elmenekül Zágráb felé. Másnap este, annak jeléül, hogy már szerencsésen útban vannak, nagy tüzekeket gyujtanak az Uszkók-hegyeken. Negyednapra Zágrábba érhetnek: és a mai naphoz két hétre, pontban éjfélkor, Schwarzenbach nyugatról hátban támadja meg a parasztokat. De ezt a támadást, két nappal megelőzőleg, szintén jeltüzekkel adják tudtára.

A kitüzött időben hirtelen vad ordítás zavarta

meg a borús éjszaka néma csöndjét. Migazzi katonái sűrű, tömött sorokban nyomultak föl-felé a hegyoldalnak, míg a parasztok felülről, mint a mélységbe rohanó lavina, rettenetes erővel zúdultak le rájuk.

Gyilkos, kegyetlen mézszárlás vette kezdetét s a tomboló dulakodásban ember ember ellen késhegyre menő harcztot vívott. Négyyszer törték át a hajdúk a parasztok hadsoraít s ezek négy-szer szorították ismét vissza a hajdúkat. Végre az ötödik rohamnál, melyet a három vállalkozó: Don Inigo, Egri Gergely és Pogrányi Dávid vezetett, a hajdúk egymásba kapaszkodva, mint eleven sövény, nyomultak előre, s a parasztok ezúttal nem bírták föltartóztatni őket. Mikor fölértek a legmagasabb párkányhegységre, a három hadnagy villámgyorsan elvágatott nyugat felé, a többiek pedig megfordulva alázúdul-tak a tölcsérbe, hogy társaikkal egyesüljenek.

Kopó két kézre markolta roppant kardját és úgy vagdalkozott vele, mint a pallér; mikor gerendát ácsol. Parasztjai élén utczát vágott magának a hajdúk között és régi bajtársai közül nem egy vérezett el gyilkos fegyverétől. Folyton Migazzit kereste, Migazzit hívta és féktelen boszúszomjában minden egyébről megfeledkezett. De a horvát paraszt keresztbe font karokkal állt a sáncon és nézte a harcztot, kutatva

szemeivel a három hadnagyot, hogy nem láthatná-e meg, a mint keresztül vágják magukat. És a mint észrevette, hogy az egyik csapat fölküzdötte magát a hegység gerinczére és három sötét alak, mint rohanó árnyék, válik ki tömegükből, azonnal takarodót fuvatott.

A parasztok erre a kürtjelre eszeveszett elke-seredéssel rohanták meg a sánczokat, hogy elvágják a künn rekedt hajdúk visszavonulásának útját. A hajdúk vérükkel váltottak meg minden talpalattnyi földet, mely a kaputól elválasztotta őket. A parasztok minden oldalról körülfogták őket, s mikor Migazzi megnyitatta a kapukat, legelül a közbe szorult parasztok tódultak be rajta. Nyomukban szorongtak a hajdúk, a kik most, a zsoldosokkal együtt, mind egy lábíg levágták a sánczokon belül rekedt parasztokat. Kora hajnalig tartott az öldöklés, meg a harc a sánczok védelmében. Ekkor a parasztok kifáradva, csüggedten, kétségbeesve visszavonultak a magaslatokra. Összesen talán kétezer pusztult el közülök, de Migazzinak is elesett hatszáz embere.

Másnap este óriási tüzek gyultak ki az Uszkók-hegyek gerinczén.

★

Zágrábban zajos, szinte féktelen ujjongással fogadták Schwarzenbach bevonulását. Azt be-

szélték, hogy ötezer parasztot megöltek, a többit pedig úgy szétszórták, hogy még most is szalad a szélrózsa minden irányában. Az egész város tombolt örömeiben. Mindenki azt hitte, hogy a parasztlázadásnak már vége van és a megpróbáltatás sanyarú napjai elmultak. A székesegyházban nyilvános *Te Deum*-ot tartottak, melynek végeztével Draskovics György püspök ünnepi körmenetben hordozta körül az Úr testét a város felvirágzott, fellobogóztott utcáin.

De a féktelen öröm csak rövid ideig tartott. Másnap reggel már ismét ott zajlott, hullámozott a rettenetes embertömeg a város falai alatt: a zsupán szláv népei voltak ezek, meg az a csőcselék, a mit Lukács pap megint összeszedett szétvert seregből.

A megcsalódott város végtelenül felbőszült és elkeseredett, hogy rég sovárgott öröme csak ilyen rövid ideig tartott. Zajosan követelte annak a kétszáz fogolynak a kivégeztetését, a kiket Schwarzenbach rabul ejtett a csatában. Mindeddig senki sem gondolt a nyomorultakra: de most, hogy a közörmnek egyszerre erőszakosan vége lett, mindenki boszút akart állani azért, hogy nem örülhet tovább.

A kétszáz parasztot szörnyű kínzások közt végezték ki, és hogy elrettentsék a többieket, a kik a város alatt táboroztak, szemük láttára

emésztették el szerencsétlen társaikat. Hogy pedig sokáig élvezhessék az állatias boszú gyönyöreit, nem egy napon gyilkolták le valamenynyifoglyukat, hanem egy egész hétig minden napra tartogattak egy-egy csapatot. És mikor már valamennyit kivégezték, nagy részüket magas bitófára húzták föl, úgy hogy tíz-tizenöt is lógott egy-egy bitófán, mely ingott, recsegett borzalmas terhe alatt. Az ég pedig leküldte az áldást erre a szörnyű rémtetre. A hollók meg a varjúk a világnak mind a négy tája felől a város fölé özönlöttek. Hangos, fülsértő károgással kavarogtak a levegőben, mint a sűrűen gomolygó, fekete felhő, mely folyton önmaga körül forog. Aztán keringve, csavarodó vonalban ereszkedtek alá és vijjogva, viaskodva lepték el a hullákat.

Az oszlásnak induló testek dögleletes büzt árasztottak, de azért eltemetésükre senki sem gondolt. Nem sokára azonban, hol az egyik, hol a másik városrészben különös, megdöbbentő halálesetek fordultak elő. Eleinte csak egyesek betegedtek meg szórványosan, később a baj egész családokra átragadt. Irtózatos vonaglás, kinos szívgörcsök, rémes vergődés, ájulás és őrjöngés előzte meg a halált, a mely rohamosan, legtöbbször pár óra alatt következett be. Aztán a halott teste megkékült, a hónaljok alatt csodá-

latos, undorító daganatok, kelések támadtak s a hulla teljes feloszlása, a bűzös rothadás oly gyorsan beállt, hogy néha az elföldelésre is alig volt idő.

A lakosság megdöbbenve, eliszonyodva látta a rettenetes bajt. Legnagyobb részük nem ismerte a ragályt. Csak kevesen voltak az élők közt, a kik visszaemlékeztek, hogy negyvenhárom évvel az előtt, mindjárt a mohácsi vész után, ugyanilyen csapás tette sivataggá az országot. Ezek pedig, mintha saját maguk áltatásával a gyászos valót is meghamisíthatták volna, még önmaguknak sem akarták bevallani, hogy a dögvész, a *fekete halál* tizedeli a várost.

De az urak azonnal tisztában voltak a dologgal. Mindjárt kezdetben, hogy a pestis sűrűbben lépett fel, mindenféle rendeletekkel akarták a rettenetes bajt elnyomni, vagy legalább elszigetelni. Szigorú parancsban adták ki, hogy minden gyanús betegséget, vagy halálesetet azonnal be kell jelenteni a hatóságnak. A hatóság aztán gondoskodott, hogy a halottakat rögtön oltott mézbe temessék, a betegeket pedig elszállíttatta a huszárvárosban ideiglenesen felállított köz-kórházba. Egyúttal pedig az illetők összes holmiját is megégette, a hozzájuk tartozókat pedig, külön erre a célra rendelt helyen, vesztegzár alá vetette.

De a helyes és czélszerű intézkedéseket épen azok játszották ki, a kiknek javára hozattak. A félelem a kórháztól, meg a vesztegzártól, találékonyakká tette az embereket. Nem jelentették be a megbetegedéseket, eltitkolták a haláleseteket, megvesztegették a sírásókat, a temető őreit, sőt sokan az orvosoktól pénzen hamis halottleveleket is vettek. Hogy pedig a fertőzött holmit az elégetéstől megmentésük, a rokonok hamarosan megosztottak az elhúnyt ingóságain, a melyeket eltüntettek, széthordoztak a városban mindenfelé, s ily módon egyre jobban elősegítették a veszedelmes ragály terjedését. Sokan — s ezek közt urak, sőt orvosok is voltak — leginkább azért, hogy a megrémült népbe bizalmat, bátorságot öntsenek, tagadták, hogy a baj dögvész volna; s mivel a még gyéren előforduló esetek sem látszottak megerősíteni a rettenetes gyanút, a köznép bátorsága csakhamar ismét visszatért, de ezzel együtt kifejezésre jutott elégedetlensége is a súlyos rendeletek ellen, a melyeknek eltörlését zajosan követelte.

Szerencsétlen gondolat volt Draskovics György zágrábi püspöktől, hogy a dögvész elhárítására nyilvános körmenetet hirdetett s egyúttal teljes búcsút engedélyezett mindazoknak, a kik részt vesznek benne. Kétszeresen szerencsétlen volt a gondolat: mert ha az isteni irgalomba vetett

bizodalom nem vet gátat a baj terjedésének, akkor a nép vallásos érzülete megcsökken, hite pedig szükségképen meginog; másrészt ellenben a nagy tömeg összecsődülése és közvetlen érintkezése könnyen a dögvész elharapózásának forrása lehetett.

De a város összes lakossága kitörő ujjongással fogadta a körmenet kihirdetését. Ismét megnyilatkozott a fanatikus korszellem, mely a szeretet vallása nevében gyilkolt, pusztított és rabolt: de viszont hitében, Istenében kereste a támaszt, valahányszor saját ereje elégtelen volt keresztje hordozására.

Az utcákat, a merre a körmenet haladt, gazdagon földiszítték és föllobogózták. Az urak szőnyegeket, drága szöveteiket, skófiomos drapériákat aggattak ablakaikba, a szegények házeit pedig a tehetősebb szomszédok, vagy maguk a városatyák ékesítették föl. Igen sok ablakból fájó szívvel nézegettek ki a vesztegzár alá vetett, bezárt lakók, s mivel ők maguk nem vehettek részt a körmenetben, legalább imádságaikat küldték le hozzá és fohásaikkal követték útjában. A többi utcák némák voltak és elhagyottak, mintha a város ott már egészen kihalt volna. A házakban is csak itt-ott horkant föl egy-egy nehéz beteg, vagy haldokló, és léleketét is visszafojtva, dobogó szívvel, fölélédő

reménységgel hallgatózott a távolból hozzá ve-rődő moraj foszlányaira.

A körmenet, miután keresztül-kasul járt a városon, dél felé tért vissza a székesegyházba. A templomban életveszélyes tolongás támadt, mert tízszer akkora tömeg akart bejutni, mint a mennyi beléje fért. Most következett az ereklye-tartóba zárt Úr testének csókra nyújtása, a mit senki sem akart elmulasztani. A főoltár és a főhajó közt vont rácsos korlátot becsukták s kívül szorongva várta mindenki a szertartás kezdetét. Az ősz püspök fáradtan hanyatlott le székébe s intett a segédkező kanonoknak, hogy kezdje meg az ünnepélyes aktust. Először az Orsolya-szűzek járultak a paphoz és valameny-nyen végig csókolták az üveg alá szorított ostyát. Aztán jöttek a barátok: mert a büszke főúr akkor még meghajolt az alázatos csuha előtt, s az urak csak a szerzetesek után követ-keztek. Most a nép vad dulakodással törte ma-gát az Úr teste felé. Lökdösték, tiporták egy-mást, ocsmány szitkok hangzottak az Isten há-zában és talán vér is folyt volna, ha az ősz püspök feddő szavakkal le nem csillapítja a rajongásában szinte őrjöngő tömeget.

Estére kelve a várost kivilágították és a tere-ken, az utcák egybetorkollásánál nagy öröm-tüzeket gyújtottak. A magaslatokon tanyázó

zendülők, nem tudva mire vélni a nagy fényeséget, irigykedve bámultak alá az örömben úszó városra, aggodalmasan töprenkedve, találgatva, hogy vajjon minek örülhetnek ily nagyon?

A széles vigalom, a könnyelmű bizakodás csakhamar úrrá lett az egész városban. Mintha a reggeli körmenettel egy csapásra megszüntették volna a bajt és örökre biztosították volna magukat a dögvész ellen, mindenki gondtalanul mulatozott. Az urakat a püspök vendégelte meg, a zsoldosok a város költségén tivornyáztak, a szegényebbeket a tehetősek tartották jól s a korcsmákban mindenfelé bőven folyt a bor és forogtak a koczkák... De nem hatot, hanem vakot vetettek a szerencsétlen városnak.

Mert ime, mindjárt másnap, a mikor mindnyájuk szívében rendületlenül élt a hit, hogy a körmenet örökre eltávoztatta a pestist, a halálesetek hirtelen mindenfelé megsokasodtak a városban és számuk oly váratlanul szökkent föl, hogy az okát, közvetlen forrását csakis a körmenettel kapcsolatos csődületben és érintkezésben találhatjuk. A levertség, a kétségbeesés általános lett. A dögvész mindeddig csak a szegényebb sorsúak közt pusztított, s ez volt egyik oka, a miért sokan nem is hitték, hogy a járvány valósággal a rettenetes pestis. Most azonban a betegség már átharapózott az urakra,

a tehetős polgárokra, sőt a katonaságra is. A fekete halál válogatás nélkül tizedelte meg a városba szorultakat.

És, mint a közveszedelmek idején rendszeresen, mikor a társadalom rendjét védő korlátok mind megrendülnek, vagy összeomlanak, csakhamar itt is fölbukkantak a zavarosban halászók, kik az általános szerencsétlenséget a fosztogatásra használták fel. Az elvetemült gonosztevők, kiket a pestis megkimélt, abban a mértékben lettek vakmerőbbek, a mint a közbátorság aláhanyatlott, mert érezték, hogy a megtorló hatalom tehetetlensége következtében nincs mit félniük a büntetéstől.

E rettenetes állapotok közt a rémület lassanként általános lett és valóságos őrjöngéssé fajult. Az utczákon heverő hullák, meg a halomba hányt rothadó dögtetek miatt az egész város egyetlen, óriási temetőnek látszott. De még ennél is undorítóbb és iszonyatosabb volt az a kölcsönös gyanú, az a kegyetlen acsarkodás, melylyel mindenki embertársa ellen tört. Mindenki ellenséget, életére és vagyonára áhító ellenséget látott felebarátjában. És ez a rettegés annyira rögeszmévé lett, hogy már nemcsak a szomszédtól rettegetek, nemcsak a jó baráttól zárkóztak el, hanem a legszentebb családi és vérbeli köteléket is szétszakgatták. Oda férkö-

zött a gyanú a férj és feleség, az apa és fiú közé, ott lappangott a testvérek szívében; s a családi tüzhely, a megszokott asztal körül is egymásnak halálos ellenségei ültek!

A huszár-városban ideiglenesen berendezett közkórház csakhamar szűknek bizonyult, noha a pestis irgalmatlanul tizedelte az oda szállított betegeket. Megtörtént, hogy a sok száz beteg néha napokig is orvos nélkül maradt, s ilyenkor sokan elpusztultak a kellő ápolás hiányában is, noha különben talán megmenthetőek lettek volna. Így aztán épen az a hely, a mely előbb menedéke volt a szerencsétleneknek, utóbb legdúsabb aratással kínálkozott a fekete halál angyalának.

Schwarzenbach erős akarattal és törhetetlen erélylyel igyekezett a fegyelmet az örségben fenntartani. Mikor a pestis általános lett és az egész városban elharapózott, zsoldosai, de legkivált a hajdúk, féktelen erőszakosságokra és kicsapongásokra vetemedtek. Hasztalan igyekezett a zabolátlanságnak gátat vetni; intő szavaira vállat vontak, fenyegetéseit nevték: hiszen ki parancsolhatott, ki tarthatott volna rendet ott, a hol a halál, ez a mindennél nagyobb úr, ütötte fel a tanyáját? De a német lovag, a ki sem békében, sem háborúban soha sem tűrte katonái rakonczátlankodásait, most sem engedett. Mikor a kihágások egyre szaporodtak,

összehívatta az őrséget s kijelentette, hogy a legelsőt, a kit bepanaszolnak nála, főbe löveti, és azután is úgy tesz valamennyi garázdálkodóval.

Az őrség zúgolódva, morogva oszlott szét. Még ugyanazon a napon egy német zsoldost jelentettek föl a kapitánynak. A vakmerő rabló fényes nappal betört egy haldokló kereskedő lakásába, összeszedett minden értékes tárgyat és kardjával vágott magának utat a kaszárnyáig. Schwarzenbach azonnal összehívatta az őrséget és a sor elé szólította a bevádolt zsoldost. Az óriás termetű, medvejárású katona léptei alatt megdobbant a föld, a mint kihívóan szembe állt kapitányával. Ez pedig sokáig, merően nézett a vakmerő ficzkó szeméibe és addig nézte, míg a zsoldos nem állhatta tovább és lesütötte tekintetét. Ekkor Schwarzenbach, katonái felé fordulva, így szólt:

— Fiaim! Azért kapjuk zsoldunkat, hogy, mint a pásztor a nyáját, megvédjük a város lakosságát minden veszedelemtől. Jaj a pásztor-nak, a ki a gondjaira bizott nyájra tör, és jaj a juhászkutyának, melyről kiderül, hogy farkas és a juhokat marczangolja! Ilyen farkas lopózott a ti hívséges soraitokba. És, mivel ez a farkas nem való ti közétek: ime, én örökre megszabadítlak tőle benneteket . . .

Mikor ezt mondta, már el is dördült a piz-

tolya s a martalócz átlőtt koponyával vonaglott a földön. Halálos megdöbbenés fogta el az őrséget, de ez nem sokáig tartott. Mint mikor a pillanatra lecsendesült orkán újult erővel támad fel: úgy zúdult a kapitányra a féket vesztett szenvedélyek árájában kavargó zsoldosok tömege. Vad orditással rohantak feléje: de ő meg sem mozdult és nyugodtan nézett szembe a tomboló viharral.

Ez a vakmerő hidegvér visszahökkenett a legelsőket, a kik már oly közel férköztek hozzá, hogy meg is ragadhatták volna. Az egyik, gyilkos természetű spanyol lándzsás, már neki is szegezte fegyverét a lovag mellének. De mialatt a többiek, a végzetes dőfést várva, egy pillanatra elnémultak, Schwarzenbach félretolta kezével a fegyvert és a mély csöndben nyugodtan mondta:

— *Mira que sin querer no me hieras. . .*

A spanyol kezében aláhanyatlott a gyilkos fegyver s ő maga megszégyenülve bujt el társai háta mögé. Ezek pedig, talán mert a kapitánynak csodálatos bátorsága megbénította őket, vagy mert a józanság fölül kerekedett indulatjukon, — morogva, szégyenkezve visszacompolyogtak helyükre. A kapitány pedig, mikor látta, hogy a hirtelen támadt zendülés ép oly hirtelen le is csillapodott, szótlanul megfordult és tisztjeitől követve, szállására ment.

Az estét, mint rendesen, Schwarzenbach az napon is Tahy Ferencz uramnál töltötte. Itt minden este számos társaság verődött össze, hogy a vidámság és kölcsönös vigasztalás néhány órájában elfeledjék az egész nap rettenetes izgalmait. Minden este új meg új vendégek jöttek; de minden este hiányzott is valaki — néha több is — a régiek közül. Az azonban senkinek sem jutott eszébe, hogy a hiányzók felől kérdezősködjék. Hiszen a biztos felelet egész nap ott zúgott mindnyájuk füleiben, — a félre vert harangok rémes kongásában.

Schwarzenbach szokatlanul vidám volt azon az estén. A szigorú büntetésnek estig már a városban is hire futott s a jelenlevők közül többen hizelgő dicséretekkel köszönték meg a kapitány erélyességét. Mások a szokottnál udvariasabbak és előzékenyebbek voltak hozzá, mert vakmerő hidegvére és bátorsága valamennyiüknek imponált. Mind ez nagyon jó kedvre hangolta a kapitányt, a ki egész este csaknem egyedül volt a fényes társaság központja. Maga Ágnes is a rendesnél ábrándosabb, gyöngédebb szemekkel nézett rá s a kapitánynak úgy tetszett, hogy a leány szelid mosolygásában fölföllillant a női hiúság diadalmas sugara, mintha mondaná neki, hogy büszke reá és a szerelmére.

A mulatozó urak vígan voltak és meglópták

az éjszakát, mert csak éjjel után tértek nyugalomra. Schwarzenbach, mivel kissé többet ivott, lefekvés előtt még sétálni ment a bástyára. Lenézett a völgybe. Minden csöndes, pusztaság és néma volt. A parasztok, mihelyt a pestis kitöréséről biztos hírt kaptak, rögtön elvonultak a város alól. Egy részük a Száva szigetére ment és ott táborozott, másik részük pedig a város háta mögött fekvő magaslatokra vonult, vagy az erdőkben ütött tanyát.

A kapitány sokáig ábrándozva bámult a csillogos éjszakába s aztán megindult haza felé. Menés közben szokatlan bágyadtság vett rajta erőt; a térdei mintha roskadoztak, a lélekzete mintha elszorult volna. Ezen fölül még heves belső forróságot is érzett. De nem sok ügyet vetett rá s a kellemetlen közérzést a bornak, a hosszan tartott virrasztásnak tulajdonította. Azt gondolta, hogy ha jól kialuszsza magát, mindennek vége lesz. Sietett is haza és rögtön lefeküdt.

De a takarót oly nehéznek találta, mintha ólomból lett volna. Lerúgta magáról és összekuporodva próbált elaludni, mert a szemei majd leragadtak. Alig szenderült el egy kissé, nagy megrezzenéssel riadt föl ismét, mintha valaki jól megrázta volna a vállait. A forróság most már még jobban gyötörte és lihegve, fuldo-

kolva vett lélekzetet. Megint az estéli mulatságra gondolt, a sok borra, — sőt még a reggeli izgalom is eszébe jutott s ezeknek szerette volna tulajdonítani roszzullétét. De ezek helyett lopva, titokban, észrevétlenül egy másik, dermesztő gondolat furakodott agyába, a mely, mint sötét, halálos aggodalom, éjjel-nappal ott lappangott minden ember öntudatában: — a pestis.

Hosszú ideig gyöttrődött, hánykolódott ágyában, mielőtt elaludt. Akkor pedig rémes, ijesztő álmokképek gyötörték, mintha éveken és éveken át hánykódott volna a kínok tengerén. Azt álmodta, hogy a temetőben van, tolongó tömeg közepén, a honnan szabadulni igyekezett. A tömeg egyre szűkebb körbe szorult és a legközelebb állók már szinte hozzá is értek. Ekkor a lovag elszántan indult meg, hogy most már erőszakkal is utat tör magának, de bár merre fordult, mindenünnen visszataszígták. És, különös: minden lökés ugyanazon az egy helyen érte: a hónalja, meg a szive között. Dühében kardjához kapott s ekkor úgy tetszett neki, hogy a kardmarkolat csúszott föl hónaljáig és az nyomja olyan nagyon . . . mégis, mikor oda nyult, nem találta meg a kardját, de az a hely annál élesebben fájt és sajgott . . .

Azt hitte, hogy már nem szabadulhat, midőn

nem messze tőle, hirtelen nagy zaj kerekedett. Csak nehezen vehette ki, hogy két ismeretlen lovag heves párharcot vív s a tömeg lassan utat nyit a bajvívók előtt, a kik viaskodva közeledtek feléje. És látta, jól látta, hogy az egyik harcossal Kopó volt, a másik meg Migazzi: s azt is látta, hogy mihelyt őt észrevették, azonnal fölhagytak a harcossal és egy akarattal ellene támadtak. Ekkor ő is összeszedte minden erejét, hogy szembe szállhasson velük. Vadul fölordított — és a saját hangjára fölébredt. Leejtette karját, melyet csakugyan fölemelt, révedező szemekkel nézett maga körül és kóválygó, nehéz agya csak lassan, fogyatékosan ébredt öntudatra.

Végre, a kelő nap világosságában, fölismerte saját szobáját, s mivel ágyában feküdt, megnyugodott, hogy csak álmodta a rémes tusát. Hiszen minden eltűnt: nyoma sem volt a temetőnek, a tolongó tömegnek, a bajvívó lovagoknak, minden eltűnt, csak egy nem . . . az a gyötrő sajtó, a hónalja alatt. Ezzel együtt heves szívdobogást, meg-megujuló fuldoklást érzett, a fülei zúgtak, belső forróság égette s egész teste olyan bágyadt, törődött volt, mintha az előző napon jól megverték volna. Pár pillanatig habozott, hogy megnézzé-e: mi az a gyötrő sajtó a hóna alatt? . . . Aztán elszántan oda tekintett: — csúnya, kékes-vörös daganat volt . . .

Schwarzenbach vissza hanyatlott az ágyra és, bár az érzékei még elevenek voltak, sem szólni, sem fölkelni nem tudott. A halál gondolata megbénította s egyszerre olyan gyöngé lett, hogy a kezét sem bírta fölemelni. Bátor lelke megborzadt egy pillanatra az undorító dögvész gondolatára: de csak egy pillanatra s ennek elmúltával a nyugalom ismét visszatért szívébe. És, mialatt a madarak vidáman köszöntötték odakint a fölkelő napot, megadással készült dicstelenn halálára, mely nem a csatasíkon érte, hanem orvul, az ágyában lepte meg.

A világosság bántotta szemeit; behúnyta tehát és a mint behúnyta, vég nélkül való és folyvást változó álmok jöttek rá. S az álmokban egy kékszemű angyal ragyogó arczát látta és puha, fehér kezek gyöngéd érintését érezte, a melyek simogatva adtak enyhületet. Nem tudta fölismerni az ágya fölé hajló angyal arczát, de szépsége átszáguldozta lázas ereit és egygyé forrt vele . . .

— — — — —

Mikor fölébredt, még mindig ágyában feküdt, de olyan gyöngé volt, hogy mozdulni sem tudott s az élet már csak úgy vergődött benne, mint a haldokló galamb. Negyven óra hosszat feküdt olyan mély ájulásban, hogy olykor a lélekzete is elállt és Ágnes, a ki mellette virrasz-

tott, keblére tett füllel is alig hallotta szive dobbanását. De most magához tért és mialatt még egyre kábultan gondolt a kiállott sötét veszedelemre, hirtelen asszonyi ruhának a susogását hallotta, mely feléje közeledett.

Ágnes jött és a beteg lehúnyta szemeit, mert megérezte a kedves leány jövetelét. Szegény szivének minden dobbanása választ lüktetett a leány lépéseire és egész hatalmas szerelme lobogva gyúlt ki halottias álma sötétségében. Ágnes pedig fölébe hajolt. Édes lehellete körülfolyta a lovag arczát, a ki hallotta a kedves leány szivének aggódó verését is. Aztán Ágnes még közelebb hajolt hozzá, míg nem ajka gyöngéden érintette a beteg homlokát, szeméből pedig nehéz könnycsepp hullott a beteg arczára.

— Kázmér, — suttogta: — elmégy tehát és nem is tudod, milyen fájdalmat hagysz nekem örökségben. . .

A lovag görcsösen rándult össze a túláradó boldogság gyönyörűségében és lihegve felelt, már a mennyire szólni tudott:

— Nem. . . élek . . . nem megyek el . . .

Ágnes fölsikoltott örömében és bánatos arcza egyszerre kiderült. A boldogság ragyogása úgy tört elő szemeiből a könnyek fátyolán át, mint mikor a napsugár átragyog a májusi záporon. Szólni nem tudott, csak hirtelen térdre vetette

Ágnes még közelebb hajolt hozzá, míg nem ajka gyöngéden érintette a beteg homlokát.

magát az ágy előtt, lehúzódott a beteg mellé s homlokára téve hűvös kezét, gyöngéden simogatta. Aztán halkán, szégyenkezve suttopta:

— Most aludjál . . . aludjál . . .

És a lovag elaludt és nagyon sokáig aludt. Üdvösség, boldogság és élet volt az alvása, mert Ágnes ott virrasztott az ágya mellett, nyugodt álma pedig visszaadta az erejét, meg az egészségét.

*

Mikor a hajdúk keresztül törték a parasztok hadsorát, ezek nem vették észre a három hadnagy menekülését. A jó barátok lóhalálában vágattak egész éjjel és csak virradatkor pihentek meg egy kissé. Aztán, nagy kerülő utakon, eljutottak az Uszkók-hegyek tetejére, a hol estére kelve, a megállapodás szerint, nagy máglyákat gyujtottak. Majd maguk is fáradtan telepedtek le a tűz mellé, hogy fölmelegítsék elégmberedett tagjaikat s ezalatt halkan tanácskoztak. Még másfél napi járásra voltak Zágrábtól s mivel azt hitték, hogy a parasztok még mindig körülfogva tartják a várost, lehetetlennek gondolták, hogy észrevétlenül belopózhassanak, ha mind a hárman együtt maradnak.

Különben is, a rájuk bizott küldetés sokkal fontosabb volt, mint sem hogy kockáztathatták volna, hogy egyszerre meghíúsuljon. Pedig, ha együtt maradnak s a parasztok véletlenül rajtuk ütnek, egyszerre fölkonczolhatják mind a hármat s akkor Migazzi üzenete sohasem jut be Zágrába. Elhatározták tehát, hogy szétvál-

nak és mindegyikük külön-külön, más úton igyekszik elérni a várost. Miután jól meghányták-vetették a követendő irányt, sorsot húztak arra is, hogy ki merre induljon és ki keljen legelőbb útra. A sors Inigónak kedvezett. Útját a mocsáron keresztül, a déli kapú felé szabták meg, a merre ugyan életveszélyes volt az út, de legalább ellenséggel nem igen találkozhatott.

Pontban éjfélkor Inigo csöndesen fölült lovára, elbúcsúzott bajtársaitól, sarkantyúba kapta paripáját és csakhamar eltűnt a sötét, csillagtalan éjszakában. A két hajdú névtelen szorongással nézett utána és sokáig hallgatta a vágató paripa folyton halkuló dobogását. Mind a ketten érezték, hogy a daliás spanyol halálos veszedelmek elébe megy s az önzetlen barátság aggódása elfeledtette velük egy perczre a saját helyzetüket, a mely pedig csak épen olyan végzetes és veszedelmes volt.

Inigo egész éjjel lovagolt és csak reggel felé pihent egy órát. Látva, hogy a lova nagyon fáradt, nem ült föl rá délig, hanem gyalogszerrel ment tovább és kantáron vezette lovát, hogy az is pihenhessen. Dél felé legelni eresztette a derék állatot, maga pedig elővett egy darab kenyeret — a mit Migazzi, mint az utolsót, lopva dugott a tarsolyába, mikor útnak eresztette — jó ízűen megette s miután nagyot ivott rá a

Szavából, fölugrott lovára, melyet gyors vágatásra ösztönzött.

Késő este volt, mikor egy elhagyatott, düledező halász-csárdához ért a folyó mentén. Fáradtan, törődötten szállt le, bevezette lovát az istállóba, saját maga ellátta és gazdag abrakot adatott neki. Aztán bement a konyhába, hogy magának is készíttessen valami harapni valót. Hamarosan szolgáltak is neki s miután éhségét lecsillapította, megkérdezte a csaplárost, nem adhatna-e neki szállást az éjszakára.

— Ágyam nincs, — felelte a gazda, — de majd friss zsuppot szóratunk ebbe a szobába. . .

De a spanyol, nem akarván megválni lovától, kijelentette, hogy ő is az istállóban alszik és mindjárt meg is almozott magának a ló mellett.

Még nem is szürkült keleten az ég, mikor a csárdából kilovagolt, és a néma pusztaságban mély nyugalom honolt mindenfelé. Gondolatokba mélyedve koczogott tovább, mialatt az ég keleten lassankint derengeni kezdett. A szürke világosság nagy megnyugvására volt Inigónak. Most ismét megsarkantyuzta lovát, mely gyors vágatással száguldott előre a begyöpösödött országuton. Köröskörül, a merre nézett, pusztá volt minden. Vetéseknek, emberlakta vidéknek nyoma sem látszott s az országútra is csak a két oldalt szegélyző jegenyefákról lehetett rá-

ismerni. Az idő maga is komor, szomorú volt. A nehéz, ködös levegőben sötét felhők uszkáltak, melyek eltakarták az épen most kelő napot. Ilyen világításnál a dudvás, szerb-tövisekkel, burjánokkal benőtt mező egyhangú sivatagnak látszott, melynek szürkeségét semmi virág, semmi zöld folt nem élénkítette.

A távolban már föltünedeztek Zágráb tornyai s Inigo ekkor óvatosan leszállt lováról. Meglepte az a végtelen csönd és elhagyatottság, mely még itt is, a város közvetlen közelében uralkodott. Lovát oda kötötte egy jegenyéhez, maga pedig fölkúszott rá, hogy kikémlelje a parasztok táborát s megtalálja útját a mocsár felé. Lassan, vigyázva mászott, alig-alig mozgatva meg a dús lombokat, melyek egészen elfödtek. De, minél magasabbra kúszott, annál jobban csodálkozott, hogy nem lát semmit a völgyben. Most már előtte állt az egész város. Jobbra ezüstös szalagban kigyózott a Száva; balra haragos zöld erdők koszorúja fődte a hegyeket. Alatta a hosszú, fősíkká szélesedő völgy terült el, melynek dombos oldalában menetelesen épült Zágráb városa.

De a parasztokat sehol sem látta. — Hová lehettek? Talán abba hagyták az ostromot? Annál jobb! Talán Kopóhoz csatlakoztak és most valamennyien Migazzit szorongatják? . . . —

Erre a gondolatra nagyot dobbant Inigo szíve. Gyorsan leszállt a fáról, eloldozta lovát és nyeregbe pattanva, hevesen a paripa szügyébe vágta sarkantyúját. A nemes állat vihogva, fájdalomosan nyerített föl a szokatlan biztatásra és ropant ugrással szökött előre. Aztán nyilegyenesen vágatott az országúton, toronyiránt a városnak tartva.

Még két óra sem telt el és a ló már pihegve, horkolva, tajtékot túrva kapált a stájer kapu előtt. Inigo leugrott róla és kardja markolatával döngötte a kaput, hogy bocssássák be. Fölülről kikérdezték, honnan jön, mi járatban van s mikor elmondta, hogy Migazzitól hoz üzenetet, megnyitották előtte a csikorgó kaput és bebocsátották a városba.

Ott rögtön hajdút adtak melléje, hogy vezesse a kapitányhoz és Inigo azonnal megindult vele. Minél beljebb ment a városba, annál tisztábban és közelebbről hallotta azt a különös zajt, a mi már akkor megütötte füleit, mikor a kapunál a toronyőrrel beszélgetett. Szekérszörgecs, éles csengetyűszó, ostorpattogás, melybe fájdalmas jajveszékelés és durva átkozódás is vegyült. Nézte, hogy honnan jön ez a zaj, de nem látott semmit. Mikor vezetőjével a főtérre ért, meghökkenve állt meg. Két, függőlegesen a földbe ásott párhuzamos gerenda-pár volt ott,

melyről kötelek, csigák függtek alá. Ez volt a kinzó pad azok számára, a kiket gyanúsítottak, hogy a pestist terjesztik, vagy valamely rendeletet áthágtak.

— Miért van ez itt? — kérdezte Inigo a hajdútól.

— Hogy miért? — felelte amaz, vállat vonva; — hát madárijesztőnek! Nem kóstitolta azt még senki a városban: nem volt rá idő.

Még mielőtt Inigo eligazodhatott volna ezen a furcsa válaszon, a fönt leírt zaj már a főtérre torkolló egyik utczához ért. Elöl egy ember ment, a ki hangosan és folyton csöngetett. Ez jelentette a pestises hullákkal rakott kocsik közeledését, hogy minden járó-kelőnek ideje legyen menekülni s a házak ajtait is be lehessen zárni. Mögötte két erős ló megfeszülő inakkal húzott egy szekeret; aztán még egy másik és még egy harmadik szekér is következett. És a kocsikban durva embertelenséggel, égre kiáltó cinizmussal egymásra voltak hányva a meztelen, undorító, már föloszlásnak indult hullák, a melyek a szekér minden döczczenésekor rázódtak, egymásra zökkentek úgy, hogy a fejek odaverődtek a kocsi oldalához, a karok, meg a lábak kibujtak az oldalrácsok közt és lefüggve, himbálózva belegabajdottak a lócsbe, a kerék küllőibe. . .

— Mi ez? — hörögte Inigo rekedten s megdörzsölvén a szemeit, hogy nem álmodik-e, gyorsan keresztet vetett.

Most a hajdú bámult el. — Hát van még ember a világon, a ki nem tudja, hogy Zágrábban már két hónap óta pusztit a pestis? És ezen bámul-e az idegen: ezen a rongyos három kocsin, mikor csak négy héttel ezelőtt is, még harmincz, negyven, sőt ötven fuvar sem volt elég? — A hajdú hitetlenül csóválta meg fejét és vállat vonva, közönyösen felelt:

— Hogy mi ez? . . . Ha azt kérdeznék kigyelmed, hogy mi volt: hát azt felelném, hogy a fekete halál. Mert a mit most lát kigyelmed, hát az már igazán semmi: olyan, mint a vén-asszonyok nyara.

— A pestis . . . a pestis . . . suttogta magában Inigo és szorongó szívvel gondolt Migaz-zira, a ki ettől a várostól remélt segedelmet.

Pár percz múlva Schwarzenbach elé jutott, a ki már egészen fölépült betegségéből. Azonnal bezárkóztak és sokáig tanácskoztak együtt. Másnap reggel megérkezett Egri Gergely, este felé pedig Pogrányi Dávid is. Akkor aztán újra összeültek mind a négyen és megint hosszas haditanácsot tartottak.

IX.

Az élelmiszerek ijesztő módon fogytak Migazzi táborában. Kenyeret már több nap óta nem is ettek s naponként levágtak néhányat az elsoványodott, támolygó lovakból, melyek hiába kerestek egy-egy harapás fűvet a naptól égett, kopár homokban. De mivel a lovakat, a menyire lehetett, kimélték, a sereg mindig éhes volt és az e miatt mogorva katonák örökösen ezivódtak egymással. Mindnyájan átkozták a sorsot, mely ilyen gyalázatos tétlenségre károztatta őket. A legtöbben jobb szerették volna, ha minden áron csatát állanak a paraszttal, de Migazzi jól tudta, hogy ez lehetetlen. Minden reményét csak a zágrábiakba vetette és megérkeztükig mozdulni sem akart.

Végre, a kitüzött napon, kigyúladtak a jel-tüzek az Uszkók-hegyeken. Schwarzenbach tehát táborba szállott s a megállapodás szerint harmadnap éjfélkor hátban támadja meg a parasztokat. Migazzi azonnal összehívta hadnagyait és megállapította velük a kirohanás tervét.

Arról volt szó, hogy minden áron keresztül vágják magukat. De, hogy merre: ez attól függ, honnan, mely oldalról támad Schwarzenbach. Nekik az ellenkező irányban kell kitörniök, mert a parasztok bizonyára mind Schwarzenbachra rohannak s a tölsér többi párkányát őrizetlenül hagyják. Később, ha már a völgyből kijutottak, megkerülik a hegyet és oldalról rohanják meg Kopó seregét, mely így két tűz közé kerül.

Schwarzenbach öt nappal a támadásra kitűzött idő előtt indult el Zágrábból. Minden ép, fegyverfogható embert besorozott seregébe úgy, hogy mikor kivonúlt, a városban csak a nők, a gyermekek és az aggok maradtak. De rendes katonája alig volt ezerötyszáz, köztük nyolczsáz vasas zsoldos, háromszáz huszár és négyszáz hajdú; a többit elragadta a pestis. Megtizedelt csapatait tehát a polgárőrséggel egészítette ki s ezzel együtt körülbelül hatezer embere volt.

Késő éjjel, a legmélyebb csendben vezette ki ezt a sereget és erőltetett menetelésben, sietve vonult át a völgyön, hogy minél előbb kijusson a parasztok közül. Mivel úgy az Orsolya-szüzek szigetét, mint az erdőket messzire elkerülte, kilopózását nem is vették észre és a zsupán csak harmadnapra tudta meg kémeitől, hogy Schwarzenbach már Kopó háta mögött áll és táma-

dásra készül. Ez a hír, természetesen, nagyon felbőszítette őt is, meg Lukács papot is. Ime, a madár kiröppent a kalitkából és pedig az orruk előtt; épen akkor, a mikor azt hitték, hogy szárnyait már tövig lenyirbálták. Rögtön riadót fúvattak s pár óra múlva az egész roppant zagyva horda megindult Schwarzenbach üldözésére.

Kopó parasztjainak sejtelmük sem volt a készülöben levő eseményekről és táborukban, mint rendesen, a támadás estéjén is vigan voltak. Lánczra akasztott bográcsok alatt lobogó tüzek égtek s a biborvörös fény meg-megvilágította a közvetlen környezetet, míg a háttér annál sötétebbnek és feketébbnek látszott. A tábor egész kis városhoz hasonlított. A zsellérek apróbb-nagyobb kunyhókban laktak, olyanokban, a minőket a csőszök raknak nádból, hogy legyen hová bujniok, ha a zápor a földeken éri utól őket. A hajdúk, meg a többi, táborozáshoz szokott renegát és szökevény zsoldos, rendes sátrakat vertek maguknak. Mindnyájan ettek-ittak, jó kedvűen tréfáltak, hangosan beszéltek, átkozódtak, daloltak.

Aztán a csoportok lassankint oszladozni kezdtek. Sokan, megelégelve a mulatást, aludni mentek és a sátrakból nem sokára kihallatszott hangos hortyogásuk. Mások még ébren maradtak, rözsét és venyigét hordtak a tűzre, vagy hason

fekve kényelmesen heverésztek a földön és hangos szavuk, durva röhögésük még sokáig fölverte az éjszaka néma csöndjét. Végre ezek is megelégtették a virrasztást. A zshivaj egészen megszűnt a táborban és csak időnkint rezgett át a levegőn az örök jeladása.

Köröskörül kihalt, pusztá volt minden és a csillagtalan éjszaka sötéten borult a vidékre. A langyos, déli szél meg-meglibbentette néha szárnyait és lomhán toltá maga előtt az esővel terhes fellegeket. Időnkint vakító villámok cizikáltak át a sötét égen, meghasogatva a felhők keblét. Aztán újra még sötétebb lett minden. A zivatar lassankint elvonult és a tikkadt, szomjas föld mohón itta be azt a pár kövér esőcseppet, melyet a felhők gyors rohanásukban hullattak el.

A hold ragyogva bújt elő a felhők szakadozott foszlányai közül és besütött Kopó sátorába. A parasztkirály nyugtalanul, hanykolódva aludt a földön. Teste időnkint görcsösen összerándult, nagy melle lihegve zihált, arcát pedig fájdalom vonaglász torzította el. Szenvedélye, boszúvágya, elfojtott dühe még álmában is gyötörte...

A táborban hirtelen roppant zaj, kiabálás támadt. Rémes, magasra csapó világosság lobbant föl a sátor mögött. Kopó fölugrott és fölszakította a sátor falát: az egész tábor lángban

állott. A zsellérek nádkunyhói égtek és az izzó zsarátnok pattogva, sisteregve röpködött szerte a levegőben. A vérvörös szemhatáron sötét árnyak tömege kavargott fejetlen zűrzavarban. Az égő kunyhókból kihallatszott a bent szorult áldozatok velőt rázó sikongatása. Az elszabadult lovak, a megvadult ökrök eszeveszetten gázoltak keresztül-kasul a táboron. A trombiták rémes harsogással riadoztak: negyvenezer ember kiabálta Kopó nevét.

A hadnagy, két kézre markolva rettenetes kardját, bőszt átkokat szórva rohant ki. A föld szinte reszketett az össze-vissza gomolygó tömeg dobogásától. A fegyverek csengése, a lovak nyerítése, a kürtök harsogása, a parasztok üvöltése pokoli lármává fajult. Köröskörül: — mint a vadul viharzó orkán, az egész tábor féktelenül tombolt és hullámozott.

Mindnyájan azt hitték, hogy Migazzi támadt rájuk és gyújtotta föl táborukat: de lent, a völgy tölcsérében, minden csöndes és nyugodt volt. Ellenben a hegyoldalban, a honnét nem vártak ellenséget, sötét tömegek kapaszkodtak fölfelé. A hold hirtelen egészen kibukkant a felhők mögül és bevilágította a vidéket. Ekkor egyszerre föltűntek Schwarzenbach csapatai, kivillant a zsoldosok lándzsa-erdeje, meglibbentek a zászlók a langyos szélben. Az egyes csapatok

gyors kanyargásainál megmozdulni látszott az egész föld s a fölfelé vonuló sereg úgy özönlött előre, mint a partnak zúduló hullám taraja. Kopó jól ki tudta venni a tiszteket, látta Schwarzenbachot a roppant spanyol-méhen és a vér elborította szemeit. Parancsszavára a jobbágyok dühös ordítással hömpölyögtek alá a mélybe s az élükön ő maga rohant, két kézzel forgatva fegyverét feje fölött.

A fürgeteges roham úgy szétszórta a szedett-vedett polgár-örséget, mint a forgószelel a homokbuczkákat. A vad futásban neki lódult parasztok a szó szoros értelmében letiporták, legázolták az első sorokat. A következő pillanatban a zsellérek hada, mint a magas gátjait áttört folyam, tenger módjára özönlötte körül Schwarzenbach csapatait. A magukkal és fegyverükkel tehetetlen városiak hamar ingadozni kezdtek és megbomlott soraikban vígan aratott a halál. A zsellérek fölszúrtak a lovak orrába, mire ezek nyerítve ágaskodtak föl és hanyatt vágódva, maguk alá temették lovasaikat is. A két kézzel hadakozó hajdúkat a vad roham elszakította a főseregtől. Ezek most, minden oldalról körülvéve, halálos elkeseredéssel védték magukat. A parasztokat elvakította a vér, mely minden oldalról arcukba fröcsesent. Végre kedvükre kigyilkolhatták magukat : a boszú gyönyörűsége-

gétől mámorosan, megittasulva tomboltak a földön heverő hullák és haldoklók fölött.

A két sereg nemsokára egyetlen tömeggé gabajodott, mely rettenetes vonaglások közt nyüzsögött és hullámozott. Legdühösebb, legádázabb volt az öldöklés a középén, a hol Schwarzenbach bekerített serege kétségbeesve vergődött az eleven gyűrű kegyetlen szorításában. A küzdők már úgy összeszorultak, hogy fegyvereiket sem használhatták, hanem egymást átkarolva dulakodtak. Kardok helyett kezeikkel gyilkolták, fogaikkal marták egymást s a ki elbukott, azt a küzdők menten agyontaposták. A holtak, beékelve a tömegbe, nem eshettek le a földre, hanem az élők vállain vitetve még percekig is egyenesen álltak, mialatt fejük jobbra-balra himbálózott. Némelyiket épen akkor érte a halál, mikor fölfordított: ennek a szája tátva maradt és megüvegesedett szemei bambán meredtek a sötét éjszakába.

Schwarzenbach annak a négyszögnek a közepén áll, melyet a nehéz zsoldosok alkottak körülötte. Nyugtalan, kémlelő tekintete a tölésér párkányán járt, kutatva, nem láthatná-e meg Migazzi hadait. Minden pillanatnyi késedelem közelebb vitte őt és seregét a végpusztuláshoz, a melytől csak Migazzi segítsége menthette volna meg. Ha ő is megérkeznék, két tűz közé

szoríthatnák a parasztokat s akkor könnyen diadalmaskodhatnának a nagyobb számú ellen-ségen is.

De Migazzinak nyoma sem volt sehól és Schwarzenbach elkeseredve látta, hogy a parasztok roppant tömege lassankint agyon nyomja őt és seregét. A négyszáz hajdúból már csak maroknyi csapat védte magát. Körülöttük, mint az asztagba hányt kalászok, magas halmokban tornyosultak a hullák, de a maroknyi csapat is egyre gyérült és fogyott.

Most vad diadalordítás reszkettette meg a levegőt. Kopó, a ki bős dühében keresztül-kasúl száguldozott a esatatéren, úgy tört be egykori bajtársai soraiba, mint a vaddisznó, mikor a esalítba rohan. Legázolt, letarolt útjában mindent, parasztjai pedig őrjöngő rajongással csörtettek mindenütt a nyomában. A hajdúk egyszerre eltűntek a reájuk özönlő emberáradat alatt, és csak a parasztok nyüzsgő, hullámzó mozgása mutatta, hogy a küzdelem tovább folyik a földön. A következő perczben Egri Gergely és Pogrányi Dávid fejei odarepültek az eliszonyodó zsoldosok sorai közé. . .

Schwarzenbach kirántotta kardját és rohamra fúvatott. A nyolczszáz zsoldos, mivel be volt ékelve a segédesapatok közé, mindedig nem vett részt a harcban. Egyenletes, nehéz lépteik

alatt megdobbant a föld és a lándzsák erdeje recsegve hasított útat a meghökkenet parasztok soraiban. Schwarzenbach most már lefelé igyekezett a hegyen, hogy legalább zsoldosaival keresztül vágassa magát. A lándzsa-erdő benyomult a sűrű sorokban tolongó parasztok tömegébe és mély, véres barázdákat szántott benne, mint az eke az ugaron. A rettenetes falanx, mint a minden oldalról védett sündisznó, a legnagyobb rendben hömpölygött lépésről-lépésre lefelé a hegyoldalban, elsöpörve, letiporva mindent, a mi útjába került.

A parasztok az első pillanat megdöbbenésében meghátráltak a zsoldosok előtt, a kik nem sokára leérték a hegy aljában elnyúló mezőre és futó-lépésben menekültek. A sok ezer paraszt torkából egyetlen egy üvöltés tört elő; az elkecseregett boszú üvöltése, hogy a biztosnak tartott préda kisiklik karmaik közül. A következő pillanatban lezudútlak a menekülők után és megint tombolva vették körül őket. A harc, az öldöklés borzasztó kegyetlenséggel folyt tovább.

Schwarzenbach megállította zsoldosait és szilárdan, a végsőre elszánva, várta be a rohamot. A parasztok csodálatos halálmegvetéssel lódultak neki a lándzsáknak. A hatalmas, gyilkos erdő megrendült, a zsoldosok sorai megingottak, de egyetlen egy sem hátrált. A csata egy rövid

pillanatra szünetelt. A rohanásban kifáradt parasztok melle zihált, szemeik vadúl villogtak homlokukba lógó hosszú üstökük alatt, melyről az ellenség vérével vegyült veríték csurgott. Némelyek kínos hörgéssel forogtak maguk körül, mint a letaglózott barom, míg csak össze nem rogytak. Mások a kezeiket harapdálták emésztő dühükben s aztán vad ugrással rohantak a halálba.

Most Kopó leakasztotta sulyos buzogányát és megesóválva a rettenetes fegyvert, irtózatosszerű erővel a zsoldosok közé hajította. A nehéz buzogány épen a fejét érte az egyiknek és szétlocsesantotta, mint a diót; aztán fáradt eséssel törte be a mögötte álló zsoldos mellkasát. A hadnagy rekedt üvöltéssel ugrott be az így támadt résen, a zsellérek pedig, egy emberként, valamennyien utána rohantak. A meglepetés, a rémület első pillanatában a zsoldosok kővé meredtek; a következő perczben pedig már nem volt idejük a védelemre. A hosszú lándzsa akadályozta őket a mozgásban és a védekezésben; mielőtt pedig kardjukhoz kaphattak volna, a zsellérek egészen szétzüllesztették soraikat. Így elszigetelve, négyes-ötös csoportokra szaggatva, minden ellenállás lehetetlen volt. A parasztok a szó szoros értelmében agyonnyomták, eltíporták őket.

Schwarzenbach látva a veszedelmet, vakmerő elszántsággal ugratott be a parasztok közé oda, a hol legsűrűbb tömegben tolongottak. Az izmos mén bősült nyerítéssel szökött előre, rúgva, harapva, marczangolva a parasztokat, a kik szivettépő sikongással, hörgéssel vergődtek patái alatt. De aztán, valamelyikük a hasa alá bujt és markolatig a ló lágyékába döfte kardját. A nemes állat fájdalmas vihogással ágaskodott föl, olyan egyenesen, mint a gyertyaszál, s a következő pillanatban lerogyott, magával rántva lovagját is. A parasztok rárohantak, egy pillanat alatt lefegyverezték és gúzsba kötötték.

A kapitány rabúl ejtése egyszerre eldöntötte a csata sorsát. Inigo, ki a zsoldosok jobb szárnyát vezette, kétségbe esett erőlködéssel igyekezett Schwarzenbachot kiszabadítani. Ötször fordult vissza a parasztokra, keresztül-kasúl járva az egész csatatért, de mindannyiszor ismét közre fogták, visszaszorították és tizedelték csapatát. Lassankint csak az ő kétszáz zsoldosa állt még ellent. A többiek már vagy holtan és sebesülten heverték a földön, vagy pedig rabúl estek a parasztok hatalmába.

A csata elveszett s úgy látszott, hogy Schwarzenbach seregéből még hirmondó sem marad. Már Inigo zsoldosai is lankadni kezdtek, a parasztok erejét pedig megsokszorozta a boszú

öröme és a diadal biztossága. Ekkor már Inigo is csak a menekülésre gondolt. A mint fölfelé szorították a hegyen, hirtelen vissza fordult üldözőire és gyors rohamlépésben völgynek vezetette kisdied csapatát. Valamennyi katonája érezte, hogy most a bőréről van szó és valamennyinek szívét az életösztön rettenetes vakmerősége keményítette meg. Vállat vállhoz, kart karhoz szorítva, görcsösen markolták hosszú lándzsáikat, melyek nyomról-nyomra tolták maguk előtt a parasztok háborgó tömegét. Egyikük-másikuk leroskadt, elbukott; azt ott hagyták társai a földön és összébb szorúlva ismét kitöltötték a soraikban ütött rést. Nem volt semmi, a mi föltartóztathatta volna őket vad rohanásukban és pár percz múlva lihegve, fogsikorgatva értek le a hegy lábánál elnyúló mezőségre. Rohanásukban, mint a hajó a hullámokat, ketté szelték a parasztok zajló, üvöltő tömegét, mely rögtön aztán tombolva, őrzöngve csapott össze ismét mögöttük, a nélkül, hogy árthatna nekik.

A nap fölkelt. A parasztok, kimerülve a düh és boszúvágy paroxismusában, csüggedten bámultak egymásra. Kopó fönt volt a hegygerinczen és már mit sem törődött a menekülő zsoldos csapattal. Néhány embere óriási akasztófát állított föl a hegyen, a melyre épen most húz-

ták föl az elfogott kapitányt. Az elkeseredett jobbagyok féktelen kurjongatással rohantak föl a hegyre, megfélemlézve Inigo csapatjáról, mely fölhasználta az alkalmat és futva, de a legnagyobb rendben menekült.

A zsoldosok visszaneztek a vérszomjas ordításra. A sok öl magas akasztófa recsegve-ropogva hajladozott nehéz terhe alatt, mely hosszú kötélén lógva himbálózott rajta. Még vétezetét sem vették le a szerencsétlenről, csak a sisakját csatolták le, hogy gyönyörködhessenek arcza eltorzulásában, üvegesedő szemeinek rémes tekintetében. Schwarzenbach teste kétszer-háromszor görcsösen összerándult; lekötött kezeit föl akarta szabadítani, de az erős zsineg nem engedett. Aztán a teste egész hosszában megmeredt, feje előrebukott a mellére és hosszan kifityegő nyelve elkékült. Még egyet vonaglott, a szemei kidülledtek, földuzzadt arcza hamuszürke lett: — vége volt.

Mikor Inigo a hegyet megkerülte és a szomszédos keresztvölgybe érkezett, megrettenve hökkent vissza. Ugyanaz a véres, üvöltő tömeg tombolt a völgyben, a mely elől menekült. És még sem az volt: hanem a zsupán és Lukács pap gyülelész hada. A két rablóvezér elkésve érkezett Kopó segítségére. Irányt tévesztve a sötét éjszakában, épen akkor értek ebbe a ke-

resztvölgybe, mikor Migazzi, a tölcsérből kiszabadulva, erre igyekezett menekülni Zágráb felé.

A kölcsönös meglepetés egyiknek sem hagyott időt arra, hogy seregét csatarendbe állítsa. Migazzi hajdúi vakon belerohantak a gyülevész had soraiba és rettenetes pusztítást vittek véghez benne. A parasztok körülvették a kis csapatot és mintha más ellenség nem is volna, egész tömegükkel rávetették magukat. Ekkor megmozdult a vasas zsoldosok három nehéz oszlopa és három irányból, a közepe felé tartva, vad erővel vágott bele a zagyva csőcselékbe. A parasztok, kitérve karjaikat, behúnyt szemekkel rohantak bele a lándzsákba és estükben magukkal rántották a testükbe furódó fegyvereket is. Még mielőtt a zsoldosok kiránthatták volna lándzsáikat a halottakból, a parasztok tömegestül rohantak rájuk. De a nagyrészt kasszákból kovácsolt kardok kicsorbultak, elgörbültek a zsoldosok vértetén. Ezek pedig, két kézre markolva a nehéz tölgyfa lándzsát, azzal verték, csépeltek a csőcseléket, hogy a betört koponyákból szerte föcsesent a véres velő.

Ebben a pillanatban rémes dübörgéssel rendült meg a föld. Migazzi huszárjai, egyetlen hosszú sorba fejlődve, szilaj rohammal vágattak neki a csőcseléknek. A parasztok rögtön hasra vetették magukat s mikor a huszárok

már csak pár lépésre voltak tőlük, vad ordítással hirtelen talpra ugrottak. A meghorkant lovak tombolva ágaskodtak föl úgy, hogy a huszárok alig tarthatták magukat a nyeregben. A parasztok pedig gyorsan a lovak hasába szúrtak, s mikor az állat fölbukott, a szintén lerántott lovast kényelmesen lemészárolták.

A csata roppant elkeseredéssel folyt tovább. A vasas zsoldosok három oszlopa találkozott a csőceselék közepén s mint a Szent András keresztjének három küllője, rendületlenül állta a zsellérek meg-megújuló örült rohamát. Jobbról a megint rendbe szedelődött huszárok vad elkeseredéssel vetették magukat a parasztokra, hogy kiköszörüljék a rajtuk esett csorbát, balról pedig a hajdúk aprították a nyüzsgő, vonagló tömeget.

Mint az atléta, mikor az akadálytól hátra húzódik, hogy neki rugaszkodva nagyobbat ugorhasson: úgy szorúlt vissza a tömeg is a zsoldosok közeléből, hogy a következő pillanatban annál vadabb rohanással zúduljon neki az eleven vas-erdőnek. A lándzsák meghajoltak, ingadoztak a roppant nyomás előtt s a mint a hátul jövők, nagy meglódulásukban, egyre szorították az előttük állókat, lassankint egész halmok képződtek agyondöfött, megesonkitott, letiport parasztokból.

Lukács pap és a zsupán, a kik hátul álltak, izzó szenvedélyvel lelkesítették, uszították parasztjaikat. Egyik roham a másikat követte, gyorsan, szakadatlanúl: s minden következő támadás ádázabb volt, mint a megelőző. Mikor a nap fölkelte, a parasztok vérszomjas dühe már tetőpontra hágott. Látva, hogy az ellenség milyen kevés, megtizserezett vadsággal folytatták a harczot és csakhamar megbontották a zsoldosok rettenetes hadsorát. A huszárok csak óriási erőfeszítéssel tudtak maguknak utat vágni a zsoldosokig, de számuk már egy harmadrészre apadt. A hajdúk, kifáradva és megfogyva a küzdelemben, melyet tizszeres ellenséggel vívtak, szintén ellankadtak. Némelyek elhánták fegyvereiket és megfutottak, mások kegyelemért könyörögtek: ezeket, mint a védtelen juhok a farkasok, a parasztok vad kegyetlenséggel tépték darabokra.

Migazzi már-már takarodót akart fúvatni, hogy megmentse legalább még le nem mészárolt harczosait. De akkor különös dolog történt. A keresztvölgy torkolatánál, mindjárt ott, a hol a zsupán és Lukács pap, a biztos győzelem reményében osztogatták parancsaikat, tömött sorokban bukkant elő az Inigo menekülő lándzsás-csapata. A huszárok látták meg legelőbb s a mint észrevették, vad — Hajrá! — kiáltással

ismét neki ugrattak a csőcseléknek. A zsoldosok, meg a hajdúk pedig, új reményre éledve, ujjongva kiabáltak: — Migazzi! Migazzi! — s azt gondolva, hogy Schwarzenbach egész serege megérkezett segítségükre, a már lankadó remény kétségbeesésével még egyszer áttörték a parasztok sorait.

A zsupán és Lukács pap meghökkenve, tanácstalanul néztek össze, a parasztok pedig, a hirtelen szívébe ütött rémülettől szinte megkövesülve álltak meg. És, még mielőtt magukhoz térhetek volna, Inigo zsoldosai mindent elsőprő viharral rohantak rájuk. A következő pillanatban a parasztok letiporva, egymásra vetve, vad zürzavarban kavarogtak és a rettenetes tolongásban egymást gátolták a harcolásban. Az a csoport, a mely a zsupánt és Lukács papot környezte, hörögve, széttépve vonaglott a földön, a két vezért pedig, gúzsba kötve, a vasnégyszög közepére lökték a zsoldosok.

A parasztok ellenállása megtörött s bátorságukkal együtt vérszomjuk is lelohadt. Mint a pásztorától megfosztott nyáj elerőtlenedik és minden védelemre képtelen, úgy a parasztok is, elvesztvén vezéreiket, már csak a futásra, menekülésre gondoltak. Szerte a völgyben, a hegyoldalon fölfelé, mindenütt csak menekülő parasztokat lehetett látni. Vad, rendetlen futás

volt az, a melyben néhány száz ember ezreket mézszárolhatott volna le. A rettegés elvette a parasztok eszét. Sokan, a szabadulás helyett, vakon rohantak a zsoldosok lándzsáiba, a hajdúk és huszárok kardjaiba. Másoknak a halál félelme minden tagjukat megbénította s ezek reszketve, velőt rázó sikoltással roskadtak össze s az utánuk rohanók fölbuktak bennük.

A menekülő csőcselék szerencséjére Migazzi serege maga is sokkal inkább kimerült, mintsem hogy az üldözésre gondolhatott volna. Aztán meg, mikor Inigo elmondta Schwarzenbach gyászos végét s Migazzi megtudta, hogy Kopó itt táborozik a szomszédságban, haladék nélkül megindult Zágráb felé. Megfogyott, elesigázott hadával egyetlen egy rohamot sem birt volna visszaverni. Az egyedüli, a mit tehetett, az volt, hogy rögtön bemenekül Zágrábba, még előbb, mintsem a Kopó esetleg elvághatná az útját. Azonnal összeszedte hát csapatait s azon véresen, fáradtan neki vágott a Szávának, magával hurczolva a zsupánt, meg Lukács papot és ötven-hatvan elfogott parasztot.

Ez alatt Kopó, ott hagyva leégett táborát és a fölakasztott Schwarzenbachot, szintén összefúvatta seregét és megindult torony iránt Zágráb felé. Tudta, hogy Migazzinak, bármerre menekült is, csak ez a város lehet a végezelja.

Elébe akart fehéat vágni, hogy elzárja előtte az útat és a zsupán meg Lukács pap hadaival egyesülve, összetiporja volt kapitányát. De, még jóformán útra sem kelt, midőn minden irányból tömegesen özönlöttek táborába azok a hirmondók, a kik a hegy másik oldalán végbe ment rettenetes vérfürdőből megmenekültek.

Kopó határtalan dühre fakadt. Átkozta a végzetet, hogy olyan gyáva, hitvány emberekhez kötötte szerencsáját, mint a zsupán meg Lukács pap. Aztán rettenetes káromlások közt esküdött boszút, hogy Migazzi hadát mind egy lábíg kiirtja, hogy úgy elpusztítja Zágrábot, hogy kő kövön nem marad benne és sóval hintik be a pusztá helyét. A boszú emésztő tüzét még jobban élesztette a szíve legmélyén elfojtott szenvedély, a mely annál kegyetlenebbül gyötörte, minél inkább fogyott a reménye Ágnes szerelmében. Türelmetlenül tombolt, hogy a sereg lassan halad. Verte, hajtotta az elmaradókat és dörgő parancs-szavára még a sántitók is meggyorsították a lépteiket.

Két nap és két éjjel csaknem pihenés nélkül vitte előre seregét. Embereinek fele elmaradozott, haza szökdösött, elhullott az úton: de mit törődött ő ezzel! Végre, a harmadik nap hajnalán, épen mikor a sereg egy hegyre föl kanyarodott, a szemhatáron szürke, nagy ará-

nyú tömegek tünedeztek föl. Lábai alatt a talaj lankásan lejtősödött s a távoli domboldalban, mely a völgyet bezárta, tornyokat, házakat, bástyákat látott: — az volt Zágráb! A szive oly hevesen dobogott, hogy egy fához kellett támaszkodnia, mert az ájulás környékezte.

Minden, a mit csak átélt, a mióta legelőször látta Ágnest, egyetlen szempillantásban végig cikázott emlékezetén. Soha nem érzett, szédüléshez hasonló, lankasztó mámor fogta el. Aztán, arra a gondolatra, hogy viszont látja Ágnest, gyönyörűségben úszott a szive. Megfeledkezett a harczról, a boszúról és úgy tetszett neki, hogy most haza érkezett, csöndes otthonába jött vissza, a hol Ágnes gyöngéd szeretettel várja. Reszketve tárta ki karjait és tágra nyitott szemekkel bámúlt a magas verandára, a székesegyház mellett. Arcát beragyogta a boldogság mosolya, mialatt csókokat hintett a röpke szélbe és halkán suttozta: — Jőjj! jőjj! . . . — Kebléből édes sóhaj tört elő és bánatos arcát két nehéz könnycsepp szántotta végig.

Nem támadta meg a várost: de hiszen nem is azért jött ide. Neki csak az volt a czélja, hogy elvágja Migazzi elől a menekvés útját és lehetetlenné tegye bejutását Zágrábba. Ezt most már el is érte, mert megelőzte Migazzit, a ki még fél napi járó földre táborozott. De az em-

lékezés Migazzira, a gondolat, hogy a horvát kapitány vőlegénye Ágnesnek, ismét lánggra lobbantotta a boszút, a gyűlölséget szívében. Megesküdött, hogy megöli a horvát parasztot és ezt az esküvését meg is akarta tartani, mert minden csepp vére kívánta. A diadalban, boszúja sikerültében egy perczig sem kételkedett. És már előre átélvezte a kegyetlen örömet, ha majd Migazzit is épen úgy fölakasztatja, mint nem régen Schwarzenbachot.

Hirtelen, váratlanul akart lecsapni Migazzira s ezért átkelve a Száván, egyenesen üldözőbe vette. Azt hitte, hogy Migazzinak nincs több embere, mint azok a szétszűllött csapatok, melyeket serege romjaiból megmenthetett. De kémei csakhamar értesítették, hogy Migazzi útközben egyesült a végbeli várakból toborzott csapatokkal és ezekkel együtt serege most már tizezer főre szaporodott. E hír hallatára Kopó óvatosabb lett. Bár az ő hada számra háromszor is fölülmúlta Migazziét, nem kockáztathatta a csatát. Neki csak rozszúl fegyverzett parasztjai voltak, a kik rajongó bátorságukkal sem értek annyit, mint a jól fegyelmezett, harezban edzett és fölszerelt rendes katonaság.

Migazzi és Kopó hetekig kölcsönösen csalogatták egymást, de egyiknek sem sikerült a másikat kelepczébe csalnia. Az elkeseredés, a

kegyetlen boszúvágy mind a két seregben napról-napra nőtt. Apróbb csatározásokban már gyakran próbálkoztak s a hadszerencse hol az egyik, hol a másik félre mosolygott. De Kopó végre megúnta a céltalan bolyongást, a meddő guerilla-harczot és faképnél hagyva Migazzit, ismét visszatért Zágráb alá, azzal az eltökélt szándékkal, hogy most már minden áron megveszi a várost. Azonban még jóformán le sem telepedett a völgyben, mikor Migazzi is átkelt a Száván és hátát a folyónak vetve, Kopóval szemben fölállította seregét.

A két sereg több napig nézett farkasszemet. A táborozást annyira megutálták, az apró csetepatékban annyira kimerültek, hogy mindnyájan sóvárogtak a döntő csata után, a mely utolsó küzdelmük legyen, a melylyel egyszerre minden véget érjen. Kopó maga szerette volna megvinni a kihívást Migazzinak, de parasztjai nem engedték. Helyette egyik hajdúja ment át Migazzi táborába. Azok, a kik elmenni látták, elbúcsúztak tőle, mint a halottól szokás, mert biztosra vették, hogy a halálba siet.

De a hajdú még az nap este visszatért. Migazzi elfogadta a csatát. Másnap reggel, kora hajnalban várja a parasztokat. Kopó megkérdezte a hajdút, hogy nem mondott-e még mást is? A hajdú pedig vonakodva mesélte el :

— A mint az üzenet után még ott álltam előtte, azt kérdezte, mire várok még. — «Arra, hogy fölakaszszatok!» — feleltem én. Ő pedig intett a kezével és azt mondta: — «*Nem! csak menj! Te is holnap halsz meg — a többivel.*»

Ez a nagylelkűség bámulatba ejtette a parasztokat. Némelyek meg is rémültek rajta és Kopó szinte sajnálta, hogy nem ölték meg a hajdút.

*

Kopónak, a sok viszontagság után, körülbelül még huszonöt-harmincezer parasztja maradt, többé-kevésbé jól fölfegyverezve. Elkeseredett, a végsőre is elszánt tömeg, melynek vadságát és dühét megsokszorozta a kiállott szenvedések és sanyarúságok emlékezete. Az elnyomatás, a sokáig túrt rabiga, őrzöngésig fokozta gyűlöletüket az urak ellen, a kiken, még az életük árán is örömmel álltak volna boszút. És a gazdag, soktornyú Zágráb, mely előttük állt, csak még jobban szította szívükben a szenvedélyek lobogó lángját, mert eszükbe juttatta szegényes falvaikat, nyomorúlt kunyhóikat, melyek földúlva, fölégetve füstölögtek. Valamennyien megesküdték, hogy az utolsó csepp vérig védelmezik egymást és magukat.

Estére kelve az összes marhákat levágták és mindenki annyit evett, a mennyit csak birt.

Ezzel akarták magukat erősíteni a holnapi küzdelemre. Aztán lefeküdtek és sokan buzgón imádkoztak. Migazzi ellenben szigorúan megparancsolta, hogy esti hat óra után senki se merjen enni, mert tudta, hogy tele gyomorral nem lehet fürgén mozogni. Neki, a segédesapattal, összesen tizezer embere lehetett: mintegy ötezer vasas zsoldos, kétezer huszár és háromezer hajdú. Tizszer is fölkelte éjjel és maga megvizsgált mindent, hogy rendben van-e. Tudta, hogy a holnapi csata kimenetelétől függ minden. Ha megverik, akkor Zágráb sem tarthatja magát. Ha ellenben győz, akkor bevonulhat a városba, a hol Ágnes már várja. . . Ágnes, a «szőke csuda» . . . és erre a gondolatra reményei magasan szárnyaltak: szinte érezte, hogy győznie kell.

Ágnes emlékezete Kopó lelkében is fölújult. De ő azonnal kitépte a szívéből a leány képét: most már minden gondolatát csak parasztjainak szentelte. Úgy szerette őket, mintha saját énjének, végtelen gyűlöletének részesei volnának, — s erre a gondolatra megerősödött benne a lélek, megacézéleződtek a karjai. Tisztán, világosan látta maga előtt a holnapot; de, noha tudta, hogy minden kockán forog, nem aggódott, nem riadt vissza a mérkőzéstől. És ha egy-egy sóhaj néha mégis előtört kebléből, ez a

zsupán, vagy még inkább, a Lukács pap emlékének szólt.

Seregét még szürkület előtt három, egymást fedező, egyformán hosszú csatasorba állította föl. Középen voltak a hajdúk, a zsoldosok és a renegátok : a sereg magva, melyhez két oldalról a marczona uszkók és albán hegyi lakók sorakoztak. Ezek mögött következtek a tulajdonképeni zsellérek : boszúért lihegő, rajongó, féktelen tömeg, mely vezére szavára a poklok is keresztül tört.

Migazzi egyetlen hadsorba vonta össze egész seregét. Középre a vasas zsoldosokat helyezte, a kik mellett, jobbra és balra, a két egyenlő részre osztott hajdúk sorakoztak. Legszélről a huszárok védték a sereg két szárnyát. Hátuk mögött, alig száz lépésnyire, a domb tetején, két roppant akasztófa emelkedett, melyeket Migazzi az éjszaka állíttatott föl. És a két magas bitón, hogy messzire ellátszott, ott himbálózott a zsupán meg Lukács pap, a kiket Migazzi azért akasztatott föl, hogy a rettenetes büntetés mindjárt a csata kezdetén megfélemlítse a parasztokat.

A nap fölkelte és a csatarendbe állított két sereg vadúl villogó, vérbe borult szemekkel mérte végig egymást. A parasztok észrevették a két akasztófát . . . egyetlen görcsös vonaglás-

ban rándult össze az egész sereg s a tompa hörgés, mely egyszerre tört elő mindnyájuk torkából, olyan volt, mint az ugrásra készülő oroszlán félelmes bődulése. Most már tudták, hogy nincs számukra más menekvés, mint a győzelem, vagy a halál s valamennyien elkeseredve erősítették meg tegnap fogadott esküvésüket.

A két sereg megmozdult és egymásra hömpölygött. A parasztok lassan haladtak előre, hogy ki ne fogyjanak a lélekzetből, mialatt Migazzi seregének centruma ékalakúvá domborodott ki. Alig vonultak föl a zsellérek, Migazzi azonnal rájuk eresztette huszárjait. A zsellérek legnagyobb részének csak hitvány fegyverük volt: inkább játékszer a csatában, mint sem védelmi eszköz. Némelyek a késüket kötözték bot végére, mások kaszákkal hadakoztak s ismét mások vasabrincsokból csináltak kardot. Legtöbbjüknek csak nagy füttyköseik voltak, sokan pedig puszta kézzel ugrottak neki a huszárok torkának és mint az ebek, veszettül marták, harapták őket. De a szilaj lovasroham, őrzöngő elkeseredésük daczára is pozdorjává törte első soraikat. A huszárok kétszer szorították vissza a csőcseléket, mely letiporva, megtizedelve menekült a centrum háta mögé.

Ott folyt a legádázabb küzdelem. Kopó de-

rékhadá: a hajdúk, szökött zsoldosok és rene-
gátok, nem hátráltak, nem ingadoztak. Soraik
egyre fogytak, az élők egyre összébb szorultak,
de az elszánt tömeg, mely egész hosszában ka-
nyarogva hullámzott, mint a kígyó, mégis szilárd és áttörhetetlen volt, mint a kőfal. A hajdúk daczos halálmegvetésükben, levetették dolmányaikat s vállig fölgürköztek, hogy kidagadó izmaik hatalmas játéka messzire ellátszott. E mögött a biztos bástya mögött a szétszórt zsellérek mindannyiszor ismét újra sorakoztak s a mint kissé lélekezethez jutottak, megint visszarahantak a harcza fegyvereik szilánkjai-
jaival.

Migazzi most összes zsoldosait rohamra vezényelte. A nehéz vasasok ékalakú hadsora rettenetes roppanással vetette magát Kopó derékhadára és keresztül tört rajta. A kétfelé szakított sereg apróbb csapatokra tömörült, melyek dulakodva kavarogtak a zsoldosok közt. De ezek is egész halmokban heverték holtan, a huszárok közül alig pár száz volt még életben, Migazzi hajdúit pedig dorongokkal és fütykösökkel rakásra verték agyon a zsellérek. Igen sok paraszt harczolt a vasas zsoldosok vértézében, melyet az elesett hullákról öltöttek föl s aztán orvúl odaférközve Migazzi csapataihoz, kegyetlen gúnykaczaj közt mézárolták le a

mit sem sejtöket. A zsoldosok meghökkentek, rémületükben, meglepetésükben kővé meredtek, erős soraik megbomlottak. A parasztok torkából körös-körül egetverő diadalordítás tört elő és Migazzi tanácstalanul nézte serege pusztulását. Úgy látszott, hogy Kopó lángesze és a zsellérek ádáz vadsága előtt földi hatalom nem állhat meg.

Ekkor hirtelen közeledő dobok és trombiták zaja hallatszott a távolból. A Zágrábban maradt aggok, bénák, sőt a suhanczok és asszonyok is nem tudták tovább türtöztetni halálos aggodalmaikat és Draskovics György püspök meg az egész káptalan vezetése alatt kivonultak a csataterre. A papság fényes egyházi ornatusban volt és a mezitlábás karmeliták hangosan énekelték a zsoltáros király könyörgő dalát, hogy a szavuk messzire elhallatszott:

— *In te speravi, Domine: non confundar in aeternum. . .*

A zsoldosokat vérszomjas düh fogta el. Mialatt a parasztok szájtátva álltak meg egy pillanatra, hirtelen újra sorakoztak és fogcsikorgatva reájuk vetették magukat. A zsellérek, a váratlanul jött rohamtól visszanyomva, rendetlen tömegben torlódtak föl a dombra. A dombot a zsoldosok meg a zágrábiak rögtön körülözönlötték és fölfelé szorították a parasztokat.

A városbeliek kövekkel, nyársakkal, kalapá-csokkal meg más gyilkos eszközökkel szúrták, dobálták a csőcseléket. Hajdúk és renegátok, kik előtt bégek és kapitányok remegtek, nyomorútan buktak el ott, asszonykéztől hajigált lim-lomoktól. A zsellérek elkeseredetten védték magukat, de már a győzelem reménye nélkül. Most már csak egy ezéljük volt: hogy életüket minél drágábban adják el.

Kopó egyre följebb szorúlt parasztjaival a dombon. Kétszer zúditotta le zselléreit az üldözőkre, de mind a kétszer véres fővel vetették vissza. A zsoldosokat a mézszárlás őrvjögő démona szállta meg. Vakon vágták, szúrták, aprították a zselléreket. A patakokban folyó vérben többen elcsúsztak s ezek sohasem keltek föl többé, mert az utánuk jövők letiporták őket. A holttestek legurultak a meredek lejtőn és valóságos sáncczá tornyosultak a zsellérek körül. Ők pedig minden pillanatban fogytak, ritkultak ugyan, de azért a megadásra, a menekülésre senki sem gondolt.

A zsoldosok vérben forgó szemekkel méregették a domb csúcsát, honnan a zsellérek őrvjögő kárörömmel néztek le rájuk. Mindnyájuk lélekezete elállt a vad dulakodásban s egy pillanatig valamennyien lihegve, zihálva pihentek. Aztán újra kezdődött a késhegyre menő, vad

viaskodás. A zsellérek lekiáltották, hogy megadják magukat és le is rakták a fegyvert. Mikor azonban a zsoldosok rendetlenül rájuk rohantak, hirtelen fölkapták fegyvereiket és szilaj vérengzéssel mészárolták, gyilkolták őket. Az életben maradtak pedig egyre magasabbra hágta a körülöttük sokasodó hullákon, hogy jobban védhessék magukat.

Nemsokára már csak százan, aztán ötvenen, majd húszan, tizen, öten s végre csak ketten voltak: egy atléta termetű albán, a ki roppant buzogányával hadakozott, meg Kopó, a kinek még megvolt a kardja. De már az albán is megsebesült és féltérdre rogyva forgatta gyilkos fegyverét. Kopó elvesztette sisakját és elrongyolt ruhái véres foszlányokban lógtak le félmeztelen testéről. Areza sápadtabb volt, mint a körülötte heverő hulláké; torzomborz haja fölfelé meredt és ajkai két sarkában fehér tájték habzott.

Az albán rablót távolról szúrták le, mint a veszett ebet. Kopó dühösen vagdalkozott és kardja, mint a ezikázó villám, félelmes suhogással tartotta távol a zsoldosok eleven vasgyűrűjét. Most kardja hirtelen nagy pengéssel tört ketté a markolatánál és a zsoldosok áradata összezapott körülötte. Ekkor, átokra emelve fegyvertelen kezeit, behúnyt szemekkel,

roppant ugrással vetette le magát a dombról az alatta meredező lándzsák erdejébe.

De a zsoldosok leeresztették lándzsáikat a földre és kitérték előle. Kopó újra meg újra a lándzsákba rohant, de a zsoldosok mindannyiszor félre ugrottak és elfordították fegyvereiket. Az üldözött vad most megállt egy pillanatra; zihálva, révedezve bámult maga körül, de őrzöngő szemei csak vért láttak mindenfelé. A lába megbotlott egy kardban. Lehajolt, hogy fölvegye: de még meg sem fogta, már is letépték a földre. A következő pillanatban a karjait hátra facsarták, a lábait pedig gúzsba szorították.

Országos Széchényi Könyvtár

X.

Ágnes mozdulatlanúl feküdt a kényelmes kereveten és csak keblének lihegő hullámozása mutatta, hogy él — és szenved. Az alkonyat homálya fátyolt borított halvány arczára, kinosan vonagló ajkaira. Mélyen beesett szemeiből időnkint föl villanó sugarak törtek elő, de aztán lezárultak nehéz szemhéjai, mintha végkép be akarnának csukódni a világ előtt. Néha fájdalomosan szakadt föl egy-egy hörgő sóhaj a szegény leány kebléből s ilyenkor egész testét összerántotta a görcsös vonaglás.

A szobában senki sem volt kivülről: de nem volt senki az egész palotában sem, mert valamennyien a falakra, az utczákra tódultak, hogy részt vegyenek a győztes Migazzi ünnepélyes bevonulásában. Csak Ágnes nem volt ott: csak a menyasszony nem sietett vőlegénye elé, — sőt, talán egész Zágrábban egyedül ő nem örült Migazzi jövetelének.

Attól a naptól kezdve, a mikor megtudta, hogy a zsellérek megölték Schwarzenbachot,

rettegve gondolt vőlegényére. Nem bírta kiverni fejéből azt a borzasztó gyanút — a mit különben többen is osztottak — hogy Migazzi készakarva hagyta cserben a német lovagot, s földozta megmentője életét saját dicsvágyának, vagy — a mint Ágnes hitte — aljas féltékenységének. Mert Ágnes csakugyan azt hitte, hogy Migazzi megmenthette volna Schwarzenbachot és csak azért hagyta veszni, hogy ezen az úton kényelmesen és a gyanú árnyéka nélkül megszabadulhasson vetélytársától.

Ez a föltevés mindjárt akkor átvillant Ágnes agyán, mikor a rettenetes hirt először meghallotta: de a gondolat akkor háttérbe szorúlt fájdalával, kétségbeesésével szemben. Úgy érezte, hogy egyszerre minden romba dőlt körülötte. Álmai, reményei oly hirtelen hagyták el, mint a virágok a fát, ha a szél megrázza az ágakat: s a mint a virágok örökre elvesznek a fára, úgy veszttek el rá nézve is álmai és reményei, melyek boldogságba ringatták addig a lelkét. De megmaradt helyettük egész erejével kitörő szerelme és végtelen kétségbeesése.

Csak most, hogy elvesztette, látta és érezte át egész, szédítő nagyságában a boldogságot, a melyért epedt. Csak most, hogy a német lovag daliás alakja örökre eltűnt közeléből: csak most érezte, mily nagyon, mily igazán szerette őt.

Eddig, a jóleső barátság mindennapos megszo-
kásában öntudatlanul élvezte a boldogságot, a
nélkül, hogy nagyságát, vagy értékét fölbecsülni
érdemesnek tartotta volna; de most, hogy ez a
boldogság, hogy annak éltető napja örökre a
halál éjszakájába merült: most dermedtő hi-
deg lopózott szivébe; és kétségbeesetten ver-
gődő lelke halálkinjánál csak az a borzalom
volt rettenetesebb, a melyet akkor érzett, ha
Migazzira, a völegényére gondolt.

A nap már régen leszállt és Ágnes még mindig
mozdulatlanul hevert a kereveten. Lassankint
feljött a hold és kigyúltak az égen a csillagok.
Lent, a városban zúgva, zszibongva tolongott a
nép s az ablakokat meg-megrázta a hozsánnát
kiabáló nép újjongó ordítása. A horvát kapi-
tány már a *Te Deumot* is végig hallgatta és
most, taraczkok és ágyúk durrogása, muskéták
sortüze mellett vonult be az újjvárosi palotába
. . . abba, a melyben egykor Schwarzenbach
lakott . . . a melyben egykor Ágnes kiragadta a
német lovagot a halál torkából.

Ágnes fölkelt és a verandára nyiló szárnyas
ajtó felé ment. Léptei ingadoztak. Az övvel át-
szorított bő ruha meg-meglíbbent testén, a mint
elesukló térdei hozzáverődtek. Kétszer is meg-
állt és a falba, a bútorokba kapaszkodott. Li-
hegő lélekzete néha sipolva tört elő kebléből

és a nyögés, vagy hörgés, mely ilyenkor kísérté, olyan volt, mint a halálra sebzett vad utolsó szava, midőn a végsőt vonagló állat szeme már megüvegesedik.

Most odaért az ajtóhoz. Remegő keze lesiklott a kilincsről és csak nehezen tudta kinyitni az ajtót. Aztán kitámolygott a verandára, szinte vonszolta fáradt testét a párkányig, a melyre leroskadt és mialatt reszkető térdei nagy koppanással estek a kőre, arczát kezeibe temetve, heves, fuldokló zokogásra fakadt. Egy másik éjszaka: egy másik holdas éj: a szerelem, a boldogság szent-iván-éji álma jutott eszébe, a melyet ugyanezen a verandán ért meg. . . de az, a ki akkor szerette, vigasztalta . . . a daliás német lovag nem volt többé!

Oh! szép volt az az éjszaka! szép volt, mint a teremő álma: ragyogó csillagok ezrei rajzolták le a véges emberésznek és a szeliden égő hold vetett rá ezüstös világot; a virágok illatában fürdő esti szél a rózsák hazája küldte dél felől s kettőjük körül ott suhogtak a szerelem angyalának szárnyesapásai, melyektől gyorsabban kering a vér az erekben és menyországra válik ez a viseltes világ. . .

Oh, szép volt az az éjszaka! boldogsága sajnó fájdalommal kelt föl az emlékezet nyomán és még ijesztőbbé tette a sivár jelen, a kietlen jövő

keserőségét. Ágnes megborzadva ugrott föl. Lenézett az alant tomboló városra és a kín, mely eddig elfacsarta szívét, hirtelen daczos gyületté változott. Már úgy tetszett neki, hogy nem szenved: összetört szerelme, mint a szárnya szegett madár, fájdalmasan vergődött elkínzott lelke legmélyén, — de a gyöngülő érzés nyomán végtelen erővel lobbant föl benne a megvetés, az utálat, a gyűlölet hatalmas szenvedélye.

Utálta, gyűlölte az alatta tomboló várost, mely csak örülni tudott és egyetlen egy könnyel sem adózott a hős emlékének, a ki hónapokon át megvédte a külső és belső ellenség ellen. Utálta, gyűlölte ezt a várost, a mely elfeledte az iszonyatos pestis borzalmait és nem törődve a rokonokkal, testvérekkel, szülőkkel, kiket száz számra kaszált le a fekete halál: most gondtalanul örül és isteníti azt, a ki nyomorúlt életét pár szorongással, nyomorúsággal teljes esztendőre megmentette. De legjobban utálta, gyűlölte azt, a kit a tömeg újjongva ünnepeelt: mert az a Migazzi, a ki ma diadalmasan bevonult a fölmentett városba, nemcsak az imádott lovag dicsőségét bitorolta és homályosította el, — hanem az ő szívében is annak a helyét akarta elfoglalni.

És a mint ez az utálat és gyűlölet lassankint egész valóját betöltötte, megborzadva gondolt a

jövöre, a mely, mint a levegőben megsuhintott pallos, sötéten vetette lelkére vésteljes árnyékát. Látta, a mint a fekete képű, marczona *horvát paraszt* dölyfösen elébe lép: látta, a mint a durva harczi zajban megkövesült morgorva arez ránczai mosolyra torzulnak: látta, a mint a kapzsi, villogó szemek lángolva tapadnak rá, mintha a ruháján keresztül is csókolgatnák szüzies testét: érezte a szenvedélyes férfi forró lehelletét, a mint lihegve folyta körül az ajkát, a nyakát: hallotta a gyönyör remegésében megrekedt hangot, a mely parancsolva, durván követeli a testet a testnek . . . és mikor mind ezt látta, hallotta, érezte: éles sikoltással tántorodott vissza, mintha kigyóra lépett volna és lélektelenül roskadt a hideg márványra.

Ott találta meg a nagynénje, Tahy Borbála fejedelemasszony, mikor késő éjszakán hazatért a püspök lakomájáról. És hogy a magához tért gyermeket szórakoztassa, beszélt, sokat beszélt neki Migazziról: a fényes fogadtatásról, a roppant tiszteletről, a nagy lakomáról — és az irigységről, melyet Ágnes szerencséje, hogy ily vitéz kapitány neje lesz, mindenkiben felköltött. Aztán beszélt még a csatáról, beszélt a daczos, vakmerő parasztkirályról, a kinek büszke, dölyfös, megátalkodott lelkét nem birta alázkodásra győzni semmi: sem a csatavesztés,

sem ezer meg ezer gyilkos czinkostársa eleste, sem az elfogatása, sem a rémes ítélet, a melyet holnap hajtanak rajta végre . . .

És, a mint beszélt a parasztkirályról, Ágnes fölvetette kék szemeit és a borzadás kíváncsiságával, lázas érdeklődésével hallgatta. Mint a madár, melyet a kígyó megbűvöl és ellenállhatatlanul magához húz, bár a szegény áldozat borzad és iszonyodik: úgy vonzódott Ágnes is ehhez a kegyetlen, de vitéz zsellérhez, a ki megölte mindenét, halálra sebezte szerető szívét. Hallani akarta, hogyan pusztította el Schwarzenbach seregét: és mialatt hallgatta nagynénje beszédét, úgy tetszett neki, hogy látja a hatalmas hajdú szálas alakját, a mint keresztül-kasúl törtet a csatamezőn és szörnyű rendet vág az útjában állók közt: és látta, a mint a kaszás zsellérek, élükön ezzel a fél-istennel, reá zúdulnak a zsoldosokra és elborítják őket, mint a rohanó áradat. . . aztán már semmit sem látott, csak vért, sok vért, melynek hullámozó tetején ott úszott a rettegett hajdú és villogó, vágyakozó szemekkel nézett reá . . .

Villogó, vágyakozó szemekkel nézett reá: mint akkor éjjel a kolostorban, mikor először állt vele szemtől-szemben, mikor poharát a Tahycsalád egészségére üritette, mikor fölgerjedt szívében a végzetes szenvedély, mely romlást,

pusztulást hozott reá: . . . mint akkor éjjel a hálószobájában, mikor Kopó élete koczkázta-
tásával belopózott a várba, elment hozzá, hogy
bevallja neki a szerelmét . . . és látta a vad,
szenvedélyes férfiút, a mint négy embert egy-
maga eltipor, a mint szembe száll az egész
város lakosságával, csak azért, hogy láthassa
őt, és százakat, meg ezreket gyilkolt le, rop-
pant területeket pusztított el tűzzel-vassal:
csak azért, hogy közelébe juthasson, hogy a
szerelmét megszerezhesse . . . és mikor mind
ezt látta, érezte: Ágnes már nem gyűlölte a
hajdút, noha az ölte meg Schwarzenbachot. És
egész Zágráiban talán csak ő volt az egyedüli,
a ki sajnálta a parasztkirályt: a mint bizonyára
ő volt az egyedüli, a ki gyűlölte Migazzit. . .

*
Országos Széchényi Könyvtár

Mióta Kopót elfogták, a zágrábiak folyton
azon tanácskoztak, hogy a halálnak milyen
nemével emésztsek el. Először azt tervezték,
hogy elevenen megnyúzzák, forró ólmot önte-
nek a beleibe, vagy pedig halálra éheztetik.
Némelyek azt tanácsolták, hogy egész testét, a
bőr alatt, olajba áztatott kanócokkal kell meg-
spékelní s aztán meggyújtva, vad bivalyra ül-
tetni: — már szinte látták is, hogy a megvadult
bivaly böszült rohanása nagyobb lángra lob-

bantja a kanócokat és az áldozat, mint eleven fáklya végig rohan az egész városon.

Mások azt kívánták, hogy olyan halállal pusztítsák el Kopót, a melyben az egész városnak része lehet: kegyetlen kínzásokat eszeltek ki, hogy izenkint tépjék darabokra, hogy órákig elnyujtsák halálkínja gyötrelmeit, hogy boszút állhassanak rajta, habár csak kis mértékben is, a kiállott szenvedésekért. Végre az urak azt határozták, hogy a hajdút Dózsa György módjára végzik ki; s ezt az ítéletet a zágrábiak is nagy örömjongással fogadták.

A főtemplom előtti teret, hol a kinzatásnak és kivégeztetésnek végbe kellett mennie, még a nagy napot megelőző éjszakán megszállották. A nép, hogy ideje korán jó, kényelmes helyhez jusson, fölládozta az éjszakáját és jó előre letelepedett a katonai kordon mögött. Sokan székeket, kényelmes ülőhelyeket hoztak magukkal és mivel a látványosság estig is eltarthatott, senki sem feledkezett meg az élelmi szerekről, míg a bort és egyéb italokat kóbor csaplárosok hordozták körül öblös korsókban.

A házak ablakai zsúfolásig tömve voltak körszőnyeggyel: de tömve voltak maguk a háztetők is, és a roppant tömeg morajló zsidongása ritmikusán zúgott a levegőben, mint mikor a csöndesen zajló tenger hullámverése a part szikláit

paskolja. Jobbra, a Tahy-kastély tágas erkélyén számos asztalt és széket állítottak föl: a zág-rábi urak onnan szándékoztak végig nézni a ritka élvezetet, a melynek hírét apáiktól gyakran hallották. Elül, egészen a párkány mellett, külön kis asztalka volt négy székkal: Tahy Ferencz uram, Tahy Borbála fejedelemasszony, Migazzi és — Ágnes számára, a kinek szintén részt kellett venni a borzalmas ünnepélyen: — hiszen ez leendő férjének a diadala volt!

A nap már fölkelt és sugarai fénynyel árasztották el a teret. A közepére nagy kényelmes karosszéket állítottak föl — vasból: az ülőjét és a támláját pedig apró, hegyes szögekkel verték ki. Aztán a bakók ágast ástak a földbe, mindjárt a szék előtt: alája pedig kemenczét ástak, melyben hatalmasan lobogó tüzet gyújtottak. Odább, oldalt, megint nagy tüzet raktak és a fahordó szolgák görnyedeztek a roppant tölgyfa hasábok alatt, melyekkel a tüzet szították.

A nép zsivaja lassankint alább hagyott: a növekvő izgalom mindnyájukat szótlanabbá tette és valamennyien lázas türelmetlenséggel várták a kinzás kezdetét. Hirtelen dobok pörgése és tárogatók harsogása törte meg a csöndet: a rendet föntartó katonaság érkezett meg és tágas kört vonva a kinzóhely körül, hátrább szorította a tolongó tömeget.

A székesegyház órája hetet kongatott. Ebben a pillanatban föltárultak a Tahy-kastély verandájára nyíló szárnyas ajtók és az urak kiözönlöttek a tágas verandára. Elül Migazzi, a ki karján vezette Tahy Ágnest: aztán az öreg kegyelmes úr és Borbála fejedelemasszony, majd Draskovics György, a püspök, aztán a zászlós urak, egyháznagyok . . . káprázatosan csillogó, pompás társaság, mely mind a szegény hajdú rettenetes kinzására csődült össze.

A lent tomboló nép örületes, féktelen újjongásban tört ki. Egyik a másik hátán tolongott, lökdösték, taszigálták egymást, mert mindegyik látni akarta a menyasszonyt . . . és, miután meglátta, mindegyik megdöbbenve nézett a szomszédjára. Ágnes halvány volt, mint a viasz; vértelen arcza olyan volt, mint a márvány: kemény, rideg és élettelen; mélyen beesett szemei révedezve forogtak üregekben s időnkint föl villanó fényük olyan éles, szúró volt, mint a tör hegye. Nem szólt, nem mosolygott, sőt úgy látszott, hogy roppant bánata van, melynek terhe megtöri, megbénítja minden idegét. Ellenben Migazzi ragyogott a büszkeségtől, a diadaltól. A népkegy kitörő lelkesedésétől megszédülve, mámorosan állt ott az erkélyen és lenézve a nevért ordító tömeg ezreire, dolyfős arczának jeges keménysége fölengedett és

elégedett mosoly derítette föl komor vonásait...

Most Ágnes hirtelen félre fordította a fejét, mintha valaki szólította volna. A várbörtön megvasalt kapujának két szárnya kiesapódott és a sötét nyílás küszöbén egy meztelen ember állott. Hátára facsart karjai miatt mélyen meghajolva lépett ki és földült arcán az a csüggedő, buta kifejezés ült, mint a sokáig fogva tartott vadállatén, melyet hirtelen szabadon bocsátanak. A rég nem látott nap káprázatos fénye elvakította. Néhány pillanatig mozdulatlanul állott. Aztán, a háta mögött álló bakók egyike durván nagyot taszított rajta s ekkor megtántorodva megindult a vesztőhely felé.

A tömeg azonnal ráismert és valamennyien visszafojtották léleketüket. A szerencsétlen Kopó teste valami különös, csaknem tiszteletet, sőt félelmet keltő hatással volt rájuk. Mindnyájan, de legkivált az asszonyok, előre hajoltak, hogy jobban lássák. Buja vágy gyötörte őket, hogy megnézzék, megismerjék annak testét, a ki férjeiket, gyermekeiket halomra ölette és gyűlölséggel teljes lelkük legmélyén gyalázatos kíváncsiság fakadt: hogy lássák, egészen lássák a testét, hogy annál jobban utálhassák és gyűlölhessék.

Aztán, a mint Kopó nyugodt léptekkel köze-

ledett feléjük, egyetlen, egetverő ordítás rázkódtatta meg a levegőt és több perczig megmegújulva bömbölt. Mind az a gyűlölet, mind az a szenvedés, mind az a félelem, a mit ez a gyáva város hat hónapon keresztül a falain belül táplált és magába fojtott, most egyszerre kitört és az őrjöngéssel határos tombolásban nyilatkozott. Utálatos, ocsmány szitkokkal illeték, gúnyolták, átkozták, ökölbe szorított kezekkel fenyegették, fogaikat vicsorgatták reá: s mintha a reá váró kínzás iszonyatosságait keveselnék, a pokol, a túlvilág borzalmaival rémitgették a szerencsétlent.

Egy-egy csúfnevet, durva átkot, ocsmány szitkot az egész nép perczekig újjongva ismételt. A falakat alapjukban megreszketettette ez a vad ordítás és Kopónak néha úgy tetszett, hogy most már rárohan az egész város, a magasba emeli és darabokra tépi a levegőben. És a mint szembe nézett a sok ezer fejű szörnyeteggel, emlékezett, hogy egyszer már régen, régen, szintén szembe nézett ezzel a dühöngő, vérszomjas tömeggel. De akkor szabad volt, akkor mindenki tárgult előle, mert ezeren és ezeren várták parancsait — s erre a visszaemlékezésre, a mely egyre tisztábban, világosabban ujult föl lelkében, végtelen öló szomorúság fogta el, árnyak vonultak el szemei előtt, a város keringett,

forgott körülötte: azt hitte, ütött a végső órája. A térdei reszketve csuklottak meg és Kopó lassan, lankadtan a földre roskadt.

Ekkor az egyik bakó nagyot rúgott rajta, a tömeg pedig tapsolva újjongott a baromi kegyetlenségen és Kopó megint talpra állt. Aztán a mint körülnézett, tekintete az erkélyre tévedt, — meglátta Ágnest. Heves reszketés fogta el minden tagját és néhány pillanatig mozdulni sem tudott. Majd hirtelen kiegyenesedett, homlokán és halántékain újjnyi vastagságra dagadtak az erek és nagy melle ijesztő módon zihált. Hirtelen szétvetette két lábát és oly irtózatossal erőfeszítéssel akarta széttépni bilincseit, hogy a kötél mélyen bevágódott keresztben hátára facsart karjaiba és vére messzire föcscesenve csurrant ki.

Ezen közben odaértek a vesztőhelyre. Öten-hatan is megragadták Kopót, fölkapták a levegőbe és durván rálökték a vas-karosszékbe. Aztán erősen hozzákötözték az ágashoz és szítani kezdték a tüzet a trón alatt. Most a bakók sós vízbe áztatott, czafrangos végű bikacsökkel vesszőzni kezdték és oly dühösen és oly sokáig verték, hogy — mikor már belefáradtak — valamennyiről csurgott a veríték. Kopó azonban, úgy látszott, teljesen érzéketlen: csak az ajkai vonaglottak, mintha fázott, didergett

volna, a fogai pedig néha vaczogva verődtek össze.

A nép iszonyodva hökkent vissza és összezugorodott a rettenetes látvány előtt; sokan elájultak, mások őrjöngve rohantak el, míg némelyek, kiket a vér és az esztelen kínzás látása felbőszített, mint vadállatok marták, harapták szomszédjaikat. A szunnyadó vadállat fölébredt a tömegben s miután már vért látott és vért szagolt, reá akart rohanni áldozatára, hogy darabokra tépje: a körülálló katonaság csak nagy erővel tarthatta vissza a népet.

Ekkor a várbörtönnek még mindig tárva-nyitva maradt kapuján különös csoport lépett ki. Elül egy csapat csimpolyát fúvó katona, aztán nyolcz-tíz egészen meztelen, tántorgó, csontvázhoz hasonló kiéhezett zsellér, aztán megint egy csomó katona, a kik nádsípot fújtak és hegedültek. Ezek voltak azok a szerencsétlen jobbágyok, a kiket a döntő csatában élve fogtak el s azóta a börtönben éhezettek. A kegyetlen birák undok szerepet szántak a nyomorútnak, a kiket a halál csak azért kimélt meg, hogy a gyalázatuk nagyobb legyen: kegyelmet igértek nekik, ha megpörkölt vezérük testéből esznek.

A nép dühe és vérszomja most ért a tetőpontra. Vad dulakodás támadt az első sorok-

ban, mert mindenki előre akart tolnakodni, hogy jobban lássa a kegyetlen kinzás legkimagaslóbb aktusát: a koronázást. Háromszor törte át a csőcselék a katonai kordont s a zsoldosok és hajdúk háromszor szoritották vissza, meztelen fegyverrel vágva, szúrva a tolongókat. És mi alatt a sebesültek jajongó sivalkodása betöltötte a levegőt, hogy azt lehetett hinni, hogy a tömeg szenved a kinzást: Kopónak egyetlenegy izma sem rándult meg s az urak, fönt az erkélyen, megdöbbenve csodálták, mily türelemmel szenved.

Az egyik bakó most hosszú fogóval fehér izzásig hevített vas-koronát vett ki a tűzből. Hét pántból készült ez a korona, mely lent kerek volt, míg fönt ívalakban hajtották meg a pántokat; az egészet lent és $\frac{2}{3}$ magasságban köröskörül odaszögezett durva abroncs tartotta össze. A rettenetes korona villogott, sziporkáztott, a mint a bakó magasra emelte, hogy mindenki lássa; aztán még egy fogóval megfogta, odaállt Kopó elébe s a mint a hajdú mereven föltartotta fejét, reá illesztette a tüzes koronát. Rögtön fehér gőzökkel vegyes sűrű, fekete füst csapott föl az áldozat fejéről; a haja egyszerre lobbort vetett s a levegőt nehéz, kellemetlen szag töltötte be, mint mikor a zsir kifecscsen a tűzhelyre, vagy a szárazon hagyott hús megég.

A csöcselék egy pillanatig várt, remélve, hogy az embertelen kinzás alázkodásra győzi a hajdú lelkét. De hiába vártak: Kopó nem nyögött, nem ordított; csak az ajkait szorította össze és inainak rémítő vonaglása mutatta, mily iszonyú fájdalmakat szenved. A tömeg melléből az eliszonyodás rekedt hörgése tört elő; azért jöttek ide, hogy örvendezzenek Kopó rémítő kinjain, hogy tomboljanak, ha majd nyög és rimánkodik: s ime, a hajdú hidegen marad a rettenetes kínok közepette, a melyeknek csak a látása is betegé tette őket.

De a szájalom, a bámulat helyett csak haragjuk és boszúvágyuk növekedett. Ez az átkozott hajdú még az utolsó órában is daczol velük: még most is megrontja örömeiket és makacs kitűrésével fittyet hány a bakóknak, a kik már szinte belefáradtak kinzásába és lihegve törülgették veritékes homlokukat. Tompa, véstjósuló üvöltés morajlott végig a tömegen: félni lehetett, hogy a várakozásában csalódott csöcselék reárohan a parasztkirályra és saját kezével tépi darabokra.

Migazzi intésére a bakók most Kopó trónjához bocsátották a halálra éheztetett zselléreket, a kiknek kezébe tüzes harapó-fogót adtak. Egyszerre fölharsant a zene: s a nyomorúltak tánczra kerekedtek. Nádsíp és hegedű hangjaira

Kopó a máglyán.

meg füttyszóra «*a maguk módja szerént*» járták a toborzót, vagy hajdú-tánczot s minden körülforgás után egyet-egyed haraptak és nyeltek volt vezérük testéből. «*Mely pedig nem akarta harapnia, kit megismertek, ha a szája vértő veres vót, vagy nem vót, az azon helen levá-gatott.*»

A zene hangjaira a csöcselék is tánczra ke-rekedett a kordonon kívül. Egymásba kapaszkodva féktelen újjongással lejtették a vad hajdú-tánczot s minden fordulónál rekedt üvöltéssel borúltak egymás karjaiba. Némelyek sirtak és a férfiak száraz ugató zokogása egybevegyült a vén asszonyok kesergő rikácsolásával. Mások a fogaikat vicsorgatva duhaj módra marták, harapták a közelállókat, míg a tömeg le nem tiporta, el nem gázolta a dühöngőket. És a míg ez a féktelen, vadállati kitörés tartott, a hány barát, pap, vagy más ahhoz értő csak jelen volt, mind a *Te-Deum laudamus*-t üvöltötte!

A bakók most föloldozták Kopó bilincseit és szabaddá lett kezébe odasütötték az izzó királyi jogart. A hajdú megmarkolta a vasat; keze sís-teregve szenesedett meg, de nem törődött vele. Odanyomta a szíporkázó eszközt ahhoz a kötélhez, a melylyel a trón elé ásott ágashoz kötötték; a kötél füstölögve gyúlt meg és csak-

hamar elégett: Kopó szabadon állt és egész magasságában kiegyenesedett.

Előre lépett, a veranda felé. Ágnes önkénytelenül fölállt és merevedő, üveges tekintetét a hajdúra szögezte. Csakhamar egészen kiveszett öntudatából a való élet fogalma: a külvilágot nem látta, nem érezte maga körül, — szemei csak Kopót látták. Lelkében minden meghalt, minden lecsendesült s olyan örvény támadt benne, a mely egyetlen gondolat, egyetlen emlék, egyetlen tekintet nyomása alatt az egész világot elnyeli. Az a férfiú, a ki onnan alulról föl nézett reá, ellenállhatatlan erővel vonzotta magához őt.

Kopón, a szemeit kivéve, már semmi emberi sem volt. Teste egyetlen, véres czafrangokban lelógó idomtalan hústömeg volt, melyből itt-ott már a bordák is kilátszottak. Elpörkölt bilincseit átáztatta a vér s a mint a testéből pataként omló vér végigesurgott rajtuk, azt lehetett hinni, hogy ezek is tagjaiból kiszakadt idegek. Két nagy szeme egészen kidülledt üregéből és lángokat szórt, a melyek gyújtottak és égettek. S a mint ezek a rettenetes szemek Ágnesre meredtek, a leánynak egyszerre eszébe jutott minden, a mit Kopó érette áldozott és szenvedett. Nem az elkinzott haldoklót látta maga előtt, hanem a daliás hajdút, a ki családja

egészségére ivott a Száva szigetén, a ki betört hozzá éjjel palotájába és szerelemtől ittasan a lábaihoz borúlt. . .

És Ágnes epedve óhajtotta, hogy még egyszer hallja a hajdú hangját, hogy még egyszer ott lássa a lábai előtt, szerelemtől ittasan — és nem akarta, hogy meghaljon! . . . Ebben a pillanatban Kopó magasra emelte kezében a jogart és fölnyitotta száját: szólni akart. De hirtelen görcsös remegés rázta meg egész testét — arczczal előre lebukott a földre és nem mozdult többé . . .

Mialatt Ágnes félig eszméletlenül visszarakadt székébe, az egyik bakó hirtelen a hullához ugrott. Egy csapással leszelte a fejét, melyet hosszú lándzsára szúrva fölmutatott a tömegnek. Most egyetlen, percekig tartó, őrzöngő üvöltés szállt föl az égbe és mint az orkán, alapjában megrázta az egész várost. Az épületek megreszkettek a fölzúduló ordításban, melyet sem a harangok zúgása, sem az ágyúk dörgeése nem birt túlharsogni.

A nap már nyugovóra szállt. Végső sugarai tűzvörös fényvel öntötték le a várost és száz ágra törtek a lándzsa vasán, melyre Kopó fejét tűzték. Az egész város, mint egyetlen élő test, görcsösen rándult össze titáni örömeiben és a kielégített bosszú minden szívbe új reményeket

oltott. És fönt, az erkélyen, a mindenektől ünnepeelt hős, a *horvát paraszt*, megkábulva a tömeg riadó lelkesedésétől, mely úgy hatott rá, mintha nagy pohár erős bort hajtott volna föl, ragyogó arczal hajolt le mátkájához, hogy keblére ölelje: — de a leány ajultan, eszméletlenül hevert székében és csak alig pihegett. .

*

Tahy Ágnes soha sem ment férjhez. Még abban az évben fátyolt öltött és fiatalon halt meg a Száva szigetén, a szent Orsolya-szűzek kolostorában.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

AZ UTOLSÓ LEVÉL.

Országos Széchényi Könyvtár

Te holnap hajnalban érkezel meg ide. Ma még ráérek, hogy megírjam neked a pusztá igazságot. Mielőtt kimennénk a sóstóra, hogy megölj: el kell olvasnod azt, a mit ma éjjel írok neked. Tudom, hogy el fogod olvasni; mert azok, a kik sebet kaptak, rendszeren végzetes örömmel és kíváncsisággal nézegetik, villogtatják azt a pengét, a mely közel járt a szívékhöz. És sem te, sem én nem vagyunk oly erősek, hogy kíváncsiak ne lennénk: noha úgy te, mint én elég erősek vagyunk arra, hogy egymást megöljük.

Mindenekelőtt: már két éve gyötrődöm, hogy megtegyem azt a vallomást, a mire ma éjjel elszántam magamat; és ő tudta ezt a szándékomat és valahányszor ezzel fenyegettem, mindig azt mondta: Igazad van. Mert én már akkor szentül hittem, hogy te mindent tudsz. Valahányszor átléptem a küszöböt, valahányszor találkoztam veled az utcán, valahányszor úgy írtam alá a leveleimet, mint «igaz barátod»;

valahányszor kezet fogtam veled, mindig megdöbbenve kérdeztem önmagamtól: Gyanakszik? Tudja? Szinlel? És mialatt eltitkoltam a lelkem háborgását, abban reméltem az én aggodalmaim végét, hogy te végre mindennek nyomára jössz és megboszulod magadat.

Azon az estén, ott fönt Pesten, mikor elvetted tőlem azt a könyvet, a mit *neki* hoztam s a melyet *ő* azzal kapott ki a kezedből, hogy: angol, úgy sem érted, — azon az estén én rögtön eltávoztam tőled, abban a hitben, hogy te azonnal ismét kezvedbe veszed a könyvet, átlapozod és megtalálod a sorok közt a találkozókat a melyet *tőle* kértem.

És azon a másik estén, szintén ott fönt Pesten, mikor azt kérdezted *tőle*, hol volt egész délután és *ő* zavarba jött, mert nálam volt és hogy elrejtse zavarát, teával leöntötte a ruháját, mire mindnyájan fölugráltunk s te letérdelve s a ruháját fölszárítva tréfásan mondtad: Gyula, a feleségem megcsal! — én megint azt hittem, hogy rájöttél a valóra, hogy talán láttad, mikor tőlem kijött: és másnap egész délelőtt otthon maradtam, mert vártalak, téged, vagy a leveledet, vagy két barátodat. És mindezek helyett — *ő* jött.

És aztán akkor is, mikor Szepes-Bélára kirándulva a vasúton hirlapot olvastál és félbe

szakítva az olvasást elmesélted, hogy egy őrnagy megölte a nejét s ennek a szeretőjét, a kit azelőtt nem is ismert és merően reám nézve hozzátetted: Rosszul cselekedett. Hasonló esetekben az asszonyt el kell üzni a házból: a szeretője, ha nem volt barátunk, hadd menjen vele; mert a csábítót csak akkor kell megölnünk, ha egyszerűsmind barátunk is volt — és aztán hideg kritikával állítottad szembe Rod regényében... *En Menage* Andréét, Pozdnisevvel a *Kreutzer szonátában*... mialatt nekem úgy tetszett, hogy egyszerű és világos szavaid nyugalma a kitörni készülő vihar fürgetegét rejtegette: mintha kritikádban megsejtettem volna azokat az elveidet, a melyeket most velem szemben gyakorlatilag alkalmazol. Igazam volt-e? Látod: sem te, sem én nem vagyunk elég erősek arra, hogy kíváncsiak ne legyünk. Nem tudom emlékszel-e, hogy ő így felelt: Beszélni könnyű. Én ellenben azt hiszem, hogy Pozdnisev a való életből vett alak. És aztán mire való elüzni a nőt, mint valami hűtlen cselédet? A nő sohasem vétkezik, mikor igazán szeret, mert a nő csak a szerelemben él, neki a szerelem az élete; míg a férfiaknak a szeretkezés csak multság, fölösleges szórakozás. Emlékszel-e?

Még egyet: ne hidd, hogy azért írom neked ezt a levelet, mert bocsánatot akarok kérni,

hogy kikerüljem a végzetet. Te, vagy bárki más, a ki helyetted értem jön : itt fogtok találni halva, e bevégzett levél előtt. Nem azért ölöm meg magamat, mert félek tőled ; hanem azért, mert szánom önmagamot, mert már két év óta viselem alávalóságom terhét és mert végezni akarok a saját gyalázatommal.

Mivel gondosan átkutattam az emlékezetemet, mikor e levél írásába fogtam és mivel jól tudom, mi vár reám, mikor az utolsó szót is leírtam, reményelem, hogy nyugodtan, őszintén és izgalom nélkül mondhatok el neked mindent: mintha csak főben járó vallomást tennék a bíró előtt. Itt találsz e levél mellett egy lepecsételt csomagot is, melyre ráírtam a nevedet: az ő levelei vannak benne s ezekben találod meg az én igazmondásomnak a bizonyítékait. Nem találsz egyetlen hervadt virágot sem, nem találsz hajfürtöket, sem zsebkendőt, vagy illatos csipkét: a költői ábrándos szentimentálizmusnak nyoma sincsen. Mert tudd meg: *neki soha eszébe sem jutott, hogy csak egy virágot is adjon nekem.*

*

Ime tehát a való, ebben a két szélsőségben : ő akarta, hogy szeressem, ez az egyik; a másik pedig az, hogy engemet is megesalt Kapronczai Gézával. Vajjon gyáva lehetek-e most, mikor

közel van a halálos óráam, mikor a halál itt ólálkodik rám a szobámban, valamelyik sötét sarokban, azon a kis világos körön kívül, melyet a lámpás ernyője szab meg asztalomon? Valjon azért vágom-e ezt az arczodba, hogy még többet szenvedj, mint a mennyit már általam szenvedtél; vagy pedig azért, hogy te, miután én kikerülöm a kezedet, új áldozaton állj boszút a gyalázatodért? Valjon gyáva vagyok-e, hogy ezt megmondtam neked? Nem hiszem; ellenben úgy gondolkozom, hogy kevésbbé fogod sajnálni, hogy eltüntem a boszúd elől és semmi mással nem törődöm. Te hajnalban már itt leszel; még csak négy óráam van: sietnem kell tehát, mert mindent el akarok mondani.

★

Ma van augusztus 28-ika. Egy éve csak, hogy augusztus 15-ikén, mikor Visegrádról megjöttünk a hajóval, egyedül hagytál bennünket a Margitszigeten, mert másutt volt dolgod. Ekkor vettem észre először, hogy nem szeret téged és — ha helyes ez a kifejezés — ekkor kísértett meg először.

Azelőtt, ama néhány nap alatt, melyet nálad töltöttem Lellén, a távollétedben mindig csak rólad beszéltem *vele*. Hiszen veled annyit és annyiszor beszéltem *róla*, az esküvőtök előtt;

te elmondtad, milyen szép, milyen jószívű, milyen művelt, milyen nemeslelkű és mámoros lettél, ha a csókjaira, az öleléseire gondoltál; elmondtad, hogyan fogod szeretni, hogyan fogod nevelni s néha csaknem örjöntél féltékenységedben, ha egy-egy barátnője levelét nem mutatta meg neked, vagy egyik-másik férfi-ismerősével kaczerább volt. Én pedig, mivel csak futólagosan ismertem *őt* és mert semmi rosszat nem tudtam *róla*, védelmembe vettem és csillapítottam a te féltékenységedet.

Mikor Lellen néha együtt maradtunk, sokat és sokáig beszéltem *neki* rólad. *Ő* még nem ismert téged, nem tudott megbecsülni: sem a jó tulajdonságaidat, sem a hibáidat nem ismerte, mert — úgy hittem akkor s úgy hiszem most is — csak fölületesen foglalkozott veled. Néha-néha félbeszakított: Igazán? Nem hittem volna. Sohasem vettem észre.

Ellenben a többi férfi-ismerőseiről bámulatosan helyes ítéleteket adott; egyes megjegyzései a jövőmondás erejével hatottak és engem is megleptek. Úgy látszott, hogy te veled már azért nem foglalkozik, mert te már úgy is a rabja voltál. Sok fősvény épen csak így bánik a birtokában lévő arannyal: csak azért szereti, mert arra az aranyra emlékezteti, a melyet még csak ezután fog megszerezni. Emlékszel-e, hogy

mikor legelőször találkoztunk újra Pesten, nevetve mondta a te jelenlétedben: Reménylem, Gyula, hogy ezentúl tapintatosabb lesz és nem beszél mindig Jenőről, mint Lellén?

Mi férfiak nem vagyunk elég okosak, hogy semmi súlyt és fontosságot nem tulajdonítunk a nők szavainak, sőt minden szavuknak. Mint a részegek és a gyermekek, úgy a nők sem tudnak hallgatni s a nélkül, hogy észrevennék, néha kaczagva árulják el legféltettebb titkaikat. Így rejti el a vadvirág az örvényt a gyanútlan utas szemei előtt; s én is csak most látom az örvényt, mikor már lezuhantam beléje; s most már úgy tetszik nekem, hogy minden egyes szava, már az első naptól kezdve, figyelmeztetés volt a számunkra s a lelkiismeretem vádol, hogy miénk a felelősség, mert okosabbak lehetünk volna. Mi ellenben vakok voltunk, ő pedig, ha nem látta is előre, bizonyára sejtette a jövőt. Háromszor ismételte, hogy eloszlassa aggódó nyugtalanságomat: Megöljük magunkat! — és aztán kaczagott, mert azt akarta mondani: Egyedül csak te ölöd meg magadat.

★

Tehát 1896 augusztus 15-én, miután egyedül maradtunk a Margitszigeten, ő kimondta az első szót. Szóról-szóra ismételném minden

szavát, mert mindnyája a szivembe vésődött: mintha csak előre sejtettem volna, hogy ez a mai éjszaka bekövetkezik. Ott álltunk a budai oldalon és a kőkes esti szürkületben néztük a Rózsadombon kigyúló ablakokat. Lábainknál a piszkosan hömpölygő Duna morajló tánczát sirva járta s a meg-meglebbenő esti szél, mely balsamos virágok illatában fürdött, a Margitsziget, a rózsák hazája, küldötte felénk. Ott fordult hozzám:

— Maga nem költő. Egy szót sem szól.

— Mit is mondhatnék? Ez az első alkalom, hogy nagyságod érezni látszik a természet szépségeit.

— Magázzon engem.

— Szivesen, de hát Jenő . . .

— Ne féljen, ne féljen: hivséges jóbarát! Majd megmondjuk neki a vacsoránál. Csak magázzon engem — és kaczagva vetette hátra fátyolát, mialatt merően a szemembe nézett. Aztán hirtelen elkomolyodott és még sokáig szótlanul nézett rám. Ez volt a kezdet és engem mélyen megzavart.

Hirtelen, mintha a czikázó villám pillanatnyi fényénél láttam volna, fölujult emlékezetemben egy másik nő képe, a ki évekkal azelőtt szintén itt volt velem a Margitszigeten és fölemelte a fátyolát és kaczagott és rám nézett és csókra

kinálta vérpiros ajkait . . . És a visszaemlékezés hatalma egy pillanatra egymásmellé állította a két nőt és én láttam, jól, láttam, hogy *neki* is, mint amannak, a felső ajka merész ívben hajlott s a középén egy élesen metszett V betűt alkotott, a mely ingerlően vonaglott a néma hallgatásban. (Szenvedsz-e Jenő, szenvedsz-e nagyon, mikor ezt olvasod?)

— Az ajkamat nézi? — kérdezte tőlem.

Elpirultam és mosolyogni próbáltam. De ő nem nevetett, csak szótlanul nézett reám és arcát a kezében tartott heliotrop bokrétába temette.

— Ostoba virágok! — mondta boszúsan s nekem úgy tetszett, mintha nekem szólt volna ez a sértés, mely minden vért az arcomba kergetett.

Ő pedig nem szólt többé hozzám az egész úton, míg a felső hajóállomáshoz nem mentünk. Épen akkor érkezett meg a hajó a budai oldalról és ő csak annyit mondott:

— Szálljunk be.

És előre ment, mint a királynő, én pedig, a rabszolgája, megtörve követtem. Megbénult energiám az agónia kétségbeesésével kapaszkodott az utolsó mentő gondolatba:

— Holnap reggel elutazom . . . nem, még ma este elutazom. Ő pedig nem szólt hozzám egész a Bombatérig. Ott azt mondta:

— Itt szálljon ki.

— És maga?

— Ne magázzon engem. Ez boszant.

Mikor a hajó kikötött, hátat fordított nekem és elmenőben szárazon mondta:

— Csak menjen, majd otthon találkozunk.

Mialatt a Bombatérről a lakásodra hajtottam, gondolkodtam, de az ítéletem helyességét megzavarta a vágy, hogy igazoljam a magaviseletét. Először azt gondoltam, hogy ártalan kaczérságból bánt így velem, aztán meg azt, hogy ki akart próbálni, vajjon igazán hű barátod vagyok-e; végre még azt is, hogy el akart idegeníteni tőled, mert félt, hogy nagyon is veszélyes vetélytársa vagyok a te szeretetedben. Arra azonban gondolni sem mertem volna, hogy neki már kész és részletes terve van, a melynek diadaláért minden vakmerőségre vállalkozik.

Mikor végre hosszú idő múlva, mely alatt megcsaltalak és alávaló módon gázoltam becsületedben, ő megvallotta nekem, hogy azért akart a szeretőm lenni, mert dicsőségnek tartotta, hogy leghivebb barátodból, a mi voltam, legaljasabb ellenségeddé tegyen, akkor beláttam álnok lelkébe és megértettem, hogy már attól az első estétől fogva tervszerűen törekedett erre a diadalra, a melyet mindjárt megúnt, miután elérte. De akkor még vak voltam és külső ment-

ségeket igyekeztem találni gonoszágára, a mely pedig egyenesen szívtelen ösztönének és akaratának kifolyása volt.

Hányszor mondtuk, Jenő, hogy a nőknek nincsen jellemük és energiájuk! Köztem, a ki három óra mulva megölöm magamat és közte, a ki oly sok akadály és nehézség daczára akarta és meg is szerezte három férfiú szerelmét: ki hát a gyöngébb?

Azt hiszem, ezt már egyszer elmondtam neked, minek is filozofálnék? A közelgő halál nem árnyék, sőt nekem úgy tetszik, hogy világosság, a mely befényesíti szívem és lelkem legsötétebb örvényeit is. Ha egész életemben ily tisztán és világosan olvashattam volna elkínzott lelkem legmélyén, azt hiszem, győztes maradtam volna az életben. Mert az élet sem nem jó, sem nem rossz, hasonló a csatatérhez, a melyen harcolnak, tehát semleges. Lehet, hogy talán van predesztináció; hisz némelyek a csatatéren is szemközt néznek a nappal s ezek hátrányban vannak. Én elbuktam; már hallom az utánam rohanók fürgeteges dobogását, éktelen ordítását és az, a mit most írok neked, az én halálkiáltásom, az utolsó könyörgés, hogy el ne tiporj engem a pusztulásom után.

Mikor azon az estén fölmentem hozzád, *ő* még nem volt otthon, s mikor te kérdezted, hogy hol van: meg kellett kezdenem a színlelést. Vajjon hibáztam-e? Vajjon bünt rejtegettem-e már? Nem: már akkor elkezdtem színlelni, a mikor még ártatlan voltam. Az mondtam neked, én hagytam el *őt*, mivel nem akartam az üzletekbe kísérni. Mihelyt belépett (emlékszel-e?) vidáman kiálltott föl:

— Jenő, ha lattad volna, milyen búskomor volt Gyula! Nem szólt egy szót sem! Mulattatnunk, szórakoztatnunk kell *őt* . . .

És visszahajtotta fátyolát az arczáról. Én pedig, mikor a vidámságát megláttam, mindent elfeledtem: minden gyanúmat elhamarkodottan, gyermekesnek találtam. Azt gondoltam, hogy végre is *ő* nem mondott semmi rosszat s hogy oktalanul félremagyaráztam a szavait és a tekintetét. Szégyeltem magamat együgyűségem miatt s noha épen azt akartam mondani, hogy holnap elutazom, e helyett mentegetőzni kezdtem:

— Hogy én voltam búskomor? Talán inkább nagyságod . . .

— No lám! Hát nem egyeztünk meg, hogy ezentúl magázzuk egymást? . . . Természetesen Jenő kegyes engedelmével . . .

Te megadtad az engedélyt s az egész estén

vidáman, fesztelenül csevegtünk. Jól emlékszem, hogy mily csekély és jelentékeny körülmény vitt rá másnap az első alávalóságra. A te szobádban voltunk és mi ketten szivaroztunk, ő pedig a véleményünket kérte ki egy selyemruhára és élénkbe rakta a mintákat. Az egyiknek épen olyan színe volt, mint a Podiebrád Katalin ruhájának a Liezen-Mayer festményén: s ezt meg is mondtam. — Ő azonnal elhatározta, hogy másnap együtt megyünk a kiállítás képzőművészeti osztályába, hogy megnézzük azt a ruhát. Te is megígérted, hogy velünk tartasz.

De másnap még sem jöttél el. — Mialatt a kertben várakoztam (az éjjel esett az eső és a buján virító heliotrópok mámorító illata szinte elkábított) egyszerre csak az ő hangja rázott föl; megfordultam, láttam, hogy csak egyedül jön és megijedtem; mielőtt még köszöntöttem volna, azt kérdeztem:

— Hát Jenő?

— Csak ne féljen! Nem jöhet velünk. De azért ketten is mehetünk. Hanem meg kell mutatnia a többi képeket is, nem csupán a Liezen-Mayerét.

— A mint parancsolja. De sajnálom, hogy Jenő is nem jöhet velünk.

Szótlanul léptünk be és az Ébner erőtelen, kezdetleges freskóit tekintetre sem méltattuk.

A lépcsőkön ő a karomba kapaszkodott, az előcsarnokban megállt és komolyan, merően nézett reám, mint a megelőző napon (úgy hogy a tegnapi aggodalmaim egyszerre ujult erővel föl támadtak) és azt mondta:

— Azért jöttem egyedül, mert így akartam. Én beszéltem rá Jenőt, hogy maradjon otthon.

Elfordítottam szemeimet, hogy kikerüljem reám függesztett tekintetét; aztán nyugodtan, udvarias kíváncsisággal kérdeztem:

— És miért?

— Tanácsot kell kérnem öntől s erről Jenőnek nem szabad tudnia.

— Mindig szolgálatára vagyok.

— Később, később: majd ha ott leszünk a Liezen-Mayer festménye előtt.

Mindjárt az első teremben egészen a művészetre tereltem a beszélgetést. Kicsinylően vállalt vont a Pataky képe előtt: Zrinyi Ilona föladja Munkács várát és figyelemre sem méltatta Gyárfás festményét: V. László esküje a Hunyadiaknak.

— Ezek az urak nem tudnak rajzolni!

Ellenben érdeklődve nézte Eisenhut Kakasviadalát és csintalan mosolylyal szemlélte Brunningeni Flesch Vértanúját.

— Hogy egy nő ilyet fessen! — mondta a fejét rázva és saját kerek vállait nézte, mintha össze

akarná hasonlítani azzal az izléstelen esontvázzal, mely a képen éktelenkedett.

Aztán sarkon fordult, átszaladt a másik terembe és megállt a Knopp Szent Czeceziliája előtt. Én elkezdtem *neki* a képről beszélni és egyre jobban belemelegedtem a dicséretébe; ő egy darabig figyelmesen hallgatott, aztán mosolyogva felém fordult:

— Mondja csak: nem találja ezt a képet frivolnak és együgyűnek? Egészen olyan mint egy női zenekar az éjjeli kávéházakban.

És ott hagyva a képet, leült a Liezen-Mayer festményével szemben.

— Ah, itt van a cseh királyleány! — szólt szórakozva. Most tehát beszélgethetünk . . .

— Előbb talán nézzük meg a képet . . .

— Mit törődöm én a képpel? Hisz az csak ürügy volt. Vajjon komolyan azt hitte, hogy a Podiebrád Katalin kedvéért jöttem ide?

Én elhatároztam, hogy olyan feleleteket adok neki, a melyekben a tréfa és a bók elejét vegye minden komolyabb értelemnek és azt választam:

— Ezek a képek szépek, mert érdekesek. A hölgyek is . . .

— Tudom, tudom: a hölgyek is szépek, ha érdekesek, s maga azt akarja mondani, hogy én érdekes vagyok. Ez már elkoptatott bók, kedves

barátom . . . vagy, ha jobban tetszik: kedves barátja a férjemnek.

— Én magának is barátja vagyok.

— Választania kell kettőnk között.

— Erre csak akkor volna szükség, ha maga ellensége volna Jenőnek.

— És ha azzá lennék?

— Maga?

— Igen, én. Röviden: én nem szeretem Jenőt. Magának, a ki az ő legjobb barátja, segítségemre kell lennie.

Miért nem csodálkoztam ezen a kijelentésen? Feleltem, de a feleletem kérdés volt, a melytől csak akkor rémültem meg, mikor a szavaim elhangzottak:

— Nem szereti Jenőt? Hát kit szeret?

— Ne féljen; nem magát szeretem.

Ez volt a bűn, az árulás; nem pedig az, a mi ezután következett.

A csók, az ölelés, a szinlelés, a házasságtörés nem volt oly nagy bűn, mint az én hallgatásom akkor. Az önzés, a hiúság érzése egyszerre kioltotta szivemben a barátság lángját irántad és attól fogva nem szerettelek többé.

Ő maga jelentette ki, hogy nem szeret: tehát ugyanazt mondta, a mit én a megelőző este és egész éjjel óhajtottam. És mégis, akkor úgy tetszett nekem, hogy ő megfoszt engem valamitől,

a mi már az *enyém* volt, a miről már tudtam, hogy az enyém, noha még nem vettem a birtokomba. És nem az *ő* feletén döbbsentem meg, hanem az a veszteség sujtott le, a melyet képzeletemben *általa* szenvedtem. *Ő* pedig megértette ezt, mert a nők jobban fölfogják a hallgatás értelmét, a mely váratlanul áll be és nem a szavak igazságában hisznek, hanem annak a szünetnek a jelentőségében, a mely a társalgást megakasztja. És a képre nézve, folytatta:

— S ön nem is tett semmit, hogy ne így legyen.

— Én csak tegnap óta . . . akartam mondani, de már az első szavaknál visszahökkenem, hogy elárultam rejtegetett titkomat. De *ő* tovább ösztönzött:

— Nos, tegnap óta? Mit? Mondja, mondja.

Én félre fordulva a képre néztem, aztán bambán bámultam két rövidlátó látogatóra, a kik egészen közel tolták az arcukat a vászonhoz, mintha a festék illatát akarnák beszívni . . . Szórakozni akartam, el akartam terelni a figyelmet *róla* s mint a hajótörött, kétségbeesve ragadtam meg minden tárgyat körülöttem: de, mint a hajótöröttnek, nekem is kifogyott az erőm.

— Mondja — ismételte *ő*, oly izgatottan, hogy megrendülve fordultam feléje. Oh, az én régi,

kedves barátnőm ajkai villogtak elem! Ugyan-
azok voltak, azok a részegítő, biboros ajkak,
melyeknek kéjes vonaglását sohasem tudtam
elfeledni. És ő, mintha kényszeríteni akart volna,
hogy összehasonlitsam az ő ajkát a rég elfele-
dett szeretőével, halkán, kaczer mosolylyal kér-
dezte:

— Miért nézi az ajkaimat?

Erőt vettem magamon, legyőztem magamat.
De már későn volt. Egy lépést tettem hátrafelé,
elfordítottam a szemeimet róla és kevésbe mult,
hogy hangosan segítségért nem kiáltottam.

— De hát milyen tanácsot vár tőlem? —
kérdeztem rekedt, remegő hangon.

Ő már akkor tisztában volt az én gyöngesé-
gemmel és szánakozva mosolygott:

— Azt akartam kérdezni: mit kellene tennem,
hogy újra szerethessem Jenőt. Nekem sehogy
sem sikerül. De maga nagyon jól ismeri őt . . .
nincs jobb barátja . . .

— Épen ezért: neki adhatnék tanácsot, ha
nem szeretné magát. De magának nem: magát
még nem ismerem.

— Hát ismerjen meg — mondá és gúnyosan
mosolygott.

— Nem lesz rá időm.

— Miért?

— Mert még ma elutazom.

Összevonta a szemöldökeit és úgy nézett reám. Aztán fölkel, lesimította a selyemruhája ráncait s a szobrok kupolás rotundája felé indulva, gúnyosan mondta:

— Maga nem utazik el. Jenő nem engedi.

És igaza volt: te tartottál vissza azon a délután és oly szeretettel kértél, hogy nem mertem ellenkezni, mert attól féltem, hogy meg találod sejteni a valót.

*

Tehát ez a gondolat volt a kezdet: «Ha Jenő észreveszi az *ő* új érzelmét irántam és látja, hogy menekülök, vagy kételkedni fog őszinte barátságomban, vagy azt hiszi, hogy szájalomból távozom». Ezért maradtam.

Ő két napig nem szólt hozzám, de egyre kémelt és figyelt reám és még a te jelenlétedben is oly vakmerően fürkészett, hogy néha megdöbentem. Egy alkalommal nem állhattam meg hallgatás nélkül és megkérdeztem *tőle*

— Miért néz rám oly merően?

Nem tudom, emlékszel-e, hogy a legnagyobb nyugalommal felelte:

— Azt nézem, hogy már kopaszodik a halántéka. Itt volna az ideje, hogy megnősüljön.

Aztán, mikor te egy pillanatra kimentél, dühösen sziszegte:

— Maga gyáva!

És én csakugyan gyáva is voltam: téged csaltalak meg.

Mikor két, vagy három nap múlva egyedül hagytál bennünket a kiállításban, én sokáig kértelek, maradj velünk: emlékszel-e? De te sürgős dolgaiddal mentegetőztél és rám biztad *őt*.

— Fél tőlem? — kérdezte mikor egyedül maradtunk.

— Nem; magamtól félek.

Elhallgatott; aztán nyugodtan kezdett beszélni a kiállításról, az operáról, a terveiről, hogy hogyan tölti el a telet s mikor csevegés közben oda értünk a posta pavillonjához, bement, hogy sürgönyözzön. Én megvártam, míg írt s aztán ismét együtt indultunk tovább.

— Az egyik imádómnak sürgönyöztem — mondta mosolyogva.

— Hova?

— Pozsonyba.

— Fiatal, vagy öreg?

— Fiatal. Szeretné tudni mit sürgönyöztem neki?

— Ha megmondja . . .

— Azt, hogy jöjjön ide szeptember 15-én. Maga, úgy-e, szeptember 14-én utazik el?

— Mi összefüggés van kettőnk között?

— Féltékeny magára — szólt nevetve és másról kezdett beszélni.

Aztán sokáig járkáltunk még a kiállításban, de nekem csak egyetlen gondolatom volt, a mely rögeszmekeként fészkelte a szívemben. Csak a sürgönyre és a pozsonyi imádóra gondoltam: még akkor is, mikor kocsiba ülve hazafelé hajtatunk. Végre megkérdeztem:

— Igaz az, a mit nekem a sürgönyről mondtott?

— Hogyne volna igaz.

— És Jenő ismeri ezt a . . . pozsonyi imádót?

— Nem.

— Nem szabad ide jönnie. Legyen jó. Gondoljon a saját, a Jenő nyugalmára. Jenő . . .

— Nem szeretem.

— Hát azt a másikat szereti?

— Azt sem.

— De hát akkor kit szeret?

Most már nem mondta azt, mint a minap: — Nem magát! — Egészen odahajolt hozzám, hogy édes lehellete szinte elkábított s halkán a fülemben lehelte:

— Akarja, hogy ne jöjjön ide?

— Igen akarom, hogy ne jöjjön.

— És maga nem utazik el?

— Nem.

Most már egészen reám borult, én pedig megcsókoltam lihegő ajkait.

Este, a vacsoránál, az én jelenlétemben azt

mondta *neki*, hogy olyan jó színben van, a minőben már rég nem láttad; *ő* pedig reám kacsintott ragyogó szemeivel. És te nem láttál, nem sejtettél semmit.

*

De azért *ő* sohasem szeretett engem: csak szóval mondta, hogy szeret, de nem írta le soha. Elolvashatod minden levelét; itt vannak a lepecsételt csomagban s meggyőződhetsz belőlük, hogy igazat mondtam. Szóval egyre ismételte, hogy szeret, hogy boldog, mert titkolnia, rejtegetnie kell a szerelmét; nem beszélt soha rólad, nem gyötört soha az udvarlóival, a kik nekem olyanoknak tünnek föl, mint kapzsi örökösök, a kik már sóvárogva várják romlásomat, hogy az örökömbé léphessenek. De a mellett gyávák arra, hogy engemet megölve kerítsék meg az én javaimat. Levelében ellenben a lelke mindig a maga sivárságában nyilatkozott meg; s az erőltetett frázisok összezsúfolt tömkelegében mindig föl föltűnt egy-egy világító pont, a mely befényesítette a rettegett jövő homályait.

Nézd meg a leveleit: aláhuztam pirossal azokat a szavakat, a melyekből már akkor előre megsejtettem ezt a mai katasztrófát. Most nem érek rá, hogy mindnyáját ide kiírom neked. Egyszer azt írta: «Szeretném tudni, miért nem

vagy féltékeny Jenőre. Igaz, hogy téged szeretlek és nem őt: de azért mégis épen úgy az övé is vagyok, mint a tied». De ha beszélgettünk, sohasem merte ezt előhozni és én sem kérdeztem őt soha. Hát miért is nem voltam féltékeny rád? . . . Nem tudom; de nevetséges, hogy ezt a kérdést most akarom feszegetni.

Egy másik levélben világosan megírta: «Nem szeretlek, ezt már érzem, de akarom, hogy te szeress és a tied maradok, noha tudom, hogy te sem szeretsz engem. Te mindig Jenőre gondolsz, mikor megölellek. Nem szabad rá gondolnod: érted-e? Mert az mégis különös, hogy te gondolsz rá és nem én. Azaz én is gondolok rá, de csak azért, mert te kényszerítesz erre. Csak akkor fogsz engemet szeretni, mikor rajtam kívül senkire sem gondolsz; most azonban még félsz Jenőtől.»

Nem, én nem féltem tőled s az, a mit két óra múlva elkövetek, mind a kettőtöknek bebizonyítja, hogy igazat mondok. Mikor hallgattam, a saját alávalóságomra gondoltam. Hányszor könyörögtem *neki*, hogy szökjünk meg, hogy hagyjon ott téged, hogy írjunk neked együtt egy sértő és brutális levelet. Szóval mindig beleegyezett, tervezgetett és előre mérlegelte a kitörendő botrány esélyeit. Este azonban már levelet írt nekem s másnap elkeseredve olvastam:

«Nem szeretlek: te is tudod, hogy nem szeretlek. És ha a botrány után esetleg mást szeretnék?» Oh bizonyára kinevetett, mialatt ezt írta nekem.

Én pedig a szenvedély viharos fürgetegében annyira elvesztettem a jó és rossz közötti ítélőképességemet, hogy jócselekedetnek véltem, ha magamhoz lánczolva visszatarthatom őt, hogy mélyebbre ne sülyedjen az erkölestelenség örvényébe; magamért és érted vigyáztam rá: hogy engem is meg ne csaljon. S mialatt a magam érdekeit védtem, azt hittem, hogy téged is védlek, a ki barátom vagy.

Egy este, ez most volt decemberben, hogy én Nápolyban voltam, ugyanazzal a postával kaptam levelet tőled és *tőle* is. Az *övé* a legutolsó a csomagban; szemrehányásokat tett, hogy ritkán és hidegen írok s azzal végezte: «Azt gondolom, hogy végre is szeretni fogom Jenőt. Ő legalább szintén szeret engem; s te akkor nyugodtan, félelem nélkül élhetsz». Te pedig azt írtad: «A feleségem Pesten van az anyjánál, de nemsokára lejön Lellére és együtt töltjük a karácsonyt. Nem is mehetek föl érte, mert egy új gépet kaptam a gyárba s meg akarom ünnepelni a napot, mikor először megindítom».

És aztán nem is kaptam tőletek levelet egész Gyertyaszentelőig s azt hittem, hogy az idei

újév új életnek lesz a kezdete ; mind összecsomagoltam az *ő* leveleit, hogy a legelső találkozáskor vissza adom neki s az enyémekeket is visszakérem.

★

Aztán megint Pesten találkoztunk a farsangban ; én egy nappal később érkeztem mint ti és a szívem tele volt reménységgel, örömmel, mert erősnek éreztem magamat. A mentők bálján szorítottunk kezét. De, mielőtt veled találkoztam, már megláttam *őt*, a mint tánczolt.

Oh, én is tánczoltam *vele* azelőtt, mikor még az enyém volt. És akkor, a mint megláttam, hogy a fejét ábrándosan oldalt hajtja, hogy félig hunyt szemeiből ragyogva villan elő a vágy égető sugára, hogy jobbkarját nagyon szorosan nyugtatja a tánczosa vállára : oh, akkor mindjárt kitaláltam a valót. És először heves féltékenység gyötört, aztán pedig szántalak téged, szántam magamat.

Mit vétettél te, derék, becsületes, tiszta lelkű férfiú, hogy az az asszony megcsaljon, először velem, a ki legjobb barátod voltam és aztán azzal a kipomádézott szőke ficsúrral, a ki önhitt és szemtelen mosolyával szinte közhírré tette a közönség előtt, hogy már célhoz jutott? És mit vétettem én, hogy engem is meghurczoltak a gyalázat gyilkos posványában?

Hogy gyöngö voltam?... Igen: gyöngö voltam; de az én helyemben senki, még te sem cselekedhettél volna másképen. Az elkeseredés, a szánalom önmagunk iránt annyira elfogott, hogy csaknem sírva fakadtam. És te hozzám léptél, a szokott szeretettel megszorítottad a kezemet és kérdezősködtél, miért szöktem el Nápolyba.

Mikor ők ketten elkeringöztek előttünk, ő nem felelt a köszönésemre, hanem félre fordította a fejét és a táncz után a terem másik sarkában ült le; te pedig a homlokodat ránczolva kérdeztél tőlem:

— Ki az a szőke úr, a ki a feleségemmel tánczol?

— Nem ismerem.

— Bemutatta: valami Kapronczai Géza.

Kapronczai Géza! Ez volt az a pozsonyi imádója, a kinek a kiállításból sürgönyözött s a kiról később többször beszéltem *vele*: honvéd-huszártiszt volt, a kit a miniszteriumba rendelték be szolgálattételre. Hogy ismerem-e?! És hirtelen megint erőt vett rajtam a féltékenység: de csak egy pillanatra, mert te mellettem álltál.

Az első pillanatban a boszúvágy ösztöne ezt a nevetséges frázist szuggerálta nekem: «*Ő megcsal bennünket*», de nem mondtam el, hanem testvéri szeretettel karon fogtalak. Úgy tetszett nekem, hogy a te férji jogaid csorbulá-

sával az én szeretői jogaim is csorbulást szenvednének s ez a közös érdek, a melyről azonban csak én tudtam, bensőbb, közvetlenebb kapcsolattal fűzött hozzád. És karöltve mentünk hozzá.

A huszártiszt kihívóan a szemébe vágta a monokliját és kétértelmű mosolylyal mustrált végig. Tudnia kellett, vagy legalább gyaníthatta, hogy én voltam az elődje. Az az asszony pedig, hármunk közt, noha mindnyájunkat megcsalt, nyugodt volt, a legnyugodtabb valamennyiünk között.

— Hogy van, remete? Már több hónapja, hogy nem is láttam, levelet meg épen nem is kaptam.

Ezek az utóbbi szavak, jól megértettem, az új foglalonak szóltak; de még sem hazudtoltam meg:

— Nagyon visszavonultan élek; dolgozom.

És mit dolgozik? De szórakozva félrefordult, jelezve, hogy csak pusztán udvariasságból érdeklődik irántam.

— Én nem feleltem, mert a szemembe ötlött a *carnet*, a legyezőjén. Láttam, hogy a huszártiszt, észrevéve a szándékomat, gyöngéden meglökte a karját, hogy figyelmeztesse a veszedelemre; s ő, kivéve kezeimből a tánczrendet, gyorsan elémbé vágott:

— Már minden *tour* le van foglalva; egyetlen egygyel sem rendelkezem.

— Hátha egy mégis akad.

Meg kellett mutatnia a *carnetját*; két ismeretlen néven kívül csak Kapronczai volt beírva háromszor: a többi szám üres volt. Mosolyogva adtam vissza a kis jegyzéket:

— Látom, hogy már minden tánczra «foglalkozott».

— A második négyest *vis-à-vis* tánczolhatjuk. Kapronczai hadnagy a tánczosom. Még nem ismerik egymást?

A bemutatás megtörtént, de nem fogtunk kezét. Aztán ők ketten a *buffetbe* mentek; mi ketten pedig szótlánul néztünk utánuk és láttuk, a mint a tarkán hullámzó tömegben eltűntek a szemeink elől.

Ez az este rettenetes este volt.

Vajjon láttad-e te is azt a két kis vörös foltot a jobb vállán, a mely kétségtelenül egy erőszakos, szenvedélyes csóknak a nyoma volt? Én láttam; s a mint merően néztem a két kis foltot, ő vérpiros lett bosszúságában. És azt láttad-e, hogy ő milyen szemekkel nézett az imádójára? Egyszer valamit mondhatott neki a hajáról, mert a léha tiszt fölállt *mellőle*, odament a velencei tükör elé, megigazította a haja választékát s aztán mosolyogva, mint a kitapsolt tenorista, leült *melléje*, mintha mondaná:

— Jól van így? Most már jobban szeretsz?

És még sok mindent fölújítanék az emlékezetedben, ha az idő nem siettetne, hogy végezzek.

Másnap meglátogatlak és a szalonban találtam *őt*: egy könyv feküdt az asztalkán, a *Terre promise*; és *ő* azt mondta, hogy el kell küldenie azt Kapronczainak, mert az övé. Én pedig észrevétlenül átlapoztam a könyvet és az ötvenharmadik lapján ezek a sorok alá voltak húzva: «*Je vous aime, je n'ai jamais aimé que vous. Si je ne vous étais pas fidèle, je serais la dernière des créatures. Je veux, entendez-vous, je veux que vous m'estimiez, que vous ayez confiance en moi*» . . .

De még nem végeztem a mentők báljával. Azon az egész éjjelen csak veled beszélgettem; nem táncoltam, nem közeledtem az ismerőseimhez, hanem a lelkesedés lázas hevével beszéltem el neked egy dráma tervezetét (még most is itt a félben hagyott kézirat, a melyet fájdalom! nem fejezhetek be) és te minduntalan örömmel szakítottál félbe:

— Milyen boldog lehetsz te, hogy így tudsz lelkesedni! Oh, én hiszem, hogy sikert, nagy sikert aratsz.

Emlékszel-e még a dráma tárgyára? Hasonlítsad össze most a valóval: vajjon nem én vagyok-e a hőse? És ime, oly lelkiismeretesen

játszom a szerepemet, hogy a katasztrófát nem szóval írom le, hanem valósággal megjátszom magam.

A francia négyest *vis-à-vis* táncoltam *vele*: de ő rám sem nézett, még akkor sem, mikor kezét kellett fognia velem. Én ellenben jól megfigyeltem minden kézfogásukat; úgy tetszett, mintha ölelkeztek volna, mert egész testük megrázkódott a gyönyörűségtől. Vajjon te is észrevetted-e? Meglehet; mert a mosolygás eltűnt az arczodról és nemsokára haza vitted *őt*.

★

De a te gyanúd és örködésed semmit sem használt. Le kellett volna *őt* vinned Lellére, a befagyott Balaton mellé. Én ellenben mindent tudtam és láttam. A Bulyovszky-utczában találkoztak, a 76-ik számú ház félemeletjén egy kis garçon-lakásban. És láttam a fészket is, a melybe oly ürügygyel tolakodtam be, hogy ki akarom venni a nyárra.

Egy napon végre elhatároztam, hogy figyelmeztetek. Megkérdeztem tőled:

— Az a Kapronczai gyakran jár hozzátok?

Te sokáig merően néztél rám.

— Nem, már egyáltalában nem jön — felelted és melegen, hálás szeretettel szorítottad meg a kezemet, mintha meg akarnál valamit köszönni; a szemeidbe pedig égő könyek szöktek. És én

hallgattam: én, a bűnös, az alávaló, a kinek te megköszönted a baráti figyelmeztetést. És csak ekkor láttam és fogtam föl egész aljasságban az én pokoli számításomat; féltékenységemben téged ingereltelek, hogy megszabadíts a vetélytársamtól. Hitvány, gyalázatos, gyáva áruló voltam.

Másnap elhatároztam, hogy kihivom Kapronczait. Megtudtam — ne kérdezd, hogyan — hogy délután, mialatt te a park-klubba mégy, kikocsiznak a *zöld vadászhoz* s talán még meszebb is mennek. Én bicziklin mentem ki a katonatemető végébe és ott elrejtőztem, mint valami gyilkos. Sokáig, nagyon sokáig vártam s egy lélek sem járt arra; csak a vil'amos kocsik tompa dübörgése hallatszott a távolból. Végre egy bérkocsi jött lépésben a döcögős úton: üres volt; mögötte jöttek ők ketten. Kapronczai átkarolta az *ő* derekát, *ő* pedig ábrándosan hajtotta fejét a tiszt vállára. Nem mozdultam. Ők elmentek előttem. Miért is hivnám ki Kapronczait? Vajjon tőlem vett-e el valamit? *Avagy nem a tied volt-e az, a mitől megfosztott?* Ő csak egy rablótól lopott. Ez a gondolat lebilincselte és elvette minden erőmet. Ők tovább mentek s azt hiszem, hogy az út kanyarulatánál megcsókolták egymást.

— Mit írjak még neked?

Találkoztam *vele*, beszéltem rólad, figyelmeztettem a veszélyre ; de *ő* kinevetett :

— Ismét Jenő ! Mindig csak Jenő ! De hát magának, egyedül csak magának nem fáj ez az eset ?

— Nem, — feleltem vakmerően.

— Oh, az önzetlen jóbarát !

És ez a találó ironia egészen lefegyverzett *vele* szemben, önmagammal szemben és hallgattam. Tíz nap mulva te értesítettél, hogy visszautaztok Lellére. Azt gondoltam, hogy mindent tudsz, vagy legalább a gyanú annyira gyötör, hogy nem mersz tovább itt maradni.

Lelléről e hó elején kaptam *tőle* levelet, a melyben azzal vádol, hogy én árultam el *őt* neked. Ebben a levelében olvashatod ezt is : « Alávaló vagy ; nyomorult voltál. Szerencsére Jenő nem tud mindent és Kapronczait a pétervári követséghez osztották be. Ha te jobban szerettél volna, mind ez soha sem következett volna be. Te voltál a hibás : te voltál, te voltál, te voltál ».

Én azt feleltem *neki*, hogy az én legutóbbi szenvedéseim hosszú láncolata csak visszatorlása annak a nagy bűnnek, a melyet ellened elkövettem s ezt a büntetést, mivel megérdekeltem, alázatosan viselem ; azt is írtam *neki*, hogy minden levélváltás fölösleges köztünk : s ha kívánja, azonnal elégetem az összes leveleit

s *neki* is azt kell tennie az enyémeikkel. Erre a levelemre nem is felelt.

Vajjon ez-e az, a melyről írod, hogy megtaláltad?

★

Szeretném, ha mindezt nyugodtan, szenvedély nélkül és tárgyilagosan mondhattam volna el neked; de érzem, hogy ez nem sikerült; arra pedig, fájdalom, nincs időm, hogy még egyszer újra elmondjam az egészet.

Te hajnalban már itt leszel: egy óra, talán másfél óra múlva zörgetsz az ajtómon.

Én te éretted ölöm meg magamat, Jenő; azért, mert megcsaltalak téged, a ki az én nélkülözésekkel teljes ifjúságomban tanácsokkal és sokszor pénzzel is segítettél; később pedig sohasem vontad meg tőlem hathatós pártfogásodat.

Ugyanaz az asszony törte le mind a kettőnk életét: ugyanaz az asszony. Ha én megcsaltalak téged; ő téged is, engem is megcsalt. Ezt ne feledd el. És azt is gondold meg, hogy ő talán a házasságod első idejében neked mégis csak adott némi reményt és örömet: nekem pedig, még a legszenvedélyesebb ölelésében is csak kint és kétségbeesést adott.

Valjon bűnös-e ő, vagy pedig csak öntudatlanul cselekedett? Nem, nem: bűnös, ezerszer bűnös. Ő mindent tudott, előrelátott mindent

az első pillanattól kezdve. Elhatározta, hogy megcsal téged: már akkor, mikor a nőd lett; hogy megcsal engem: már akkor, mikor a Margit-szigeten először megkisértett . . .

Oh, Jenő! és *ő* mégsem szeretett engem: soha egyetlen egy virágot sem adott nekem! Annak a másiknak adott virágot, sok, sok virágot.

— — — — —
— — — — —

Jenő, Jenő: én hazudom, én hazudtam!

És ebben az órában nem szabad hazudnom. De esküszöm neked, hogy tudtomon kívül hazudtam. Csak most látom az igazságot: a közelgő halál világosságánál; csak most látom tisztán a valót: az elszállni készülő lélek biztos sejtésével.

Jenő, én nem érted ölöm meg magamat: nem azért halok meg, mert téged megcsaltalak. Hanem azért ölöm meg magamat, mert *ő* már nem szeret engem; azért halok meg, mert *ő* megcsalt engem és édes ajka most már másnak osztja kéjes csókjait.

Ez az igazság, Jenő.

De azért nem vagyok gyáva. Majd meglátod. Isten veled!

TARTALOM.

A parasztkirály VII—X.	3
Az utolsó levél	136

Országos Széchényi Könyvtár

JÓSIKA MIKLÓS REGÉNYEI.

Egy-egy füzet ára 1 K.

- 1— 2. Abafi.
3. Zólyomi.
- 4— 6. Az utolsó Bátori.
- 7—10. A csehek Magyarországnban. Korrajz Mátyás király idejéből.
- 11—14. Zrínyi a költő. Regényes krónika a tizenhetedik századból.
- 15—16. A könnyelműek.
- 17—24. Második Rákóczy.
- 25—26. Eszther.
- 27—28. A rom titkai.
- 29—32. A hat Uderszki leány.
- 33—35. A két barát. Történelmi regény.
- 36—40. Jósika István.
- 41—43. A zöld vadász.
- 44—47. A magyar kényurak. Regény az Anjou-királyok korából.
- 50—51. Két királyné.
52. Egy kétemeletes ház Pesten.
- 53—55. A szegedi boszorkányok.
- 56—57. A nagyszebeni királybíró.
- 58—59. Az első lépés veszélyei.
- 60—61. Akarat és hajlam.
- 62—64. Jö a tatár.
- 65—66. Pygmaeon vagy Egy magyar család Párisban.
- 67—68. A rejtett seb.
- 69—71. A tudós leánya.
- 72—74. A gordiusi csomó.
- 75—76. Szív rejtelmek. Kisebb regények.
- 77—80. Régibb és újabb novellák.
- 81—82. A két mostoha. Történelmi regény.
- 83—84. Két élet. Szeszélyes regény.
- 85—86. A Végváriak. Regény Bethlen Gábor fejedelem korából.
- 87—88. Visszhangok. Kisebb regények.
- 89—90. Regényes képletek.
91. Az élet útjai.
- 92—93. Élet- és tündérhon. Kisebb regények.
- 94—95. Klára és Klári. Regény az Anjou-királyok korából.
- 96—98. Várt leány várat nyer.
- 99—100. A mi késik, nem múlik.
- 101—104. Sziklarózsa. Regény Apafi Mihály erdélyi fejedelem korából.
- 105—116. Egy magyar család a ferradalom alatt. Korrajz.
- 117—120. A szegény ember dolga csupa komédia.

JÓKAI MÓR MUNKÁI

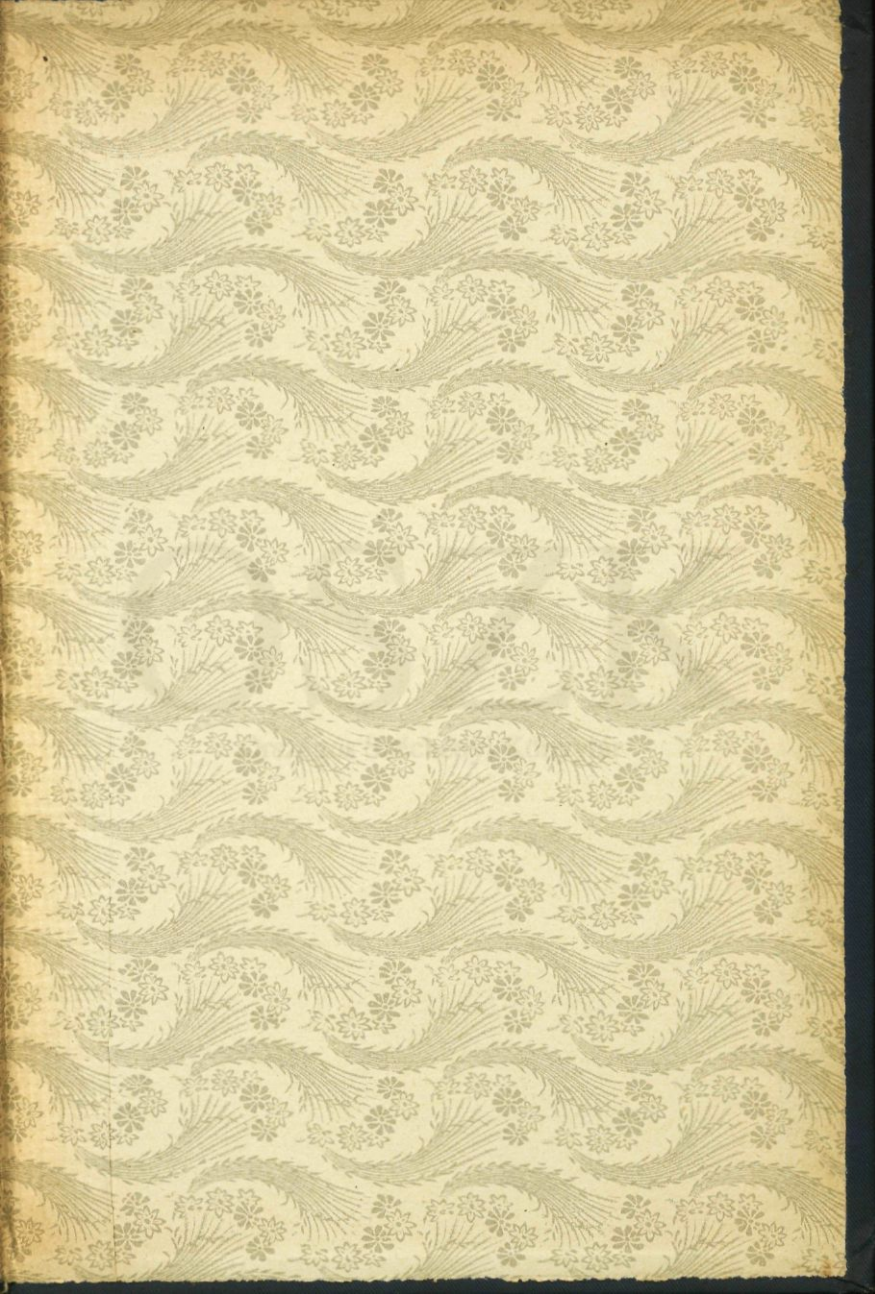
Népszerű kiadás. — Egy-egy szám ára 80 fill.

1. A varchoniták.
2. Fortunatus Imre. — Shirin.
3. Kalóz-király.
4. Sonkoly Gergely. — A drága kövek. — Marce Zára.
- 5—9. Török világ Magyarországon.
10. A büntárs. — Nepean sziget.
- 11—12. A kétszarvu ember. — Az egyiptusi rózsa.
13. Koronát szerelemért. — A Hargita. — A kalmár és családja.
14. Petki Farkas leányai. — Háromszéki leányok. — A két szász.
15. Regék.
16. Carinus. — A nagyenyedi két füzfa.
17. A serföző. — A nyomorék naplója. — Fekete világ.
- 18—20. Erdély aranykora.
- 21—23. Csataképek 1848—1849-ből.
24. Bujdosó naplója. — Megölt ország.
- 25—26. A fehér rózsa. — Humorisztikus papirszeletek.
27. Magyarhon szépségei.
- 28—29. Szomorú napok.
- 30—31. A janicsárok végnapjai.
- 32—37. Kárpáthy Zoltán.
- 38—43. Egy magyar nábob.
- 44—47. Az új földesúr.
- 48—53. Szegény gazdagok. Az utolsó budai basa.
- 54—55. A magyar előidőkől.
- 56—59. Hétköznapok.
- 60—63. A régi jó táblabírák.
- 64—65. Délvirágok.
- 66—67. Milyenek a nők?
- 68—71. Véreskönyv.
- 72—73. A magyar nép élcze szép hegedűszóban.
- 74—76. Arnyképek.
- 77—82. A köszívű ember fiai.
83. Milyenek a férfiak?
- 84—89. Politikai divatok.
- 90—93. Mire megvénültünk.
94. Oceania. Egy elstülyedt világresz története.
- 95—97. Az elátkozott család.
- 98—99. Felfordult világ.
100. Elbeszélések.
- 101—112. Dekameron. Száz novella.
113. Egy asszonyi hajsza.
114. Az életből elvesve.
- 115—119. Névtelen vár.
- 120—121. Népvilág. Elbeszélések.
- 122—124. Szélcsend alatt. Elbeszélések.
125. Észak honából. Muszka rajzok.
- 126—131. Egy az isten. Regény.
132. A debreczenilunátikus.
- 133—134. Egy ember, a ki mindent tud.
- 135—136. Asszonyt kísér — Istent kísért.
- 137—141. Szinművek I. kötet.
- 142—146. Szinművek II. kötet.
- 147—151. Szinművek III. kötet.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár